

JEDNO ŽENSKO SJEĆANJE NA BOSANSKOHERCEGOVAČKI SOCIJALIZAM 1980-ih I NJEGOV KRAJ: MELIKA SALIHBEGOV(IĆ)¹

Sabina Veladžić

Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju
sabina.veladzic@iis.unsa.ba

“Kriva sam što nisam sjedila u Partiji i pravila karijeru, prezirujući je, kriva sam što u dobu kad se sve žrtvuje za status, novac i sveopću laž ja žrtvujem sve za neki moral i sveopću istinu. (...) Kriva sam, ali ja sa dubokim osjećajem časti pred sobom nosim tu krivicu, i sretna sam što zbog nje trpim. Makar i po cijenu koju ćete nazvati ludilom ili još nečim grdjim.”²

“(...) ovo Vas kune majka djeteta za koje ste pomogli da mu se navali breme preteško za njegova djetinja ledja. I koji ste pomogli da zarana iskusi prezir osorne mase i zloću prisilnog osamljeništa.”³

“(...) želim da računate na moj glas protiv svih vrsta represije koja povijest čini samo prizorom dijalektičke preobrazbe dojučerašnjih žrtava u krvnike.”⁴

¹ Tekst predstavlja dio rezultata istraživanja provedenog u sklopu realizacije projekta pod naslovom “Prilog povijesti ženskog društva u Bosni i Hercegovini i modernom dobu: sjećanja žena na socijalizam i njegov kraj”, koji autorica realizuje pod pokroviteljstvom Fondacije “Heinrich Böll”, Sarajevo.

² Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti Bosne i Hercegovine (dalje: MKPU BiH), Zbirka: “Melika Salihbegović”, Iz pisma Melike Salihbegović bivšem mužu Ivanu Kneževiću, 16. 9. 1982.

³ MKPU BiH, Zbirka: “Melika Salihbegović”, Iz pisma M. Salihbegović, 18. 9. 1982.

⁴ MKPU BiH, Zbirka: “Melika Salihbegović”, M. Salihbegović, “Pismo P.E.N. Klubu – Hrvatskom centru”, Sarajevo, 16. 2. 1986.

“Upravo u činjenici što sam ja neposlušna Hasanaginicina kći, unuka, i praunuka, čija pobuna, za razliku od njene, podrazumijeva bar pobunjenu riječ, a umjesto umiranja od tuge zbog nepravde kao jedinog oblika borbe, borbu protiv nepravde po cijenu umiranja, molim vas da upravo u toj činjenici potražite prave, skrivene razloge moga dugogodišnjega pogroma, više hapšenja i zatvaranja i najava, kako se čini, i bukvalnog fizičkog uništenja. Ja nisam jedina Hasanaginicina kći (i unuka, i praunuka) koja ima što reći, ali sam, na žalost, za sada jedina koja se usudim glasno to reći.”⁵

“Doći će vrijeme čuda
Svijetlosti doći će vrijeme (...)
Probuđen sebi tad ćeš nakon dugog
progledat sna
Gospodaru, savršeno, rob odan
I tad ćeš slobode što si je nekada
Mahnito isko
postati sama suština”⁶

Apstrakt: Ovaj tekst za cilj ima prezentirati u integralnom obliku odabrane izvore iz zbirke “Melika Salihbegović”, pohranjene u Muzeju književnosti i pozorišne umjetnosti Bosne i Hercegovine, te osvijetliti jedan ženski unutarnji svijet, glas, pismo, poimanje društvene, idejno-političke stvarnosti te struktura institucionalne moći kasnog socijalizma u Bosni i Hercegovini i Jugoslaviji potkraj 1970-ih i 1980-ih. Budući je književnica Melika Salihbegović (ić) pritvorena, suđena i osuđena u Sarajevskom procesu 1983. godine, predočena građa prije svega daje upečatljiv uvid u načine na koje su se represija državnih te tzv. bezbjedonosnih organa, ali i društveni ostrakizam – koji je, na šta izvori upućuju, za cilj imao poništiti vidljivost jednog individuumu i njen glas u javnom prostoru – prelomili preko tijela, uma i duše žene koja se, beskompromisno vođena jednim dubokim uvjerenjem, nastojala u javnosti potvrditi kao slobodno političko biće i kulturni stvaralac.

Ključne riječi: Melika Salihbegović, žensko pismo, bosanskohercegovački socijalizam 1980-ih, Sarajevski proces, islam, Muslimani/muslimani, feminizam, nacionalizam, Služba državne bezbjednosti, društveni ostrakizam, Bosna, Palestina, Albanci.

⁵ MKPU BiH, Zbirka: “Melika Salihbegović”, M. Salihbegović, “Pismo Društvu slovenskih pisateljev”, nedatirano.

⁶ Melika Salihbegović, *Nebeska deva, pjesme*, Zürich: Bosnisches Institut Zürich, 1986, 42.

Abstract: This paper aims to present in an integral form selected sources from the “Melika Salihbegović” collection, archived in the Museum of Literature and Performing Arts of Bosnia and Herzegovina. It seeks to illuminate one woman’s inner world, voice, writings, her perception of social, ideological, political reality and the structures of institutional power during socialist period in Bosnia and Herzegovina in the late 1970s and 1980s. Since the writer Melika Salihbegović was detained, trialed, and convicted in the Sarajevo Process of 1983, the sources presented here offer a poignant insight into the ways in which repression by state and so-called security authorities – and also social ostracism, which, as the sources suggest, aimed to erase the visibility of her person and her voice in the public sphere – along with social isolation, took a toll on the body, mind, and soul of a woman who, driven uncompromisingly by deep conviction, sought to affirm herself publicly as a free political being and cultural creator.

Keywords: Melika Salihbegović, women’s writing, Bosnian socialism of the 1980s, Sarajevo Process, Islam, Muslims, feminism, nationalism, State Security Service, social isolation and ostracism, Bosnia, Palestine, Albanians.

Prolog

Činjenicu da je Zbirka “Melika Salihbegović” – sačinjena znatnim dijelom na temelju lične pisane zaostavštine i korespondencije književnice, intelektualke i osuđenice u Sarajevskom procesu 1983. godine Melike Salihbegović (1945–2017) – nakon smrti autorice našla svoje mjesto u Muzeju književnosti i pozorišne umjetnosti Bosne i Hercegovine bosanskohercegovačko društvo ima zahvaliti dvjema ženama – neumornoj društvenoj aktivistici Aidi Kalender,⁷ te književnici i direktorici Muzeja književnosti Šejli Šehabović. Obje su još za Melikinog života pokazale najprije svijest o važnosti očuvanja zaostavštine jedne iznimne a društvenom zaboravu nimalo slučajno prepuštene žene, a potom i vrlo konkretnu inicijativu da se građa preuzme i institucionalno pohrani. Zahvala pripada i Melikinom sinu Amiru Kneževiću, koji je pristao na realizaciju takve zamisli, te, što se potpisnice ovih redova tiče, novinaru, kolegi Nedžad Novaliću, koji je

---

⁷ Više o Aidinom društvenom aktivizmu i profesionalnom angažmanu vidjeti: “Aida Kalender”. <https://www.analitika.ba/people/aida-kalender> (pristupljeno: 29. 10. 2024).

25. 12. 2023. napisao sjajan tekst pod naslovom “Melika, žena koje nikad i nije bilo”, kojim je uputio svojevrni poziv istraživačima i istraživačicama da daju odgovor na pitanje zašto su se centri ideološke i društveno-političke moći postsocijalizma s kojima je Melika naoko dijelila ista idejno-politička uvjerenja odlučili da je izostave iz kolektivnog sjećanja bošnjačkog društva.⁸

Moja namjera je da, za početak, djelimičan odgovor na to pitanje ponudim kroz Melikino pismo i njenu interpretaciju društveno-političke stvarnosti bosanskohercegovačkog socijalizma 1980-ih u kojoj, s razlogom, centralno mjesto zauzima brutalan način obračuna struktura mikro i makropolitičke i društvene moći s ovom književnicom.

Čini se da je svemu “kriva” struktura Melikine ličnosti. Književnica je, naime, 1979. godine napuštanjem Partije i stavljanjem hidžaba učinila konačan i radikalni iskorak u pravcu svoje *desubjektivizacije*⁹ spram ideološkog sistema socijalističkog samoupravljanja i ateističkog klerikalizma koji su diskurzivno, normativno i bar prividno formatirali društvo. Sve što je potom uslijedilo bilo je dosljedno, uporno, isključivo i krajnje nekomformističko nastojanje da se slijedi put i uvjerenje koje je sama odabrala. Ono što izdvaja ovu ženu od *monada društvenog totaliteta*¹⁰ ili komformističkog opreza i straha kao paradigme društvenog ponašanja jeste najprije ogromna energija, fatalna karizma, nepokolebljiva želja da se potvrdi kao javno, intelektualno, političko biće te kulturni stvaralac, blasfemično osporavanje autoriteta, institucionalnih ili individualnih, koje je smatrala dekadentnim, lažnim i nedosljednim u njihovom djelovanju, oštra (počesto neumjerena) kritika, hrabrost, izdržljivost i vanredna upornost, kao i samosvijest o vlastitoj bitnosti, koja je, čini se, kao odbrambeni mehanizam napadnije rasla

⁸ “Melika, žena koje nikad i nije bilo”. <https://analiziraj.ba/melika-zena-koje-nikad-i-nije-bilo/> 25. 12. 2023. (pristupljeno: 5. 11. 2024). Zahvala pripada i kolegi Ameru Masli s Orijentalnog instituta Univerziteta u Sarajevu, koji me uputio na taj tekst.

⁹ Koncept *desubjektivizacije* preuzet je od: Mišel Fuko, Džudit Batler, *Šta je kritika?*, Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2018.

¹⁰ Sintagma preuzeta od: Theodor W. Adorno, Max Horkheimer, *Sociološke studije*, Zagreb: Školska knjiga, 1980, 44.

što je jače bilo nastojanje struktura društvene i idejno-političke moći da njenu osobnost i važnost njene misli i stvaranja ponište i zaniječu.

Centralna mjesta Melikinog diskursa, kao što njena pisma pokazuju, jesu islam – kao uvjerenje, temelj individualnog, društvenog i političkog života, muslimani kao njena šira i Muslimani/Bošnjaci kao njena uža zajednica, Bosna, potom u kontekstu odbrane, kako je smatrala, ovih osporavanih, stigmatiziranih i za nju ugroženih vrijednosti i Palestina, Palestinci, Albanci u Jugoslaviji. Budući je Melika, koja je rođena 1945, socijalizirana na zvanično proklamiranim ideološkim vrijednostima bosanskohercegovačkog i jugoslavenskog socijalističkog društva, čija je integralna i aktivna članica bila do perioda *idejnog obrata*,¹¹ te nesumnjivo i na emancipatorskim rodnim principima socijalističke politike, smatram da je struktura njene ženske ličnosti, koja se ne potčinjava nikakvoj patrijarhalnoj matrici i nametnutoj normi, jednim dijelom bila proizvod navedenih okolnosti. Tako je i njen diskurs o Muslimanima i Bosni reflektirao idejna previranja u krugovima muslimanske kulturne inteligencije koja su se manifestovala jače od perioda nacionalnog priznanja Muslimana, te s kojima je koincidirala i tendencija intenzivnijeg strukturalnog idejnog osporavanja nacionalnog karaktera te zajednice, kao i zasebnog sociokulturnog lika i društvenog zajedništva Bosne i Hercegovine.¹²

Decenija Melikinog stradanja podudarila se s decenijom sveobuhvatne krize socijalističkog sistema te postupnog i konačnog pada komunističke vlasti u Bosni i Hercegovini. To je bio period u kojem se najprije od strane kulturne inteligencije napose književnika načinjao, revidirao, te naposljetku radikalno ideološki preoblikovao oficijelni režim istine, a jugoslavenska

---

¹¹ Melika je o svom "intimnom vjerskom preobražaju na Karbali, u Iraku, 1978/79" govorila u intervjuu novinaru *Oslobođenja* Asafu Bećiroviću: Asaf Bećirović, "Kasno se pale lampe u mraku predrasuda". http://www.bosnawi.ba/en/intervju/download/57_bf9ca42bdf69775c176f2519543534d2 23. 3. 2013. (pristupljeno: 10. 11. 2024).

¹² O tome vidjeti: Šaćir Filandra, *Bošnjačka politika u XX. stoljeću*, Sarajevo: Sejtarija, 1998, 229–344; Sabina Veladžić, "Kultiviranje sociokulturnoga identiteta Bosne i Hercegovine kroz jezičnu politiku 1965.-1973.," u: *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2021, br. 3, 989–1021.

kultura sjećanja parcijalizovala se s naglaskom na nacionalne samoviktimizacije, period u kojem se inteligencija borila za slobodu mišljenja, a protiv omraženog člana 133 KZ SFRJ,¹³ i demokratizaciju, u čemu je dijelom vidjela način i put za javno saopćavanje isključivih nacionalnih istina o socijalizmu i povijesnom stradanju vlastite nacije. Potom je to bio period kreiranja *Kosovske krize* i besprimjernog stradanja albanskog naroda na Kosovu i na očii cijele Jugoslavije, porasta srpskog nacionalizma i populističkog pokreta, u Bosni i Hercegovini Olimpijade, ali i afera kojima je kompromitovano političko rukovodstvo te republike, demokratizacije, destabilizacije i početka urušavanja makar konceptualno jedinstvenog bosanskohercegovačkog društva. Na sve te procese je kao reakcija utjecao i period pojačane i neumjerene djelatnosti SDB-a, koji je svjedočio o nepostojanju svijesti struktura političke moći da je došao konac vremenu u kojem se socijalistički sistem mogao nastaviti braniti unutarnjom represijom.¹⁴

¹³ Sadržaj člana 133 KZ SFRJ glasio je: “Ko napisom, letkom, crtežom ili na drugi način poziva ili podstiče na obaranje vlasti radničke klase i radnih ljudi, na protivustavnu promenu socijalističkog samoupravnog društvenog uređenja, na razbijanje bratstva i jedinstva i ravnopravnosti naroda i narodnosti, na svrgavanje organa društvenog samoupravljanja i vlasti ili njihovih izvršnih organa, na otpor prema odlukama nadležnih organa vlasti i samoupravljanja koje su od značaja za zaštitu i razvoj socijalističkih samoupravnih odnosa, bezbednost ili odbranu zemlje, ili zlonamerno i neistinito prikazuje društveno-političke prilike u zemlji, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.” Mark Tompson, *Proizvodnja rata: Mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (II dopunjeno izdanje)*, Beograd: Medija centar, Free B92, 2000, 10.

¹⁴ Pregled jugoslavenskih i bosanskohercegovačkih 1980-ih može se naći u: Audrey Helfant Budding, *Serb Intellectuals and the National Questions 1961-1991*, doktorska disertacija, Cambridge: Harvard University, 1998; Dejan Jović, *Jugoslavija država koja je odumrla. Uspom, kriza i pad Kardeljeve Jugoslavije (1974-1990)*, Zagreb: Prometej, 2003; Jasna Dragović Soso, ‘Spasioci nacije’ *Intelektualna opozicija Srbije i oživljavanje nacionalizma*, Beograd: Edicija Reč, 2004; Dušan Bilandžić, *Jugoslavija poslije Tita (1980-1985)*, Zagreb: Globus, 1986; Raif Dizdarević, *Od smrti Tita do smrti Jugoslavije, Svjedočenja*, Sarajevo: Svjetlost, 2000; Denis Veladžić, *Bosna i Hercegovina u srbijanskim sredstvima javnog informiranja i izdavačko-publicističkoj djelatnosti od 1980. do 1984. godine*, magistarski rad, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 2015; Sabina Veladžić, *Bošnjaci u Bosni i Hercegovini od 1990. do 1992. godine: Uzroci i sredstva nacionalne homogenizacije*, magistarski rad, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 2011; Sabina Veladžić, “Destabilizacija Bosne i Hercegovine krajem osamdesetih godina 20. stoljeća – ‘stvaranje preduslova’ za tronacionalnu dezintegraciju”, u: *Historijska traganja*, Sarajevo: Institut za istoriju, br. 7, 201–229; Sabina Veladžić, “Diskurzivne prakse srpske kulturne inteligencije i proizvodnja društveno-političke krize

Naposljetku, kako i Melikina pisma u ovom prilogu pokazuju, bio je to period dekadentne društvene povijesti koja se sumorno vukla institucijama kulture kao mikropozornicama bahate individualne i intelektualne (ne) moći.

Istovremeno, na islamskoj periferiji “globalnog plana”, na samom kraju 1970-ih, kao ključna za Melikin životni put desila se prva vjerska revolucija sekularne moderne – iranska¹⁵ – koja je potaknula nadu, pojačala nemir i želju književnice za društveno-političkim aktivizmom, kao i osjećaj tjeskobne zarobljenosti u sumornoj svakodnevnicu bosanskohercegovačkog socijalizma.

Građa u ovom prilogu prezentirana je hronološkim slijedom, uz dvije iznimke – *Presude* Okružnog suda u Sarajevu od 20. 8. 1983, na temelju koje je, po osnovu čl. 133 KZ SFRJ, Melika osuđena na 5 godina zatvorske kazne. Ovaj dokument, koji čitaoca upoznaje s onim što su joj na teret stavljale socijalističke strukture političke moći u Bosni i Hercegovini početkom 1980-ih, ne pripada izvorima iz Zbirke “Melika Salihebgović”. Nakon *Presude* slijedi potpoglavlje *Melikino (žensko) pismo*, u kojem donosim izvore iz Zbirke u doslovnom, originalnom, nelektorisanom obliku, te koje počinje Melikinom iznimno potresnom rekapitulacijom onoga što joj se dešavalo od hapšenja i osude, u zatvoru, a posebno nakon prijevremenog izlaska iz zatvora, iz kojeg su je, kako piše, pustili da umre. Bolest, iscrpljenost, nezaposlenost, borba za sina, socijalna izolacija, izloženost propagandnim i društvenim stigmatskim konstrukcijama, kontinuirani policijski progoni, te uskraćivanje elementarnih građanskih prava kao što je pravo na pasoš,

---

kroz i unutar Saveza književnika Jugoslavije tokom 1985. godine”, u: *Historijski pogledi*, Tuzla: Centar za istraživanje moderne i savremene historije, 2024, br. 11, 214–257.

¹⁵ O Iranskoj revoluciji, ideološkim frakcijama koje su je iznijele, povratku Homeinija u Iran 1. februara 1979, utemeljenju Iranske Republike Iran 1. aprila 1979, međunarodnim reperkusijama koje je revolucija izazvala i o njenim nacionalnim, antikolonijalnim i antiimperijalnim dimenzijama vidjeti: “*Naslijede jedne revolucije*, 1. dio – Al Jazeera Balkans”. <https://www.youtube.com/watch?v=c15fvrIdFJg> / 10. 8. 2012. (pristupljeno: 11. 11. 2024); “*Anatomija jedne revolucije*, 1. dio – Al Jazeera Balkans”. <https://www.youtube.com/watch?v=Z4FIT96VhVs> / 17. 10. 2012. (pristupljeno: 11. 11. 2024).

ličnu kartu problemi su koji su Melikinu postzatsvorsku životnu stvarnost “na slobodi”, kako je tvrdila, pretvarali u vid produžene robije.

Hronološkim redom potom slijedi dokumentacija koja se odnosi na Melikine sporove i korespondenciju s nadležnim i upravnim organima Kulturno-prosvjetne zajednice Bosne i Hercegovine, u kojoj je do augusta 1980, kada je dobila otkaz, radila kao stručni saradnik. Ovi izvori, osim što nas upućuju na početak i razloge Melikinih problema u radnoj sredini, daju iznimno živopisan uvid u funkcioniranje društvenih, kulturnih institucija u Bosni i Hercegovini krajem 1980-ih. Slijedi pismo vođi Iranske revolucije imamu Homeiniju, koje je kao inkriminirajući materijal spominjano i u *Presudi*, a u kojem Melika piše o svom neuspjelom pokušaju selidbe u Teheran i o razočarenju praksama političkih i policijskih organa revolucije kojima je svjedočila. Tu je i pismo reakcije upućeno dr. Ahmedu Smajloviću u kojem Melika kritikuje strukture moći unutar Islamske zajednice, te reagovanje na tekst prof. Jovana Marjanovića objavljen u *Ninu* augusta 1982, kojim je autor nastojao ukazati na tzv. opasnost od *političkog islama*, poistovjećivanja vjerskog i nacionalnog kod muslimana/Muslimana, panislamizma. Tako je i vjerska i nacionalna zajednica u tom tekstu upućivana na to kako bi se *ispravno* trebala nominirati. Sva navedena pismena obraćanja, izuzev prvog dokumenta – *rekapitulacije*, koji nije datiran, ali se na temelju sadržaja može zaključiti da je nastao potkraj 1980-ih, nastala su u periodu 1979–1982. Nakon toga slijede pisma, pismena reagovanja iz 1985, 1986, 1987. te 1990: sudiji Murisi Makarević, P.E.N. klubu Hrvatske, Udruženju književnika Srbije, Društvu slovenskih pisateljev, *Krik javnosti*, Skupštini SR BiH, Redakciji *Valtera*, koja je, kako je Melika tvrdila, objavila njen tekst bez njenog znanja, pod pogrešnim imenom, te reagovanja u *Oslobođenju* početkom 1990-ih na antiislamski diskurs ovih novina, kao i odgovor prof. Muhamedu Filipoviću na poziv da se priključi radu Foruma građana.

Svi ovi izvori, način na koji su pisani, promišljanja i zapažanja iznesena u njima, energija i poetika kojom su na mahove snažno prožeti pružaju

uvid u jedan osebujan ženski unutarnji svijet koji vrlo energično, ostrašćeno i nepokolebljivo kreira i vodi svoje privatne i javne bitke. Iako na društveno-političku stvarnost kasnog socijalizma u Bosni i Hercegovini u ovim izvorima gledamo kroz prizmu Melikinog neumoljivo kritičkog, pa i jednostranog pogleda, neke činjenice i principi funkcioniranja društva, njegovih institucija i uopće stvarnosti iznesene u toj građi tako nepogrešivo rezoniraju i s našom svakodnevnicom.

Iz Presude

XII SALIHBEGOVIĆ MELIKA¹⁶

1. 2.09.1982. godine u Sarajevu napisala i uputila pismo imamu Homeiniju, u kome je navela: “Već 37 godina živim u hrišćanskoj sredini i ateističkoj Evropi, u srcu jahiliyyata, u sredini gdje živi šačica preplašenih Muslimana, u atmosferi neistine i hipokrizije. Zbog toga nije ni čudo što je moja mladost kao i mladost hiljada mojih sunarodnika provedena u lutanju stazama neznanja, nije ni čudo što se vraćamo Allahu – što smo više pokorni to je veći naš očaj ... To nije samo gubitak/zahvaljujući mojoj stalnoj i otvorenoj islamskoj orijentaciji u sred jedne komunističke zemlje/osnovnih životnih uslova i svakodnevnog ponižavanja, to je razlog za moju odluku da napustim svoj dom i rodnu zemlju i da dođem u Iran.”
2. U periodu od 1980. do marta 1983. godine u Sarajevu u razgovorima sa Živalj Husom u više navrata govorila da IZ ne radi u interesu Muslimana i islama, već što joj vlasti naredi, da je Reis figura u rukama vlasti, kao i predsjednik Starješinstva, da su Muslimani u neravnopravnom položaju u odnosu na Srbe, da u Bosni nema slobode pisanja, da naše vlasti ne dozvoljavaju vjerske slobode i da su vjernici u neravnopravnom položaju u odnosu na ateiste, da Muslimani – ateisti

---

¹⁶ Presuda, OKRUŽNI SUD U SARAJEVU, broj K: 212/83, Sarajevo, 20. 8. 1983. godine. Zahvaljujem se kolegi dr. Edinu Omerčiću, koji mi je, kao i uvijek, nesebično ustupio dokument čiji je tekst ovdje prenesen u originalnom obliku, bez lektorskih intervencija.

nisu nikakvi Muslimani, da na njih ne treba računati, jer imaju samo svoje interese, zamjerala Živalj Husi što se druži sa nevjernicima i govorila da se Muslimani ne smiju družiti sa nevjernicima, pa i sa vjernicima koji griješe i da treba spriječavati brakove Muslimana sa ne-Muslimanima.

3. U vremenu od novembra 1981. do maja 1982. godine, u Sarajevu u više navrata u svom stanu i na Filozofskom fakultetu, prilikom razgovora sa Koprivica Biljanom, govorila da je rukovodstvo zemlje i Partije dovelo narod do totalnog moralnog kraha, da su Muslimani kod nas u robskom položaju, “da nemaju vjerskih sloboda, da je Savez komunista propala stvar, da su u njemu sve sami licemjeri, lažovi i prodani ljudi i da ovaj sistem mora neminovno propasti, jer mu je takva avangarda, isticala da su demonstranti na Kosovu u pravu što su se pobunili, a komentarišući Iransko – Irački rat, istakla da je istorija islama krvava i da će tim ratom biti stvorena svjetsko-islamska država koja će se prostirati od Teherana do Slavenskog Broda, da će u nju ući Bosna i Hercegovina, Kosovo i drugi krajevi naše zemlje, gdje žive i Muslimani”.
4. U toku 1980. godine u Sarajevu u razgovoru sa Jurišić Vedadom istakla da su komunisti poltroni i licemjeri koji se bore za svoj lični interes, da ne dozvoljavaju vjerske slobode Muslimanima, da im uskraćuju položaj i funkciju, da su Muslimani u neravnopravnom položaju, a u susretu 1982. godine u njenom stanu u Sarajevu, tvrdila da IZ nije ništa učinila za islam i da se njeno rukovodstvo prodalo komunistima.

XIII IZETBEGOVIĆ ALIJA I SALIHBEGOVIĆ MELIKA

U martu 1982. godine u Sarajevu, sačinili “Predgovor izdanju 1982. godine”, u kome su korigovali stav “Islamske deklaracije” o ulozi sveštenika u islamskom preporodu, tvrdeći da će isti odigrati aktivnu ulogu, da su vrhovi islamskog sveštenstva orudje u rukama vladajućih sistema da neprosvjećenim masama podmeću bratstvo sa ateistima, te da jedino islam može

ostvariti dostojanstvo čovjeka, pa ovaj predgovor – Izetbegović dao Džozo Huseinu, radi prevodjenja na arapski, Kozarić Vahidu radi prevodjenja na njemački, te Behmen Omeru i drugim licima na upotrebu, te isti zajedno sa “Deklaracijom” predao iranskom ambasadoru u Beču.¹⁷ (...)

Optuženi Živalj Huso u svoju odbranu na glavnom pretresu ističe da je Salihbegović Meliku upoznao prije dvije i po godine, te da je primjetio da je ona sve redom kritikovala i ispoljavala je uvijek neko nezadovoljstvo. U to vrijeme bila je bez posla, imala je dijete, pa joj je on nudio svoju pomoć, što je ona odbila. Tvrdi da pred njim Melika je isticala da sarajevski muslimani nisu nikakvi Muslimani, da će pored njih islam propasti, da Islamska zajednica ništa ne radi, da je Reis samo figura, a isto tako i dr. Smailović Ahmed. Kritikovala je i njegovu suprugu, što nije pokrivena i što je u radnom odnosu pa je zbog ovakvog njenog ponašanja i upućenih kritika došlo do prekida druženju. To je bilo u proljeće 1982. godine. Medjutim, u martu 1983. godine jednog dana Melika ga je nazvala telefonom i zamolila ga da dodje kod nje u stan, što je on prihvatio, pa mu je tom prilikom Melika pričala o svojoj vezi sa Izetbegović Alijom, ističući da je on nju izigrao, te da će ona takvim kao što je Izetbegović Alija spriječiti da pišu “Islamske deklaracije”. Zamolila ga je da ode do Izetbegović Alije i da mu to prenese, ali je on to odbio. Ističe da mu je prilikom razgovora Melika prigovarala što se druži sa nevjernicima, te da se ne bi trebalo družiti ni sa vjernicima koji griješe. Isticala je da su vjernici u neravnopravnom položaju u odnosu na ateiste, a takodje da u BiH nema dovoljno slobode pisanja. Takodje je pred njim Melika govorila da Islamska zajednica radi pod uticajem vlasti, da su Muslimani u neravnopravnom položaju u odnosu na druge nacije a naročito u odnosu na Srbe. U svojoj odbrani u prethodnom postupku Živalj Huso je u vezi Salihbegović Melike takodje istakao da je ona pred njim govorila da treba sprečavati brakove između Muslimanki i ne-Muslimana, te da Muslimane Komuniste ne treba računati u Muslimane, zato što ne rade u interesu svih Muslimana. Takodje je u prethodnom postupku naveo da je Melika pred njim isticala da se u Srbiji i Hrvatskoj može otvoreno

¹⁷ *Presuda*, 22, 23.

pisati, pa je pri tom navodila slučajeve nacionalističkih pisanja Beogradske i Zagrebačke štampe, te isticala da je u BiH sasvim drugačija situacija u pogledu slobode pisanja.¹⁸ (...)

Optužena Salihbegović Melika u svoju odbranu navodi da se u nekim navodima optužbe pominju riječi, koje ona uopšte nije istakla prilikom davanja svoje odbrane u prethodnom postupku. Naprimjer, u optužnici se navodi da je ona izjavila u prethodnom postupku da je čitala “Islamsku deklaraciju” i da je učestvovala u pisanju predgovora perzijskom izdanju, mada je ona na sasvim drugačiji način dala svoju odbranu u pogledu tih okolnosti. Vezano za pismo, za koje se u optužnici tvrdi da je upućeno imamu Homeiniju, tvrdi da se u optužnici pogrešno prevodi sadržaj tog pisma. Inače, prije nego što se odlučila da napiše to pismo, tvrdi da su tome prethodile mnoge okolnosti, koje su je navele na jedan takav postupak. Objašnjava da je njeno vjersko opredjeljenje i vraćanje “Kur’anu” počelo 1979. godine, u vremenu kada je tragala za nečim apsolutnim. Tada, kada je sebe prepoznala u islamu i kada joj je “Kur’an” postao skoro jedina tema razgovora, odlučila je da svoju knjižicu SK preda u Opštinski komitet Centar, pa je tada naglasila da je postala vjernica i da je nespojivo da i dalje bude član SK, ali da je pri tom istakla da ostaje dosljedna samoupravnim i humanističkim principima naše zemlje. Tada joj je u Opštinskom komitetu rečeno da zbog toga neće doživljavati nikakve neprijatnosti i šikaniranja, ali se dogodilo upravo suprotno. Naime, u svojoj radnoj organizaciji počela je doživljavati mnoga poniženja, psihičke pritiske, koji su bili teži od fizičkih, a bili su ugroženi i njeni majčinski interesi, a isto tako i interesi kao autora, jer nije mogla doći u kontakt sa čitaocima. Jednom rječju, bili su ugroženi skoro svi njeni interesi, a posebno samoupravni, radni interesi. U mjesecu septembru 1980. godine dobila je otkaz u svojoj radnoj organizaciji, koja odluka je poništena nakon tri i po mjeseca, ali je ponovo dobila otkaz zbog odsustva sa posla preko tri dana, a to je bilo u decembru 1980. godine. Tvrdi da su neodgovorni pojedinci, koji su uzurpirali položaj, oduzimali njena osnovna prava, koja su joj zagarantovana Ustavom. Imajući sve ove

¹⁸ *Presuda*, 55, 56.

okolnosti u vidu odlučila je da napiše jedno pismo, koje je uputila imamu Homeiniju, u kojem je između ostalog navela da je gubitak elementarnih uvjeta za život i svakodnevno poniženje bio jedan od razloga za njenu odluku da napusti svoj dom i rodnu zemlju i da dodje u Iran. Iz toga se vidi, da je ona shvatila da nema nikakvih uvjeta za život nakon svog vjerskog opredjeljenja. Slučajno, u to vrijeme su se upravo odigravali događaji u Iranu tj. islamska revolucija, pa u jednom dijelu pisma je navela “stoga ste došli vi, i tada ste došli vi i islamska revolucija, da povratite snagu i nadu da je još moguće živjeti u svijetu u punoći islamskog življenja.” U pismu je pomenula da živi u atmosferi neistine i hipokrizije, misleći na Muslimane u Sarajevu, koji su je prozvali špijunom, jer da im je provokativno djelovala što se naknadno vratila islamu. Objašnjava da je ona odgajana u jednoj porodici po tradicionalnim islamskim običajima, pa je zatim u sredini svog života imala jedan period, dramu ateizacije, da bi se 1979. godine ponovo vjerski potpuno opredijelila. Istakla je da je ona putovala u Iran legalno, gdje je provela 40 dana, odakle se vratila iznervirana i razočarana ponašanjem zvaničnih iranskih ustanova, koje nisu pokazale razumjevanje za njenu želju da ostane živjeti u Iranu. Nakon što je izložila ovaj dio odbrane na glavnom pretresu, optužena Salihbegović Melika je istakla da ustvari nikada nije ni poslala pismo imamu Homeiniju, kako je to navela u prethodnom postupku prilikom davanja svoje odbrane. Naime, objašnjava da je u takvom priznanju u prethodnom postupku vidjela mogućnost da joj se pruži prilika da pred jednim forumom, kao što je sud iznese sve one dramatične prilike, drastične situacije, u koje je bila dovedena kada je zbog svoje vjeroispovijesti napustila članstvo SK. Tvrdi da je ona službenicima bezbjednosti, prilikom lišavanja slobode 23. marta 1983. godine izjavila da nije poslala pismo imamu Homeiniju, ali prilikom privodjenja u službene prostorije radi saslušanja dosjetila se da bi trebala priznati da je to pismo otpremila, kako bi joj se pružila mogućnost, koju je sama željela, tj. da pred sudom istakne sve okolnosti u koje je dolazila nakon napuštanja članstva SK. Prilikom pretresa stana službenici bezbjednosti pronašli su kopiju pisma, a što se tiče originala ovog pisma tvrdi da ga je bila stavila u kovertu

i namjeravala da ga uputi imamu Homeiniju preko Mensuri Nosrat koja je supruga dopisnika “Irne” u Beogradu, ali je ipak odlučila da to pismo pocijepa, tako da ga nikada nije ni otpremila.

U vezi inkriminacije, koja joj se stavlja na teret na osnovu iskaza Živalj Huse, datog u prethodnom postupku, istakla je da su netačni navodi Živalj Huse da je ona napadala Islamsku zajednicu, nego se kritički osvrnula na rad predsjednika Starješinstva Ahmeda Dr. Smailovića. Ustvari napisala je jedno pismo sa željom da se ono objavi u “Preporodu”. Pretpostavljam da je Živalj Huso čuo glasine koje su kružile po sarajevskoj čaršiji o sadržaju tog pisma, koje su bile proizvoljne i izmišljene, pa je na osnovu tih glasina Živalj Huso dao svoj iskaz kao da je ona to iznosila u njihovim međusobnim razgovorima. Inače, za Živalj Husu je istakla da ga smatra jednim od najdosljednijih i najpoštenijih Muslimana koje poznaje i sumnja da su to njegove riječi koje su navedene u njegovom zapisniku iz prethodnog postupka. Ne poriče da je pred Živalj Husom govorila da joj je on bliži nego brat, te da srodstvo po vjeri pretpostavljeno krvnom srodstvu, ukoliko to krvno srodstvo vrijedja njene osnovne svetinje. Poriče da je pred Živalj Husom isticala da treba sprečavati brakove između Muslimana i ne-Muslimana, ističući da njeno dijete potiče iz mješovitog braka, pa da bi bilo licemjerno sa njene strane kada bi svoj grijeh, koji je učinila, nametala drugima. Vezano za ovu inkriminaciju ističe da ima nelogičnosti u optužbi, koja joj stavlja na teret da je ona nacionalista. Naime, Živalj Huso tvrdi da je ona napadala Muslimane koji su nacionalno neopredjeljeni, dakle koji nisu vjernici, pa se onda postavlja pitanje sa stajališta koje nacije je onda napadala Srbe. Poriče da je kritikovala Živalj Husu što se njegova žena ne pokriva i što je u radnom odnosu, nego su zajedno ona i Živalj Huso davali primjedbe njegovoj supruzi na njen odnos prema vjeri, što nije razlog da se stvara neko neprijateljstvo između nje i supruge Živalj Huse. Poriče navode optužbe, koji se baziraju na iskazu svjedokinje Koprivica Biljane. Objasnjava da je ona doista sa ovom svjedokinjom uspostavila bliske odnose, pa je ova svjedokinja često dolazila njenoj kući. Smatra da je dio iskaza ove svjedokinje u kontradiktornosti sa sadržajem njenog pisma, koje je trebala

uputiti imamu Homeiniju, jer ta svjedokinja tvrdi da je ona pred njom isticala stvaranje svjetske islamske države koja bi se prostirala od Teherana pa do Slavenskog broda, a u pismu se navodi da islamska revolucija u Iranu vraća nadu da je moguće živjeti još negdje u svijetu u punoći islamskog življenja. Dakle u pismu je ispoljila svoju želju da živi u toj islamskoj zemlji pa što bi onda zagovarala stvaranje neke islamske države od Teherana do Slavenskog Broda. Vezano za inkriminaciju, koju optužba potkrepljuje iskazom svjedokinje Jurišić Vedade, istakla je da su samo djelimično tačne tvrdnje ove svjedokinje, ali većinom je ova svjedokinja interpretirala njihove razgovore na sasvim drugi način nego što su oni doista vodjeni. Između ostalog, tvrdi da pred ovom svjedokinjom nije isticala da su Muslimani u neravnopravnom položaju, da su Komunisti poltroni i licemjeri i sl. Pred ovom svjedokinjom pominjala je Islamsku zajednicu, ali vezano za pismo koje je uputila Dr. Ahmedu Smailoviću. Sa ovom svjedokinjom većinom je razgovarala o sufizmu, islamskoj mistici i šitizmu. U pogledu inkriminacije da je ona pred Bojić Asimom govorila da su u Savezu komunista licemjeri i dvoličnjaci, da kod nas nema vjerskih sloboda i da se vjernici tretiraju kao građani drugog reda, istakla je da Bojić Asima uopšte ne može biti sagovornik za bilo kakve ozbiljne teme, a u pogledu iskaza svjedoka Turković Bisere i Saliha da je ona pred njima isticala da su vjernici u neravnopravnom položaju u našem društvu, te da se Muslimanke moraju pokrivati, istakla je da je lično svjedokinja Turković Biseru više puta zaticala pokrivenu maramom u njenoj kući, a takodje i u gradu susretala, kada je ova bila pokrivena maramom. Tvrdi da je svjedokinja Turković Bisera dolazila na svoju inicijativu kod njene kuće, kao što su to činile i Koprivica Biljana i Jurišić Vedada, pa se postavlja pitanje kako je ona mogla vršiti neku neprijateljsku propagandu u odnosu na ova lica. Smatra se izuzetno uvrijedjenom što joj optužba stavlja na teret da je ona nacionalista, jer to je za nju najgori poriv koji čovjek može imati. Tvrdi da se iz njenih knjiga i drugih pisanih materijala za televiziju i pozorište, kao i scenarija može apsolutno demantovati ovakva tvrdnja optužbe. Ističe da je ona, okrećući se vjeri, samo promijenila krug ljudi sa kojima se više družila, jer su imali

određeno zajedničko interesovanje za “Kur’an”, a i dalje je ostala u dobrim odnosima sa svojim prijateljima, koji su raznih nacionalnosti. U pogledu inkriminacije, koja joj se stavlja na teret zajedno sa Izetbegović Alijom tvrdi da je negdje u mjesecu martu 1982. godine došao kod nje Izetbegović Alija i pri tom donio jedan tekst da ga ovlaž pregleda. Rekao joj je da se taj tekst zove “Bejan” a ne sjeća se koliko je taj tekst stranica imao. Čitajući ovaj tekst letimično pronašla je nekoliko gramatičkih greški, koje je konstatovala na tom tekstu. Tvrdi da pri tom nije sačinila nikakav predgovor, jer nelogično je da piše predgovor nekom tekstu ukoliko ne zna potpun sadržaj tog teksta. Taj predgovor prvi put je vidjela, kada joj je predodčen u prethodnom postupku. Inače je navela da poznaje od optuženih Izetbegović Aliju, Behmen Omera, Čengić Hasana, Kasumagić Ismeta, Živalj Husu i Latić Džemala. Sa ovim ljudima imala je kontakte najviše dva-tri puta, osim sa Izetbegović Alijom i Živalj Husom, a nešto više kontakata imala je i sa Latić Džemalom, jer su njih dvoje pjesnici, pa su njihovi kontakti bili vezani i za poeziju. Tvrdi da nikada nije prisustvovala predavanjima u Tabačkom mesdžidu a niti je pripremala predavanja za Tabački mesdžid, ali dopušta mogućnost da je jedan njen tekst o sufizmu korišten u Tabačkom mesdžidu, koji je ona ranije dala Izetbegović Aliji na njegovo traženje da napiše nešto o sufizmu. Tvrdi da nikada ni pred kim, pa ni pred Živalj Husom nije pomenula “Deklaraciju”, jer je za nju čula tek u prethodnom postupku. Tvrdi da Behmen Omeru nije davala nikakav propagandni materijal, a odnosi između nje i Behmena bili su isključivo privatne prirode. Časopisi, koji su pronađeni u njenom stanu prilikom pretresa nemaju u sebi nikakvu neprijateljsku sadržinu, a inače ih dobijala kao publikacije iz Irana. Poriče da je prilikom tog pretresa stana kod nje pronađeni i tekst “Nužnost obnove”. Nikada na tom tekstu nije vršila nikakve korekcije.¹⁹

Melikino (žensko) pismo

“Melika Salihbegović, književnik iz Sarajeva, rođena u Sarajevu 1945, diplomirala na Fakultetu političkih nauka u Zagrebu, a potom pohađala

---

¹⁹ *Presuda*, 72–76.

post-diplomski studij iz suvremene filozofije na Filozofskom fakultetu u Sarajevu i obavila šestomjesečno istraživanje na istu temu na fakultetima u Parizu kao stipendist francuske vlade. Bila član Udruženja književnika BiH, iz kojeg sam izbačena odmah nakon hapšenja, obavijest o čemu nisam nikada zvanično dobila. 23. marta 1983. uhapšena u okviru masovnih hapšenja i privođenja muslimanskih vjernika, od kojih je selekcionirana grupa od 13 muslimanskih intelektualaca (među njima dva književnika) kojima je suđeno u jednomjesečnom suđenju juli-august 1983., formalno-pravno pojedinačno ali u javnosti predstavljeno kao grupno suđenje. Osuđena sam na petogodišnju kaznu zatvorom po članu 133 KZ SFRJ, što je bio u tom trenutku vrhunac pogroma koji je uslijedio nakon mog napuštanja članstva u Savezu komunista poslije 16 godina, iz razloga potpunog slijeđenja vjerskih i moralnih principa i prakse islama. Nakon osam mjeseci boravka u istražnom zatvoru u Sarajevu, prebačena na osmomjesečno izdržavanje kazne u Slavonsku Požegu, u vrijeme koje je odlukom Vrhovnog suda BiH kazna smanjena na tri godine. Juna 1984. prebacuju me sa ostalim osuđenicama u novootvoreni zatvor u Foči gdje se intenzivno nastavljaju ranija psihička i naročito fizička zlostavljanja, zbog čega sam više puta štrajkovala glađu. Obraćanje republičkom i posebno Saveznom sekretarijatu za pravosuđe i upravu, traženjem statusa političkog zatvorenika i poštivanja minimuma ljudskog dostojanstva rezultiralo je samo dolaskom trojice službenika Službe državne bezbjednosti koji su u višesatnom razgovoru iznijeli niz prijatniji strašnim zlostavljanjima, koja su zaista i uslijedila, zbog čega stupam, na odjeljenju za izolaciju na kojem sam sa samicama ukupno provela punih šest i po mjeseci, u štrajk glađu i sedamdeset i tri dana štrajka glađu i žeđu bilo je u tim užasnim uvjetima prekidano samo sa nekoliko prisilnih hranjenja sondama i infuzijama, obustavljeno kada moje fizičko stanje nije više omogućavalo takvo održavanje na životu. Posljednjih nekoliko dana prenose me u zatvorski stacionar, opomenuvši me da ću početi zapadati u kome, a onda iznenada, u poslijepodnevnim satima obavještavaju me o prekidu kazne, pakiraju moje stvari i puštaju moga brata i sina da sa auttom uđu u sam zatvorski krug, pred stacionar, gdje me brat u potpunom

zdravstvenom rasulu, sa teškom astenijom unosi u kola. Na izlazu iz zatvora zaustavljaju nas i traže da potpišem otpusnicu na kojoj piše da me otpuštaju uz zatvorski uvjet. Odbijam i tražim da me vrata, ali brat, na uspaničenu molbu mog sina, potpisuje i vraća me kući. Od tog trenutka nastat će bespoštedno i sveobuhvatno proganjanje koje je imalo i izravne ili posredne teške posljedice po egzistencijalno i svako drugo stanje i moga brata, a naročito moga sina, koji je u trenutku moga hapšenja imao 12 godina i o kojem se u najvećem dijelu moga boravka u zatvoru brinuo moj brat.

27. septembra 1985. uvjetno otpuštanje iz zatvora u Foči, do isteka kazne 23. marta 1986.

28. sept. 85. hitno prebačena u bolnicu zbog teškog zdravstvenog stanja i smještena na odjeljenje intenzivne njege Interne klinike. Dobivam infuzije i naručuju mi niz pregleda, najavljujući mi da ću više mjeseci morati provesti u bolnici.

1. okt. 85. iznenada me otpuštaju iz bolnice, treći dan po primitku, rekavši da liječenje mogu nastaviti kod kuće, iako nisam u tom trenutku posjedovala ni zdravstveno ni socijalno osiguranje, a pogotovo ne materijalne mogućnosti za specijalnu ishranu kakvu je moje stanje zahtijevalo. Ostaju mi od tada trajno oštećena žuč i jetra, kao i bolovi u nogama, liječenje čega ni do danas nisam uspjela provesti.

Pomamna propaganda i hajka oko mene koja je počela trenutkom mog hapšenja, obilato vršena kroz sva sredstva masovnih medija, i sistem i atmosfera straha koji vladaju u Sarajevu, pogotovo oko politički kompromitirane ličnosti, osim u jednom jedinom slučaju, lišila su me svih mogućnosti normalnog građanskog medicinskog tretmana, čak i među članovima porodice od kojih su mnogi bili liječnici. Bio je ovo pogrom o kojem se ne mogu prikupiti egzaktni pokazatelji, i utoliko su veći izraz perfidnosti policijskih i svakih drugih progona koji su intenzivno nastavljeni do danas. Vezano uz nemogućnost zdravstvene zaštite je i podatak da sam prilikom posljednjeg boravka u zatvoru od 22. sept. do 22. okt. 1987. lišena uobičajenog liječničkog pregleda pri primanju u zatvor, iako su zatvorske vlasti

bile obaviještene da već osam dana štrajkam glađu. Takodjer sam iz zatvora otpuštena bez liječničkog pregleda.

POSAO I KNJIŽEVNI STATUS

Teško se krećem čitavu skoro slijedeću godinu, ali pokušavam riješiti svoje materijalno i stanje moga djeteta intenzivnim traganjima za poslom, od čega su bitne i ilustrativne slijedeće činjenice.

25. okt. 1985. prijavljujem se kod SIZ-a za zapošljavanje Sarajevo Centar gdje dobivam dobru bodovnu listu s obzirom da imam već oko 11 godina radnog staža, visoku stručnu spremu, na vrijeme završen fakultet itd. Odmah me obavještavaju da oni nisu u mogućnosti da mi nadju posao, već samo mogu naglasiti moj prioritet pri zapošljavanju koji se po zakonu mora poštivati. Do danas ni jedan put od njih nisu traženi podaci o meni, što je svaki oglašivač na čiji se natječaj za zapošljavanje javim, dužan da učini. Dobijam odbijenice iz organizacija na čijim uvjetima natječaja zadovoljavam, ali se oglasi poništavaju ili se izabiru drugi kandidati, koji su u pravilu već bili u radnom odnosu. Na primjer, odbijaju me UNIS, Privredna banka Sarajevo, IGKRO Svjetlost, Matica iseljenika ... U Islamskoj vjerskoj zajednici gdje tražim makar honorarne poslove koje kao književnik mogu da obavljam u njihovoj izdavačkoj djelatnosti gotovo me izbacuju, govoreći mi da policija strogo kontrolira moj dolazak njima i da zbog toga imaju niz problema.

– Presudom Upravnog suda BiH od 3.04.89. odbijena je moja tužba protiv Republičkog komiteta za obrazovanje, nauku, kulturu i fizičku kulturu, koji mi je oduzeo status samostalnog umjetnika danom hapšenja i budući da sam odmah po hapšenju izbačena iz društva književnika nemam nikakve šanse da povlastice koje se dobivaju iz tog statusa a koje su identične povlasticama iz radnog odnosa osim osobnog dohotka dobijem tim putem. Zato pristajem na sugestije, zapravo pozive nekoliko književnika iz Beograda da se obratim za prijem u srpsko književničko udruženje, perspektiva koja mi se u tom trenutku činila otvorenom za rješenje i tih egzistencijalnih,

ali i pitanja izvjesne moralne zaštite od srpskog, a time automatski jugoslavenskog književničkog staleškog udruženja. Na pristupnu prijavu koju prilažem nikada nisam dobila nikakav odgovor. Također nisam dobila ni odgovor od Predsjedništva Saveza književnika Jugoslavije kojem se u dva maha obraćam radi rješenja moga književnog statusa. Za mene začudan znak suglasnosti sa političkim i policijskim progonima kojima sam izložena. Također ni jedno od republičkih udruženja književnika ne šalje mi nikakav odgovor, koje istim pismom molim da učestvuju u rješavanju i zaštiti moga statusa kao pisca. Pozivajući se posebno na zaključke novosadskog kongresa u vezi sa članom 133. KZ SFRJ. Do danas, objavljuju mi radove jedanput u Novoj reviji i jedanput u beogradskom Delu, dok mi je više beogradskih redakcija najprije usvojilo a potom iznenada odbilo tekstove za objavljivanje (Kultura istoka i Književne novine, na primjer). Na međunarodnom sajmu knjiga u Frankfurtu 1986. pojavljuje se i kako sam obaviještena nagrađuje knjiga poezije "Nebeska dova", u izdanju Bosanskog instituta u Cirihu, izdavača kojem odbijam manipulaciju sa mojom političkom sudbinom u njegove ciljeve, zbog čega knjiga, tiskana u 5.000 primjeraka ostaje uglavnom nedistribuirana. Isti izdavač nedavno tiska knjigu o političkom procesu u kojem mi je suđeno, sramni historijski i jezički i svaki drugi apokrif od kojeg se potpuno ograđujem. Islamski vjerski časopis više znanstvene i umjetničke orijentacije najprije mi traži, a potom ne tiska neke eseje i prijevode, zbog intervencije, kako sam neformalno obaviještena, donedavnog vršioca dužnosti reisa (poglavara jugoslavenskih muslimana), inače predsjednika Starješinstva islamske vjerske zajednice za BiH, Hrvatsku i Sloveniju koji je 1983. tada u svojstvu direktora Medrese bio jedan od brojnih svjedoka na našem suđenju, protiv književnika Latić Džemala. Zato aktivno agitiram protiv njegovog izbora za poglavara jug. muslimana na koje mjesto je prije nekoliko dana izabran drugi čovjek, ali pomenuti (Ferhat Šeta) ostaje na ranijoj visokoj funkciji u zajednici (predsjednika starješinstva ...). I dalje se redovito javljam na biro rada, a oglasi čijim uvjetima bih ja mogla zadovoljiti u stručnom smislu gotovo redovito imaju klauzulu – moralno-politička podobnost, što podrazumijeva u Bosni

članstvo u SK, i o čemu sam bila posebno ispitivana na sudu da interpretiram. U dva maha dobivam pomoć od PENA, hrv. centra.

POKUŠAJ DOBIVANJA PISAČIH MAŠINA I DRUGIH STVARI ZAPLIJENJENIH PRILIKOM HAPŠENJA

Dolaskom šest službenika državne bezbjednosti u civilu, jednog uniformiranog milicionera i u prisustvu 2 građanina kao svjedoka, bez naloga za pretres stana i za hapšenje, 23. marta 1983. odnesene su mi iz stana dvije vrijedne pisaće mašine i niz časopisa, rukopisa, dokumenata, kaseta, itd., mnogo čega historijske i umjetničke vrijednosti, o čemu je sastavljen vrlo neprecizan zapisnik, i koji je misteriozno nestao iz mog stana koji je drugi dan bio prazan, slučaj koji je vrlo čest prilikom zaplijena stvari po muslimanskim kućama. Sav odneseni materijal bio je isključivo islamske provenijencije, to jest vjerske, i djelomično moje književničke i privatne prepiske. Dopis sa zahtjevom da mi se povrate svi oduzeti predmeti zajedno sa putnicom (pasošem), saobraćajnom dozvolom i drugim dokumentima od čega sud ništa nije izuzeo ni na prvoj ni na drugoj instanci, te da mi se uputi presuda Saveznog suda na kojem je zajednički bio predmet svih osuđenih u sarajevskom procesu dok sam ja bila u zatvoru, poslala sam:

- Okružnom sudu Sarajevo, 29.10.1985.
- Republičkom sekretarijatu za pravosuđe i upravu SR BiH, 5.03.1986.
- Okružnom sudu Sarajevo po odvjetniku mag. Demšar Drago, 30.4.1986. i urgenciju nešto kasnije, na što odvjetnik do danas ne dobiva odgovor.
- Saveznom sekretarijatu za pravosuđe i upravu SFRJ, 29.04.1987. od kojeg dobivam odgovor 26.05.1987. da je predmet vraćen republičkom pravosudju.
- 2.06.1987. obraćam se posebnim zahtjevom (formularom) pasoškom odjeljenju Sekretarijata za unutrašnje poslove u Sarajevu.
- 15.06.1987. šaljem urgenciju u kojoj se pozivam na zakonski rok. Do danas ne dobivam nikakav odgovor.

Na sastanku u Vijeću Republičke skupštine za pritužbe i žalbe građana o čemu ću kasnije govoriti predsjednik Vijeća, drug Selak insistira na besmislenosti moga insistiranja na povratu, odnosno produženju važnosti putnice u uvjetima kada nemam šta da jedem.

U dva maha odlazim u prostorije Službe državne bezbjednosti u kojima sam 1983. bila ispitivana više od 40 sati odmah po hapšenju. Prvi put odlazim samoinicijativno da bih tražila sve zaplijenjene stvari. Čekam na ulazu puni sat i po (tada u vrlo teškom zdravstvenom stanju), a potom me pozivaju na treći kat, gdje su aranžirali potpuno provokativnu atmosferu (karta svijeta sa obilježenim zelenim poljima islamskih zemalja i cjelina, za koju će me pitati da li se sa njom slažem, službenica DB koja me je svojevremeno uhapsila odjevena sva u crnom, na šta mi objašnjavaju da nošenje crnine kao znak žalosti izaziva poštovanje, a moja crna odjeća da manifestira politički stav, što je oboje i muslimanska geografija i muslimanska odjeća bilo predmet posebnih provokacija u istrazi i inkriminacija na sudjenju). Za to vrijeme, u uskomešanoj atmosferi kakvu uvijek stvaraju donose i odnose moje stvari, usput mi postavljajući pitanja: zašto sam odbila da budem šnajderica u zatvoru, a sada tražim posao, zašto mi se žurilo iz zatvora pa sam štrajkala, kakva sam majka koja sam žrtvovala svoje dijete (koje je posebno stradalo, o čemu ću kasnije govoriti), hoću li putovati u Iran i voditi dijete, zar još mislim da sam književnik, jesam li možda došla da s njima porazgovaram prijateljski, tako dva sata, a onda mi traže kopiju spiska oduzetih stvari (koju su sami uzeli iz stana, odvevši me) i obavještavaju da bez nje ne mogu dobiti ništa, čak i ako mi oni, ne koristeći u nekim slučajevima svoje diskreciono pravo, odluče nešto dati.

Odlazim sudiji koji ima naš predmet da bih pribavila kopiju o oduzetim stvarima, prima me vrlo arogantno i odbija da razgovara sa mnom o tome. Sekretar suda mi se podsmjehuje – šta će mi dvije pisaaće mašine, kada mi ni ono što napišem na jednoj niko neće objaviti. Svima je poznato da je jedna od mašina sporna, vrlo stara i vrlo vrijedna i savršeno sačuvana mašina,

raritete vrijednosti,²⁰ za koju mi je još u toku istrage jedan službenik DB koji je stalno kontaktirao sa nama davao visoku cijenu da mu je prodam, i umjesto koje su mi nudili neku pohabanu bijednu repliku pisaae mašine iste firme.

Drugi put odlazim u prostorije DB po stvari, ovaj put na njihov poziv, ne traže spisak oduzetih stvari, ali pokušavaju da odstrane advokatskog pomoćnika kojeg sam povelala kao svjedoka. Ponovno se razvija spor oko sporne mašine, nude mi niz stvari koje u stvari pripadaju suosudjenima, a odbijaju moje, tvrdeći da i nisu kod njih, ili se pozivajući na diskreciono pravo. Opet poslije više sati maltretiranja i šikaniranja odlazim bez ičega. Već dvije godine radim na posudjenoj mašini. Nekoliko mjeseci po izlasku iz zatvora odlazim također iz istih razloga u zgradu Izvršnog vijeća BiH i prijavljujem se na portirnici radi posjeta Sekretarijatu za pravosudje ... Službenik unutarnjeg obezbjeđenja koji radi na portirnici insistira da mu detaljnije iznesem razloge posjete sekretaru pravosudja što odbijam, a on mi vrlo agresivno onemogućava posjet.

MOJ DRUŠTVENI STATUS MEDJU SUGRADJANIMA, KNJIŽEVNICIMA I PRIJATELJIMA

Moja socio izolacija (koja je na najbrutalniji način sprovedjena i za vrijeme boravka u zatvoru) koja je otpočela 1979. izlaskom iz SK vrlo je uspješno proširena i učvršćena nezapamćenom propagandom protiv mene u vrijeme moga hapšenja i sudjenja, i nastavljena još više po izlasku iz zatvora, u otudjenoj i atmosferi straha koja je inače karakteristična za BiH posljednjih godina.

Dio gradjana (koji je upoznao moj "kriminalni lik" kroz niz tv emisija snimanih slikom u sudnici) i dio književne organizacije prihvatio je zvanične floskule o mojoj kriminalnoj, netolerantnoj, fanatičnoj, primitivnoj

---

²⁰ U knjizi *Katarzični snovi* Melika će spomenuti nestanak svoje "predivne pisaae mašine iz Massachusettsa (kraj 20. stoljeća)". Melika Salihbeg Bosnâwî, *Katarzični snovi Yâ Filistîn*, Sarajevo: Biblioteka 313, 1411/1991, 63.

itd. islamskoj ličnosti, ali mnogo veći dio i njih, i članova porodice, i nekada njih prijatelja i danas me se kloni očekujući, sasvim realno, neželjene posljedice ukoliko bi ostvarivali bilo kakav kontakt sa mnom. Jer, prilikom prvog hapšenja privodjeno je u policiju i ispitivano na desetine mojih prijatelja i poznanika, raznih vjeroispovijesti i svjetonazora, dio njih bio je prisiljen ucjenama i zaplašivanjima da daje svoja svjedočenja protiv mene koja su kasnije bezuspješno opovrgavali, a mnogi moraju odbiti svaki kontakt iz razloga položaja koje zauzimaju u društvu i radnom mjestom. Oni malobrojni koji su ipak nastavili prijateljstvo sa mnom, naročito muslimanski vjernici, pa i novi prijatelji koje sam zadobila upravo svojim stradanjem, slijedjeni su od strane policije, provocirani na razne načine, pozivani na saslušavanja, prijetili su im da ne smiju prijateljevati sa mnom niti me materijalno pomagati, a svima od reda pokušana sam biti predstavljena kao monstruoza ličnost, neprijatelj ove zemlje i ovog naroda, sa obaveznim pozivom od strane policije mojim saslušanim prijateljima: “Morate nam pomoći da je uništimo.” Svaki od njih je također ispitivan o tome ko me materijalno pomaže i traženo je od njega da suradjuje. Većina ih ne izdržava ove prijetnje i torture i odustaje od daljnjih kontakata sa mnom. Jedan broj prijatelja kojima su prijetile mnogo teže stvari sama odstranjujem, od sebe, nastojeći ih tako sačuvati od zlostavljanja i progona. Danas živim gotovo u potpunoj izolaciji, sa bratom koji je preuzeo u cijelosti i nepokolebljivo na sebe teret tih progona, i sa sinom koji je najveća žrtva tog političkog i policijskog bezumlja. Ovaj brat (stariji na značajnim akademskim položajima uopće ne kontaktira sa mnom) od početka angažiran oko mene morao je žrtvovati osnivanje vlastite obitelji da bi mogao izdržavati i voditi brigu o mom sinu u mom odsustvu, materijalno nas oboje izdržavati, ali i sam onemogućen u svojim poslovima. Oduzeta mu je dozvola za adaptaciju porodične kuće na kojoj je već radio po ranijoj dozvoli, nastojeći je prilagoditi potrebama otvaranja privatnog posla čime bi nas uspješnije materijalno zaštitio. U doba mog boravka u zatvoru i sam je privodjen iznenada i bez ikakvog objašnjenja u zatvor, da bi mu drugog dana objasnili da nije platio kaznu za saobraćajni prekršaj od prije dvije godine. Insistira da ga odvedu

kući, gdje nalazi potvrdu o uplati, koju je slučajno sačuvao. Ove godine ga kažnjavaju prekršajno, novčanom kaznom za pogrešno parkiranje, iako uopće ne posjeduje kola, niti je uopće bio legitimiran od strane saobraćajne policije. Prekršajna navodne povrede javnog reda i mira postat će i za mene stalno sredstvo uznemiravanja od strane sudova i policije o čemu ću kasnije govoriti.

Moj sin, rođen u sad razvedenom braku sa Hrvatom, potomkom katolika, inače članom SK i visokim partijskim funkcionerom, bio je poseban predmet i najperfidnije i najbrutalnije ucjene i manipulacija kojima je režirano i praćeno moje proganjanje. On je ujedno tema o kojoj mi je najteže govoriti i čiju patnju bih najradije zadržala u diskreciji koliko je to moguće, pa ipak moram naglasiti nekoliko događaja, značajnih za ilustriranje ovih progona mene kao islamske vjernice. Sama sam uz gotovo nikakvu moralnu i ponižavajuće malu materijalnu pomoć oca, odgajala moga sina punih devet godina. Dvadesetak dana pred hapšenje 1983. dobivam zahtjev od oca koji traži da se njemu povjeri dijete na brigu i odgoj, jer ga ja odgajam u islamskom duhu, “usred dvadesetog stoljeća” kako je pisalo u tužbi, što on, otac, kao komunista ne može dopustiti. I sličnim zahtjevima bit ću bombardirana cijelo vrijeme izdržavanja kazne, pune dvije i po godine, za koje vrijeme moj sin samo mali period (10 mjeseci) boravi kod oca i odmah mi se vraća po mom izlasku iz zatvora. No to vrijeme bilo je ispunjeno devalviranjem moje ličnosti i moga odgoja, a štampa, ulica i škola, sa svojim metodama uspjeli su da moje do tada stabilno i sretno dijete razapnu na križ gubljenja svake orijentacije i svakog uporišta. Do tada odličan učenik najprije koleba u nastavi, a onda isprovociran ponašanjem profesora kojima odlazi odlično spreman za odgovore, a od kojih se vraća sa jedinicama, i koji izazivaju u njemu frustracije i inhibiciju do tada mu nepoznate, sve više zapostavlja školu i na kraju je gotovo potpuno napušta. Dokazujući svoju visoku partijsku svijest ili ne skrivajući zapravo vlastite nacionalizme prema sinu prokazanog “muslimanskog nacionaliste” (u čijem prokazivanju je vezano uz njega naročito učestvovala beogradska štampa iz pera tzv. demokrata kao što je Rajko Djurdjević, novinar Duge) profesori Prve

gimnazije u Sarajevu koju sam i sama svojevremeno završila kao odličan očenik klasičnog odjeljenja, raspravljaju na sastancima nastavničkog vijeća o mom odijevanju, umjesto o razlozima neuspjeha mog sina, i mogućnostima da mu se pomogne. Niz daljnjih okolnosti, uz stalna policijska provociranja sina na ulici, o kojima zbog njegove budućnosti ne želim govoriti, i sam iskušava policijska batinanja, i dolazi na sud za maloljetnike koji ima zapravo primarni cilj da mene prisile da priznam sudske i druge organe ovoga sistema, čije sam bezakonje istakla u nekim intervjuima, najavivši da više nisam spremna da im se pokoravam. Budući da je otac već po mom izlasku iz zatvora odbio da prihvati sina kojeg je do trenutka dok mu ga nisam poslala panično tražio, sud dijete daje na brigu i odgoj u drugu porodicu, u stvari istom mom bratu koji od čitave kuće ima samo kupatilo i koji je i sam prisiljen da brigu i odgoj (bez tumačenja koja je to porodica i kuća u kojoj on živi) dovoljna je kao daljnji argument protiv mene, i neprestano sredstvo provokacije u slijedećim susretima sa policijom. Izgubivši jednu godinu u školi, a drugu privatno polagajući izgubio je navodno pravo na redovito školovanje, iako je generacijski tek sada u paralelnom razredu sa svojom generacijom (bio je ranije upisao školu, položivši sa šest godina psiho i testove inteligencije kao "dijete generacije"). Sada redovito pohađa nastavu samo kao hospitant, bez prava redovito upisanih učenika, i sa mogućnošću da privatno polaže razred, za šta su, osim toga potrebna posebna sredstva, koja ja nisam u mogućnosti priskrbiti. Tako je od odličnog učenika kakav je bio u trenutku moga hapšenja proizveden u socijalni problem sa ozbiljnim traumama čije su posljedice na njegovu psihi i intelektualni integritet još nesagledive. Živeći sa mnom pod stalnom policijskom prisilnom, bez privatnosti pošte i telefonskih razgovora, doživjevši nekoliko mojih hapšenja i ponovni nedavni zatvor, on živi u nenormalnoj i stalno neurotizirajućoj atmosferi, sve više shvaćajući iracionalnost današnjeg bh i jugoslavenskog političkog ponašanja čija je on jedna od najvećih žrtvi.

POLICIJSKI PROGONI MOJIH PRIJATELJA I MENE

Činjenica da policija bez prestanka kontrolira moje telefonske razgovore omogućuje joj stalnu kontrolu mojih kontakata i kretanja i slijedeći događaji u izravnoj su vezi sa ovim podatkom koji neću više posebno isticati.

Samo dva tri kontakta sa ing. Ibrahimom Avdićem bilo je dovoljno da ovoga učine predmetom policijske paske i konačno hapšenja u februaru 1987. i sudjenja u maju (upravo u vrijeme velikog muslimanskog posta Ramazana i najvećeg muslimanskog praznika Bajrama) gdje je osuđen na dvogodišnju robiju po članu 133 KZ SFRJ, imajući za glavnu inkriminaciju čitanje i davanje jednom prijatelju na čitanje moga intervjuja koji je objavljen u pedesetak svjetskih novina i časopisa sve do Australije, a u kojem ja iznosim teror kojem sam bila podvrgnuta u zatvoru. Spominjana svaki dan u sudnici po nekoliko puta u vezi sa sudjenjem sve trojici optuženih (ing. Fadilpašić, ing. Avdić, teolog Zahiragić) moje ime ipak nije spomenuto ni u jednom izvještaju sa sudjenja koje je reducirano na bh novine, sa jednim ciljem koji karakterizira sve moje progone: da me učini anonimnom i zaboravljenom žrtvom, kako moje stradanje ne bi izazvalo pobunu kod ljudi. Ali zato u sudskim spisima bivam stalno spominjana i citirana.

Julu 1986. posjetio me je, najavivši se telefonom, do tada meni nepoznati turski gradjanin, postdiplomac koji je prolazeći kroz Jugoslaviju na svom putu za Kembridž gdje je imao pohađati neki znanstveni ljetni seminar, svratio do mene na molbu jednog novinara iz Turske koji je tražio moj intervju. I bilo je dogovoreno telefonom da on moje odgovore na poslana pitanja ponese sa sobom i pošalje ih iz Engleske, pošto im je bilo poznato da je moja pošta potpuno nesigurna. No, odlazeći (ipak bez mog intervjuja), pomenuti akademski gradjanin jedne prijateljske zemlje sačekan je od policije u Zagrebu, skinut sa vlaka, odveden u policiju gdje je bio zadržan radi ispitivanja o meni 34 sata, oduzeto mu je pismo koje je nosio za mog prijatelja novinara, a potom ga je policija ispratila do s onu stranu austrijske granice, zabranivši mu da 6 mjeseci posjeti Jugoslaviju.

Ranije sam govorila o drugim primjerima policijskih progona mojih prijatelja, poznanika i suvjernika, kao i policijskim provokacijama moga, danas šesnaestogodišnjeg sina, naročito prilikom njegovih posjeta džamijama i pokušaja da kontaktira sa ostalom muslimanskom omladinom, kao i policijska i sudska provociranja moga brata (40 godina starog). Napominjem da prije moga hapšenja 1983. kada sam imala 38 godina, nikada moja porodica nije imala nikakvih policijskih niti sudbenih kontakata, a od tog perioda nekim čudom mi smo postali stalni njihov predmet, dobivši već i atribute osoba sklonih uznemiravanju javnog reda i mira, u nedavnoj jednoj presudi. Posljednji događaji koje ću opisati samo su najdrastičniji primjeri policijskih i sudskih progona mene, prema kojima psovke Allaha i Muhammeda koje mi upućuju policajci u civilu i oni uniformirani, prilikom prolaska ulicama i pored njihovih službenih zgrada i u njima, kad ih drugi ne čuju, zvuče skoro bezazleno.

Augusta mjeseca 1987. (mjesec dana nakon sprovođenja do granice moga turskog posjetitelja) dogovorila sam telefonom posjet u Beogradu jedne porodice stranih državljana (novinara). Na stanici, gdje sam stigla petnaest minuta prije polaska vlaka u pratnji prijateljice koja je u međuvremenu postala gotovo član moje obitelji, Hrvatice, bivše osudjenice po članu 133 koja je konvertirala u islam i nastanila se kod mene, Puljić Azre, dočekalo me je nekoliko službenika DB i tražilo da obje krenemo sa njima u stanične prostorije milicije. Odbila sam i uz pomoć uniformiranih milicionera privedena silom. Zadržana sam tri sata, izložena najvećim torturama. Odbivši da se skidam do gola kako bi oni izvršili potpun pretres, stavljene su mi lisice na ruke (gotovo godinu dana po izlasku na "slobodu" iz zatvora), te je njihov stisak povećavan u mjeri u koliko sam ja povećavala svoj otpor da budem tako brutalno unižavana. Uz brojne uvrede i fizička maltretiranja oduzet mi je sav papirnati priručni prtljag, koji je sadržavao i jedan intervju, pored telefonskog imenika i adresara i pisanog pribora za moje čisto molitvene potrebe. Otpuštena sam na najbrutalniji način, i odbijen je moj zahtjev da mi se kompenzira trošak oko karte zbog zakašnjenja na vlak. Nakon toga uvedena je moja prijateljica Puljić koju su službenici DB kratko ispitivali, a

onda je predali na maltretiranje uniformiranim milicionerima koji su je u službenim kolima (Marici, tzv.) odvezli u stanicu milicije u potpuno drugom dijelu grada, to jest u drugu gradsku općinu, od one u kojoj mi stanujemo. Isto privodjenje i oduzimanje pisanog materijala doživio je i engleski novinar jugoslavenskog porijekla koji me je posjetio u januaru 1987.

Maja mjeseca 1987. u vrijeme opet posta Ramazana, tri dana pred sudjenje pomenutoj trojici muslimanskih intelektualaca (Avdiću i dr.) oko kojih sam se bila anagažirala obavještavajući strane novinare i kojima sam telefonom najavila da ću prisustvovati sudjenju, prešavši disciplinirano jedno raskrš[ć]e, i već se podobro odmaknuvši, zaustavljena sam, opet u društvu pomenute prijateljice Puljić, od strane uličnog pozornika. Ovaj nas, dernjavom koja je vrlo brzo okupila gomilu prolaznika, žvačući žvakaću gumu, optužuje da smo prešle raskrscopicu za vrijeme crvenog svijetla, i onda bez pokušaja da nam naplati mandatnu kaznu, traži osobne karte koje mu dajemo, i traži podatke: koju smo školu završili, gdje radimo (obje smo već više od dvije godine prijavljene na birou rada) i kuda idemo. Odbijamo da dajemo podatke potrebne za eventualno mandatno kažnjavanje, a onda nam on obećava da će nas prekršajno tužiti zbog vrijedjanja milicije. I to čini. Slijedeća dva mjeseca bivamo bombardirani pozivima sudiji za prekršaje i mahnitim zvonjavama na vratima milicionera poslanih da nas silom privedu sudiji za prekršaje. Stranim novinarima sam u međuvremenu objasnila telefonom da bi naš pristanak da idemo sudiji za prekršaje otvorio novi prostor stalnih provokacija često besposlenih ali u Sarajevu nečuveno mnogobrojnih uličnih milicionera. Naravno, moj sin drhturi od straha pred tom zvonjavom, u već dvogodišnjoj nesigurnosti da li će me naći kod kuće i da li ću se vratiti u nju kada poslom izadjem iz nje. Ovaj incident poslužit će kao pretekst za događaje koji će uslijediti.

8. 1. sept. 1987.

U nemogućnosti da više na bilo kakav način steknem sredstva za život na častan način i na način koji neće povrijediti ljudsko dostojanstvo,

odlučujem se ponovno na štrajk gladju, ovaj put na “slobodi”, o čemu obavještavam pismom koji prilažem, Saveznu skupštinu i Savezno Izvršno vijeće i Republičku skupštinu i Izvršno vijeće SR BiH, kao i jugoslavenska dnevna glasila, tražeći da se meni i mome djetetu obezbijedi dostojanstven život povratom i garantiranjem ljudskih prava i građanskih sloboda, od kojih posebno ističem pravo na rad i na putnicu. Dvadeset dana nakon odašiljanja moga pisma, a treći dan štrajka telefonom me Selak Nikola, koji mi se predstavio kao predsjednik Vijeća Republičke skupštine za žalbe i pritužbe građana, poziva da taj dan 17. sept. dodjem u tri sata popodne kod njega u Skupštinu u vezi sa mojom predstavkom. Doživljam čudan doček. Mnoštvo službenika unutrašnjeg obezbjedjenja koji me sprovode do Selaka, i mnoštvo drugih koje već prepoznajem iz drugih prilika kao različite službenike obezbjedjenja. Kod Selaka zatičem još četvoro meni nepoznatih osoba koje mi on predstavlja kao predstavnike različitih općinskih tijela koji bi bili vezani uz moj slučaj. Najavljuju to kao zvanični sastanak Vijeća, odnosno jedne njegove komisije, no zapisnik se ne vodi, i na izvjestan način imam znake da se sastanak snima nevidljivim magnetofonom. U skoro troiposatnom razgovoru najprije, na njihov upit iznosim sve nedaće koje imam i sve progone kojima sam izložena, ja, moja obitelj, i prijatelji, tražeći, jedno po jedno da mi se vrate sva ljudska i građanska prava i slobode. Pokušavaju me uvjeriti da ja ne koristim dovoljno zakonska sredstva za zaštitu svojih prava, što opovrgavam primjerima: da se, putem odvjetnika, već šestu godinu sudski sporim sa Sutjeska filmom, filmskom kućom koja je protuzakonito uzurpirala moje autorsko pravo i da se postupak nepotrebno odlaže jer je predmet zakonski potpuno jasan, da već od 1982. stoji neriješen sudski spor oko alimentacije koju otac moga sina ima da daje za njega, koji je on nemoralno otezao zahtjevima da mu se dodijeli sin, da bi to na kraju, kad sam pristala na to, odbio (očekujući to upravo sam i pristala da bih prekinula daljnja višegodišnja provociranja na tu temu), da sam imala dobivati po odluci odgovarajućeg općinskog tijela subvenciju za stanarinu i struju kao socijalno ugrožena obitelj, ali da mi je to pravo uzurpirano i preobraženo u novi oblik ponižavanja i teroriziranja

tako što sam u uvjetima kada je stopa inflacije veća od 100% subvenciju dobivala po šest mjeseci unazad što sam odbila da uopće primim, obavijestivši o tim kriminalnim činima odgovarajuća općinska tijela, te da sam uredno prijavljena kod SIZA za zapošljavanje koji je po zakonu dužan da kontrolira zakonitost u procesu zapošljavanja nezaposlenih lica. Te iznosila podatke o nepoštivanju zakonskog roka pasoškog odjeljenja službe unutar-njih poslova koja je odbila da me na bilo koji način informira o odbijanju da mi se izda putnica. Itd. No, čitavo vrijeme, i pored mojih argumenata, svi učesnici sastanka insistiraju na mojoj problematici u svim aspektima života isključivo kao na socijalnom slučaju, obećavaju da će riješiti niz stvari (oko sinovog redovitog upisa u školu, sudskog spora oko autorskog prava i sl.) ali u vezi sa poslom predlažu najprije rad u vjerskim ustanovama što je u stvari vrsta geta za vjernike intelektualce, o teškoći pronalaženja posla za mene budući da je svaki posao koji bih ja mogla obavljati ideologiziran, pa na moju oštru reakciju ispravljaju se i preporučuju mi da tražim socijalnu pomoć (koja u Bosni iznosi 3 stara miliona za oboje) i energično odbijajući potrebu za putnicom, smatrajući traženje pasoša besmislicom u uvjetima kada nemam šta da jedem. Insistiraju da prekinem štrajk gladju, što ja obećavam da ću učiniti ukoliko sa sastanka odem sa ubjedjenjem da će mi se uistinu povratiti ljudska i građanska prava, i garantirati poštivanje dostojanstva. Moje proganjanje posebno im ilustriram incidentom sa uličnim pozornikom gore opisanim i obećavaju da će intervenirati kod sudije za prekršaje. I zaista interveniraju na način koji ću opisati kasnije. Ispraćaju me ponovno do izlaza iz zgrade u zvaničnoj, ali i nezvaničnoj pratnji. Obavještavam ih pismeno da nastavljam štrajk sve dok ne dobijem putnicu, pravo koje je najlakše povratiti, i najbrže, a što bi mi bio garant da više nisam tretirana kao kriminalna ličnost i da će mi i sva druga prava i slobode biti u najkraćem roku vraćene, kao i mome sinu i bratu. Ne dobivam nikakav odgovor. Budući da štrajkam gladju i da je moje zdravlje već od zatvora i ranijih štrajkova ozbiljno narušeno odlučujem se da javno demonstriram protivljenje nepravdi koja se nanosi meni ali i ostalim muslimanskim vjernicima.

21. sept. uvečer obavještavam telefonom strane novinare da ću sutradan sjesti pred Skupštinu SR BiH sa transparentom u rukama, s čije jedne strane će pisati: osmi dan štrajka gladju, a sa druge: slogan slijedećeg sadržaja:

GLAD JE NAJBOLJI ZAČIN KAD JEDETE

GLAD JE NAJSIGURNIJI NAČIN DA UMRETE

YU-ALTERNATIVA IZMEDJU LJUDSKIH PRAVICA

AKO STE MUSLIMANSKI VJERNIK ILI VJERNICA

22. sept. ujutro izlazim na ulicu sa pomenutim transparentom veličine crtačeg bloka, nekoliko minuta nakon prijateljice Azre Puljić koja je te noći doputovala iz Beograda gdje se nedavno udala, najavivši dolazak telefonom i koja je izašla prije mene na ulicu samo da bi vidjela šta se zbiva. Pred samom kućom, koja graniči sa raskrslanicom na glavnoj ulici, sačekuje me auto policije, parkirano na sredini ulice, i više milicionera u uniformi, uz prisustvo nekoliko službenika DB u civilu odmah me silom uvode u automobil, ali i prijateljicu Puljić koja mirno stoji na drugoj strani ulice. Protestiram i izvikujem izraze protesta kako i stoji u presudi. Obje nas odvođe u obližnju stanicu milicije i naglašavaju da nas privode zbog spomenutog prekršaja – navodnog prelaska ulice na crveno svijetlo, četiri mjeseca ranije (15. maja). Puna tri sata bit ću maltretirana u prostorijama milicije, gdje ću biti:

najprije ispitivana od uniformiranog milicionera, uz nijemo prisustvo izvjesne osobe u civilu, kao da sam na sudu, pa pošto od trenutka ulaska pa sve do sprovođenja u zatvor samo šutim, nastoje me isprovocirati nizom uvreda. Najprije me vodaju iz sobe u sobu, zadržavaju u svakoj izvjesno vrijeme, milicioner Vojo Gojković, ne znajući da sam već na ulazu čula njegovo ime kada ga je šef pozvao telefonom, predstavlja mi se kao Ramiz iz Foče, pa me pokušava isporovocirati na nacionalističkoj osnovi, govoreći mi da su mi na ulici psovali majku, onda me taj isti milicioner kasnije doslovno gazi na podu, pošto sam ponovno odbila da me skidaju do gola radi pretresa, što sada jedno žensko lice u civilu čini uz njegovu pomoć, i taj isti milicioner od tog trenutka će mi slijedećih sati sve do ulaska u sarajevski zatvor psovati više puta Allaha, komentirati da me treba ugušiti u

marici (pol. autu) i udarat u svakoj prilici kada ga niko ne vidi. Policijski šef, kada je on došao na red provocira me primjedbama da sam zapostavila odgoj mog sina kojeg je društvo moralo dati na brigu drugoj porodici (to jest mom bratu u moj stan kako sam to ranije objasnila), itd. pa pošto su napisali novu prekršajnu prijavu protiv mene, sprovode me u Marici, zajedno sa Puljić Azrom (koja takodjer cijelo vrijeme šuti i koju nisu skidali radi pregleda već samo ispikali cijelu) sudiji za prekršaje. Ovaj počinje moje pojedinačno (bez prisustva Azre) saslušavanje o prekršaju navodnog prelaska ulice, šutim, zatim o prekršaju uznemiravanja javnosti transparentom i povicima prilikom privodjenja, saslušava kao svjedoka pomenutog provokatora, milicionera Gojkovića i izvjesnog milicionera Ramiza koji sad stvarno nosi to ime, potom bez mog prisustva saslušava Azru Puljić zbog prelaska ulice i predaje nju bez presude ponovno dvojici milicionera koji je odvođe nazad u stanicu milicije i zadržavaju do devet sati uvečer, ispitujući je o mom transparentu i govoreći joj da će izgubiti glavu sa mnom. Ona cijelo vrijeme šuti. Mene pak zadržavaju dva sata u hodniku suda, za koje vrijeme samostalni sud, odnosno sudija obavlja konzultacije. Poslije više sati uručuju mi presudu i odvođe me ponovno u marici u sarajevski okružni zatvor, gdje čitam presudu: 55 dana zatvora i tri stara miliona novčane kazne, ili još dva mjeseca zatvora i prinudna naplata u slučaju neplaćanja u roku petnaest dana. U okružnom zatvoru smještaju me samu u jednu ćeliju, bez objašnjenja, a zatim dolaze po mene i u Marici me u kasnim popodnevrim satima sprovode u ženski zatvor u Foči. Putovanje više puta prekidamo odmorima zbog mog teškog stanja: deveti je dan štrajka gladju i iscrpljena sam cjelodnevnim maltretiranjima, gaženjima i batinama. U Foči, direktno iz Marice, kroz službeni ulaz za stražu sprovode me na kazneno odijeljenje i to maloljetničkog dijela zatvora, koji, saznajem kasnije, već više od dvije godine nije korišten, nakon samoubojstva na njemu jedne maloljetnice, koje se desilo za vrijeme mog bivšeg boravka u istom zatvoru. Tu ću, u potpunoj izolaciji, sa šetnjom dva puta po jedan sat, u mraku i nevjerovatnoj hladnoći i smradu provesti punih (...). Tek petnaesti dan na moje veliko insistiranje nabavljaju mi knjige iz biblioteke, a tek posljednjih

sedam dana omogućavaju mi večernji izlazak na tv emisije u susjedno kazneno odjeljenje gdje je bilo nekoliko osudjenica, sa potpuno drugačijim tretmanom. Na moje pitanje po kojem zakonu i kućnom redu (kojeg jako dobro poznajem) sam umjesto u karanten sprovedena bez počinjene zatorske nediscipline, i bez izricanja kazne od strane upravnika kako stoji u kućnom redu na kazneno odjeljenje i to u potpunu izolaciju, za čije potrebe je iskorišteno maloljetničko odjeljenje dobijam samo odgovor od zamjenice upravnika: "To je tako, ti znaš zašto." U zakonskom roku predajem prigovor na presudu, u kojem naglašavam da je moj pokušaj da steknem ljudska i građanska prava i slobode za sebe i svoje dijete, prije svega nasušni kruh, koji dakle nije akt agresije već reakcija na njihovo gaženje, praćen novom, produženom represijom – kaznom zatvora, a da je kažnjavanje visokom novčanom kaznom novi oblik cinizma. Naglašavam da stabilnost jednog sistema ne počiva na pokornosti građana iznudjenoj policijskim i sudskim terorom, niti njegovo dostojanstvo na skršenom dostojanstvu tih istih građana. Takodjer prosvjedujem što u svakom susretu sa službenicima Drž. Bezb. i milicije brutalno zaviruju ispod moga intimnog rublja, vrijedjaju moja majčinska osjećanja i psuju mi Boga, koji je moja najveća svetinja. Predlažem odmah ukidanje obje kazne i zaštitu zakonitosti u slučaju života i rada u društvu mene i moga sina, i njegovog školovanja. Tek dvadeset i peti dan boravka u zatvoru obavještavaju me da mi je kazna smanjena na 30 dana, pokazuju mi rješenje tek noć prije otpuštanja i potpuno ignoriraju moje insistiranje da se i meni uruči rješenje koje je sigurno moralo stići i za mene. Odbijam 31. dana boravka u zatvoru da ga napustim bez tog rješenja. Doslovno me izbacuju, primjenivši silu i sprovodeći me u Marici do gradske autobuske stanice. Tako sam u zatvor došla štrajkajući gladju o čemu su bili obaviješteni jer su me i pitali za to, a koji sam prekinula sutradan kada je moj sin dojurio sa mojim bratom nakon dan i po potpune neizvjesnosti što se sa mnom događa i gdje sam otpremljena, ne odvođe me uopće na liječnički pregled, inače redovit pri primanju u zatvor. Takodjer će me i otpustiti bez pregleda. Štrajk sam prekinula na preklinjanje moga sina, ali i zbog saznanja na osnovu iskustva da ću biti ponovno prisilno hranjena što

samo produžava vegetiranje do izlaska iz zatvora, ali zato trajno oštećuje jedan po jedan organ. Po mom povratku brat odlazi sudiji koji me je sudio i traži pravomoćnu presudu, a ovaj mu tvrdi da je obaviješten iz zatvora u Foči da mi je presuda uredno dostavljena i uručena. Ova činjenica naravno omogućava nove manipulacije, jer nemam nikakvog dokumenta, i dosadašnje iskustvo mi daje za pravo da očekujem da se iznenada pojavi potreba novog zatvora od dva mjeseca zbog neplaćanja novčane kazne, iako je sudija rekao bratu da mi je ta kazna ukinuta. No ne posjedujem nikakvog dokumenta o tome. Da nije kraj čudu, nove činjenice. Iako sam prvo bila saslušana po predmetu prekršajnog (navodnog) prelaženja ulice nekoliko dana po izlasku iz zatvora dobivam novu presudu, i ja i Azra Puljić, o kazni u iznosu od 350.000 st. dinara zbog prelaska ulice i navodnog provociranja uličnog pozornika (...).²¹

* * *

SEKRETARU KULTURNO-PROSVJETNE ZAJEDNICE BiH
drugu MARJANOVIĆU M:

– ŽALBA na formulacije i odluke Radne zajednice KPZ BiH sa sastanka od 16. III 1979.

Izražavam svoje duboko neslaganje sa formulacijama prve tačke dnevnog reda sastanka Radne zajednice KPZ BiH od 16. III 79. koje mene definiraju kao slučaj, moje odsustvovanje sa posla od 5-14. marta 79. kao povredu radne discipline, kao i neslaganje sa odlukom da mi se ti dani obračunaju kao neplaćeni izostanak sa posla. Moje duboko neslaganje nije ni u kakvom odnosu, tj. suprotnosti, sa formulacijama koje su sadržane u samoupravnim aktima kolektiva u kojem radim, jer, s jedne strane,

---

²¹ Dokument je integralno donesen, nije lektorisan, nepotpun je (nedostaju posljednje stranice), pisan je na mehaničkoj mašini, nije datiran, iako se na temelju hronologije navedene u njemu može pretpostaviti da je nastao potkraj 1987. ili možda i kasnije. O namjeni teksta, također, ništa ne nalazimo u dokumentu. MKPU, Zbirka "Melika Salihbegović".

smatram da sam i formalno i suštinski (obavještavanjem i pravovremenim ili prijevremenim okončanjem posla) zadovoljila svoje radne dužnosti o čemu ću opširnije govoriti, a, s druge strane, moje ponašanje u ovom slučaju upravo je u konstelaciji međusobnih odnosa radnika u našem kolektivu i odnosa prema radu koja, bar naizgled, ravnopravno umanjuju rigidnost formalnopravnih odredaba ponašanja.

U kolektivu u kojem su odsustvovanja sa posla ne tako rijetka pojava, bilo iz razloga stvaralačke angažiranosti radnika, što može biti opravdano, bilo iz razloga (skijanja ili uramljivanja slika, primjerice) koji su daleko od stvaralaštva, pa dakle i neopravdani, štoviše odveć komotni i odveć drski, u takvom dakle kolektivu gdje su se opravdanja odsustvovanja sa posla najčešće individualno, privatno i subjektivno zarezivala, postupak kojeg je Radna zajednica KPZ BiH izvršila nada mnom na pomenutom sastanku doživjela sam kao neobičnu farsu koja je u meni izazvala, ne revolt, nego duboko ogorčenje.

U svoju obranu (riječ koju bih rado stavila u navode) izjavljujem da sam o eventualnom svom odlasku na put bila onemogućena dogovoriti se sa Vama zbog Vašeg odsustva, da sam u ovaj odlazak i sama bila sigurna tek u petak u 16 sati, dakle poslije radnog vremena, što se može provjeriti u JAT-u danom i satom potvrđivanja moje putne karte, da je ponedjeljak 5. marta 79. bio prvi dan mog izostanka s posla i da ste tog istog dana bili sa moje strane pismeno obaviješteni o mome odlasku na put. Napominjem, i na tome naročito inzistiram, a što je potpuno previdjeno u raspravama pomenutog sastanka, da sam uz obavijest o odlasku ostavila i završenu "Analizu stalnih kulturno-umjetničkih manifestacija u BiH" na kojoj sam u posljednje vrijeme intenzivno radila, posljednjih dana i kod kuće nakon radnog vremena. Predala sam dakle završen posao za što bih prije i sa pravom očekivala neko priznanje, a nikako tako ignorantsko i uvredljivo ponašanje kakvo sam doživjela i sa Vaše i sa strane drugarice sekretarice (što me posebno ostavlja bez riječi), a u pogledu tehničkih rješenja koja niti su u mojoj kompetenciji, niti obavezi. Ponašanje ostalih članova kolektiva tim

je razumljivije. Na ovoj suštinskoj tački moga “disciplinskog prekršaja” posebno insistiram, smatrajući opravdanim da bar sama naglasim vlastitu korektnost prema poslu, koju ni jedan formalnopravni elemenat ne može iscrpiti, ne negirajući svakako ni tuđi rad ali ga i s pravom odmjeravajući sa, vjerovat ću, povremenim nehajem i indoletnošću nekih mojih radnih kolega. To je drugo lice farse koju ste mi kao kolektiv priredili na pomenutom sastanku. Jer, što može biti takvo iznenadno insistiranje na formalnostima, takva neubičajena rigoroznost u odnosu na “prisustvo” na radnom mjestu, i takvo olako prelaženje preko suštinskog, to jest preko obavljenog posla od strane većine onih koji te vrijednosti ponajmanje imaju izgrađene, doli farsa uvredljiva više za sistem humanih, korektnih, tolerantnih itd. odnosa koje kolektiv pretendira da je izgradio i gradi, nego za mene kao pojedinca. Kao privatna ličnost, ja mogu ne uklopiti se u svjetonazor, sistem vrijednosti, moralni kodeks itd. neke grupe, ali kao član kolektiva imam pravo i zahtijevam tretman kakvog ga imaju i ostali članovi, čak i ne uzimajući sebi slobode koje bi bitno a nikako formalno išle na uštrb zajedničkih interesa i zadatak mi posla.

Svjesna da bi ponizna blagost riječi vjerovatno bila efikasnija u praktičnom smislu mog zahtjeva da mi se sporni dani obračunaju na ime godišnjeg odmora nego što će biti iskrenost ovoga mog pismenog obraćanja, molim Vas ipak da upoznate Radnu zajednicu KPZ BiH sa mojom žalbom i uvjerenjem da će i Vaše i riješenje mojih radnih kolega imati neke opravdanije i više konotacije od onih koje izaziva samo ljutnja.

S poštovanjem

Sarajevo, 17. marta 1979.

Melika Salihbegović

* * *

SEKRETARU PREDSDJEDNIŠTVA KULTURNO-PROSVJETNE
ZAJEDNICE BiH
RADNOJ ZAJEDNICI KULTURNO-PROSVJETNE ZAJEDNICE BiH

Budući da sam danas (20. II 1980) po ko zna koji put bila izložena krajnje primitivnom i agresivnom ponašanju druga Seada Fetahagića na radnom mjestu i za vrijeme obavljanja dnevnih poslova, izražavam svoje nepovjerenje prema funkciji zamjenika sekretara koju drug Fetahagić ima i molim da se ozbiljno raspravi o njegovoj podobnosti za to radno mjesto. Znano nam je koje kvalitete mora da posjeduje ličnost koja se, u zamjeni, nalazi na čelu jedne republičke kulturno-prosvjetne ustanove.

Posebno sam u prilici da sekretara Zajednice i radnu zajednicu u cjelini zamolim da budem zaštićena od tako neodgovornih ponašanja, nadajući se da neću biti prisiljena da tu zaštitu tražim van kolektiva u kojem radim i sredstvima koji bi išli na uštrb i moga posla i stanja u radnim odnosima u cjelini. I dalje se zalažem za princip po kojem smo svi, kao članovi jedne radne zajednice, dužni u službenim odnosima ponašati se korektno i civilizirano, ostavljajući našim privatnim ponašanjima emotivna opredjeljenja i naboje, ali koji takodjer ne izlaze iz područja kulturnog.

Izražavajući svoju punu spremnost za poboljšanje međuljudskih odnosa u radnoj zajednici KPZ BiH, ali očekujući i odgovarajuću reakciju na ovo moje pisanje, drugarski vas pozdravljam

Sarajevo, 20.02.80.

Melika Salihbegović
Stručni saradnik u KPZ BiH

* * *

Melika Salihbegović

Stručni saradnik u KPZ BiH

Sarajevo Albanska 1

Predsjedništvu kulturno-prosvjetne zajednice BiH

Sarajevo

Obavještavam Predsjedništvo KPZ BiH da se nakon isteka godišnjeg odmora ne mogu vratiti na rad u stručnu službu Zajednice u dosadašnjim uvjetima. Ovaj stav rezultat je ustrajnog kršenja i pokušaja uskraćivanja mojih elementarnih radnih, samoupravnih, vjerskih i uopće ljudskih prava i dostojanstva. A te pojave rezultat su niza elemenata koji su nespojivi sa statusom i radom jedne republičke asocijacije u kulturi. Nabrojat ću neke od njih:

- Kulturno-prosvjetna zajednica BiH postala je poluprivatna radna organizacija u koju se, nekom čudnom kadrovskom politikom, na stalna i privremena radna mjesta kao i na honorarne poslove upošljavaju bliski rođaci ili pak bliski kućni prijatelji.
- U KPZ BiH moguće je da se u godini stabilizacije i u udarničkim danima skoro 2 miliona starih dinara mjesečno izdvaja na bruto lični dohodak bivšeg sekretara koji se šest mjeseci skoro i ne pojavljuje u prostorijama kolektiva u kojem je udružio svoj rad (1), ne izvršavajući svoje obaveze prema Zajednici ni po drugim nekim funkcijama.
- U KPZ BiH udomaćila se je atmosfera u kojoj se radni ljudi ne ujedinjuju prema poslu, pravima i obavezama koji proističu iz samo upravnih pravilnika i programa rada, već prema privatnim sklonostima i interesima, te se i posao obavlja ili ne obavlja ovisno o ličnim projekcijama.
- U KPZ BiH moguće je da se u najslužbenijim i najzvaničnijim prilikama komunicira galamom i psovkom.

- U KPZ BiH moguće je da se vrše jezičke intervencije u tekstu, u smislu izmjene jezičke varijante.
- U KPZ BiH moguće je da se stručni i kreativan rad svodi na nivo činovničkog i administrativnog.
- U KPZ BiH, koja ovo društvo košta stotinjak miliona godišnje samo za osnovnu djelatnost, moguće je da se mjesecima ne radi ništa suvislo i da se, naprotiv, svaki napor i želja za osmišljavanjem njenoga postojanja zanemaruju i čak negativno vrednuju. Neafirmirana u društvu, ne uspjevši nikada da artikulira svoju djelatnost u nekoj trajnijoj vremenskoj projekciji, KPZ BiH uglavnom ovisi o privatnim projekcijama, ambicijama i interesima pojedinaca koji njom rukovode.

Prirodno je da u naprijed navedenim uvjetima nije moguće ostvarivati i uspješno štititi svoja prava putem samoupravnih organa svedenih na simboliku i da postaje besmisleno trošiti svoje radne i kreativne sposobnosti koje, apsurdna li, što su veće tim su nepoželjnije. Mišljenja sam da bi Predsjedništvo KPZ BiH trebalo da razmotri situaciju u kolektivu i Zajednici u cjelini, na osnovu objektivnih analiza i uz učešće ljudi i izvan samog Predsjedništva, budući da su i neki njegovi članovi umnogome doprinijeli današnjem stanju. Moj osobni problem i rezultat je i simptom jedne nezdrave atmosfere, te vas molim da ga u tom kontekstu i razmatrate.

Uz drugarske pozdrave

Sarajevo, 25.06.80.

Melika Salihbegović

* * *

Melika Salihbegović

Sarajevo, Albanska 1

KOMISIJI ZA ŽALBE I PRITUŽBE SAVEZNE SKUPŠTINE SFRJ
BEOGRAD

U prilogu vam šaljem kompletnu dokumentaciju o sporu koji vodim sa Kulturno-prosvjetnom zajednicom Bosne i Hercegovine, a koji je rezultirao mojim otpuštanjem sa posla, radnog mjesta stručnog saradnika u Radnoj zajednici Stručne službe ove republičke ustanove. Moj bivši kolektiv, naime, poslužio se oprobanim metodom, ne odgovorivši mi na prigovor o otkazu, upućivanja radnika na traženje prava preko Suda udruženog rada, čija je praksa dugotrajnih procesa (nerijetko i do dvadeset godina) svima poznata, a čovjeku lišenom elementarnih uvjeta za egzistenciju potpuno obeshrabrujuća. No ovo nije jedini razlog što se obraćam vama, a ne Sudu udruženog rada. Jer, razlozi moga spora prevazilaze zakonsku nadležnost sudbenih organa.

Moji napori posljednjih mjeseci otkad traje pomenuti spor usmjereni su na pokušaj sačuvanja ustavom mi i zakonom zagarantiranih radnih, samoupravnih, vjerskih i drugih prava i dostojanstva i na borbu protiv one prakse u republičkoj asocijaciji u kulturi koja šteti ugledu i interesima principa na kojima počiva naše društvo. Kao dugogodišnji član kolektiva i ranije sam se protivila nizu nepravilnosti u radu Stručne službe KPZ BiH (na primjer, prilagodjavanju i prekrajanju normativnih akata prema trenutnim potrebama iza kojih je uvijek stajao nečiji osobni interes, ili kako nam je tumačeno "direktiva" nekog od političara) i time izazivala sukobe sa tadašnjim sekretarom (rukovodiocem) Mirkom Marjanovićem i nekim članovima kolektiva, pogotovo onim čiji je interes upravo i bio u pitanju. Kada sam prije godinu i pol dana bez licemjerja i otvoreno napustila članstvo u SK (dobivši u općinskom komitetu uvjeravanja da neću biti izložena nikakvim eventualnim šikaniranjima) objasnivši to svojim vjerskim opredjeljenjem

počeo je u kolektivu u kojem sam radila pravi pogrom. Svi moji napori protiv već navedene prakse nepravilnosti u radu tumačeni su u novom svijetlu. Ja sam otada bila čovjek koji više nikoga nema iza leđa. (Na žalost, ni ranije a pogotovo otada nije bila bez posljedica činjenica da sam samohrana majka i da pred primitivnim i arogantnim ponašanjem svojih kolega na poslu nemam ni privatnu zaštitu). Psovanje tadanjeg sekretara Mirka Marjanovića moje vizije čovjeka, moga poznavanja socijalizma i samoupravljanja (kada bih se pozvala na to), ometanje u radu psovkama Seada Fetahagića, zamjenika sekretara (!, u kolektivu koji broji šest stalno uposlenih lica), u početku nešto rafiniranije ali kasnije, nažalost i neočekivano za mene, takodjer brutalno ponašanje novog sekretara Mirona Djekića, kafkijanska atmosfera koja je vladala u kancelariji kada bih ja tu bila prisutna, te perfidna i zbog vrste posla nevidljiva i prema tome nedokazljiva “podvaljivanja” u poslu navela su me da 5. jula ove godine, jednim pismom, potražim zaštitu od Predsjedništva KPZ BiH. U tom podnesku navela sam samo neke od simptoma nezdrave i nezakonite situacije u mome kolektivu, očekujući da ću usmeno biti u situaciji da Predsjedništvu izložim koja su to ustavom i zakonom zagwarantirana prava koja mi se uskraćuju. Naprosto je nevjerovatno da Predsjedništvo KPZ BiH u kojem sjede društveno-politički i javni radnici tako olako predje preko teških optužbi, ne smatrajući za potrebno da ih provjerava više od jedne ograničene diskusije na sastanku na kojem je teško sakupljen i kvorum. Mada je u pitanju dugogodišnji član kolektiva i dojučerašnji član SK. (Moral, ukoliko uopće i postoji u jednom čovjeku, svakako nije tako lako izgubljen, pogotovo kad je u pitanju religiozan čovjek). Otkazom koji je uslijedio pet minuta nakon ove sjednice od strane Radne zajednice oduzeta mi je mogućnost da ljudima u Predsjedništvu zaduženim za ugled, dostojanstvo i pravilno funkcionisanje ne samo naše ustanove nego čitavog sistema, bar kažem da mi je, na primjer, u istom tom kolektivu uskraćivano pravo da na vrijeme budem obaviještena o sjednicama radne zajednice, pogotovo da na vrijeme i tačno budem obavještavana o odlukama ukoliko nisam tim sjednicama prisustvovala, da raspoložem rezultatima svoga rada, da se, iz vlastitog unutarnjeg moralnog imperativa,

imam pravo, a zbog čega sam također bila anatemizirana, usprotivi(ti) kada dobijem nekoliko, mada neznatnih, viška bodova jer ni kao ostali članovi kolektiva nisam zaradila ni plaću (što je u toj ustanovi najčešći slučaj), da živim i oblačim se kao vjernica, ne ometajući u tome ni rad ni uvjerenja i ukuse drugih, na primjer zamjenika sekretara koji u kancelarijama sasvim intimno nosa kućne papuče, održava sjedeljke za kafom i rješava sportske prognoze, pričajući pri tom neukusne i priproste viceve o vjernicima, da makar šutnjom, jer drugog načina više nisam imala, ne odobrim činjenicu da sekretar zajednice (Mirko Marjanović) sam sebi daje honorarni posao (pisanja, tj. prepisivanja normativnih akata) i onda ga naplaćuje od kolektiva kojim rukovodi, da se usprotivim sadašnjem sekretaru Mironu Djekiću i njegovoj interpretaciji ustavnih i zakonskih prava na vjeru, jer – ovo je direktno ideologija, i Kulturno-prosvjetna zajednica BiH ne proizvodi čavle, te stoga kao vjernica moram živjeti u strogoj ilegalnosti. Traženo je od mene obećanje, a ja sam ga se usudila uskratiti. Itd, itd. Posljedice su rječitije od svakog daljnjeg nabiranja. Ja i moje malodobno dijete ostali smo, kako to narod kaže, na ulici. Mirko Marjanović nije u tom cilju bio aktivan samo u kolektivu u kojem, trebalo bi provjeriti da li još uvijek, samo prima plaću.

Misleći na eventualnu mogućnost da se zbog nepromijenjenih uvjeta (i ovaj pesimizam pokazao se, na žalost, opravdanim) neću moći vratiti u KPZ BiH na rad, a želeći da, dok ne nadjem drugi posao (u čem sam također pesimista) imam bar socijalno osiguranje za sebe i dijete i kontinuitet u radnom stažu, a još nikakav odgovor nije stizao na moju žalbu Predsjedništvu KPZ BiH, uputila sam Savezu zajednica kulture BiH molbu za dodjeljivanje statusa slobodnog umjetnika. Ovu molbu poslala sam Udruženju književnika BiH čiji sam član, koje je bilo dužno da je odmah proslijedi Savezu, neovisno o preporuci koje ono treba da da. Mirko Marjanović, predsjednik ovog udruženja opet je ostao dosljedan sebi. Ubjedio je Predsjedništvo Udruženja književnika da odloži moju molbu dok ja ne dadnem dokaz da sam otkazala svoj posao u našem zajedničkom kolektivu, mada je Udruženje kompetentno da raspravlja samo o mojoj književnoj

podobnosti za dobijanje tog statusa, a ne i o zakonskim uvjetima. Saznavši uskoro o otkazu kojeg mi je njegova radna zajednica dala na narednoj sjednici Predsjedništva Udruženja moja književna podobnost je pozitivno ocijenjena, ali je molba, prosljedjena tako tek nakon dva mjeseca, prekasno stigla za rješavanje. Ostalo mi je da sama plaćam i socijalno osiguranje. A sve zbog privatiziranja republičkih ustanova i udruženja i vlastitih interpretacija principa politike po kojoj ja kao vjernica, zaboga, ne mogu biti ni umjetnik. Ko god poznaje uvjete rada i zarade književnika u BiH jasno mi je da ja nisam mogla očekivati od statusa slobodnog umjetnika da prehranim sebe i dijete i da sam ga očekivala samo kao privremeno rješenje. Koji mi je to humanizam oduzeo i tu mogućnost?

Moj jedini "griješ" u kolektivu Stručne službe KPZ BiH bio je prošlogodišnje devetodnevno odsustvovanje sa posla zbog hitnog putovanja, a bez prethodnog dogovora sa sekretarom zajednice koji je bio službeno odsutan. U to doba on (opet Marjanović) bio je jedini faktor u kolektivu koji je odobravao odsustvovanja. Drugi faktor, (zamjenik sekretara, Fetahagić) boravio je na radnom mjestu računano u polovicama a ne u punim satima, a najčešće i potpuno odsutan zbog mamurluka, što smo doznavali ponekad njegovom telefonskom isprikom. Treći faktor, Radna zajednica nije od sekretara uopće ni dolazila do izražaja. U prilogu vam šaljem i pismo koje sam nakon tog putovanja uputila Marjanoviću, sa uzaludnom molbom da ono bude pročitano na sastanku Radne zajednice. U njemu doduše ne spominjem optužbe sekretara da sam u Bagdad išla možda i iz špijunskih razloga (ime te zemlje mu je zvučalo odveć muslimanski, zaboravivši njenu nesvrstanu politiku i nedavnu posjetu pretsjednika Tita toj prijateljskoj zemlji), jer sam te optužbe smatrala smiješnim i infantilnim. Na žalost one su bile sastavni dio jedne psihologije koju ne želim definirati i koja, što je još žalosnije, prevazilazi moje pojedinačne nevolje, ostavljajući dugotrajno neizlječiv trag u svim sredinama u kojima radi.

I tako sam ja, zbog neodgovornih pojedinaca koji (...) rado prijete sa "svojim političarem" koji ih je i postavio na određenu funkciju, prisilno i odveć drastično naučila lekciju da su, u njihovoj interpretaciji, ustavom i

zakonom zagarantirane samoupravne, socijalističke demokratske slobode samo f[r]aza i stvorene samo kao paravan za njihovo vlastito napredovanje. Moje obraćanje nekim političarima i pravobraniocima samoupravljanja koji su se nerado upuštali u razumjevanje ove složene i delikatne situacije samo je, mada dosta diskretno, proširilo krug onih koji mi tu lekciju očitavaju. Pošto sam, braneći svoja ljudska prava, bila spremna da i po cijenu zaposlenja ustanem protiv onoga i onih u kojima odbijam da vidim uzor socijalističkog i humanističkog i komunističkog ponašanja ja ne tražim zaštitu od Suda udruženog rada. On bi možda ubrzo utvrdio nezakonitost otkaza kojeg sam dobila na osnovu nedopustivo proizvoljno interpretiranih mojih vlastitih riječi, ali ne bi sam mogao razriješiti ove druge probleme koji su me na moje riječi i navele. Ili bi možda i taj sudbeni zaštitnik prava radnika, kao i Predsjedništvo Kulturno-prosvjetne zajednice BiH, u mojoj prvoj rečenici – da se ne mogu vratiti na posao u dosadašnjim uvjetima – vidio sam ultimatum i ucjenu, previdjevši u rečenici koja odmah za njom slijedi vapaj “zbog ustrajnog kršenja i pokušaja uskraćivanja mojih elementarnih radnih, samoupravnih, vjerskih i uopće ljudskih prava i dostojanstva”. I Predsjedništvo KPZ BiH, i Radna zajednica kojoj to pismo nisam ni uputila ali koja je sebi dozvolila da ga čita (protivno ustavnom pravu) i na osnovu njega odlučuje, i pravobranioci samoupravljanja čitali su, po svemu se čini, samo prvu rečenicu iz moje tužbe ispisane na pune dvije strane. Tako sam iz tužitelja, logikom većine i sile, pretvorena u tuženog. Nadam se da se vaša Savezna komisija neće zadržati na njihovom obimu i načinu čitanja.

Zahvaljući vam na strpljenju, drugarski vas pozdravljam

Sarajevo, 15. nov. 1980.

Melika Salihbegović

P.S. Upravo završavajući ovo pismo dobila sam, nakon punih mjesec i pol dana, odgovor na moj prigovor o otkazu. Zanimljivo, on se poziva na onaj moj “grieh” o kojem vam pišem gore, tražeći i u lažnoj interpretaciji tog “slučaja” opravdanje za svoj “humanizam”, kojeg sam eto sama odbila. Hvala.

* * *

Kulturno-prosvjetna zajednica BiH

Sarajevo, Vrazova 1

Telefon: br. 24-229

Br. 33

Datum: 29. I 1981.

Zbor radnih ljudi Radne zajednice Stručne službe Kulturno-prosvjetne zajednice BiH, na svom sastanku održanom 16. januara 1981. godine, po predmetu prigovora Salihbegović Melike uloženoj protiv odluke o prestanku radnog odnosa zbog teže povrede radne obaveze pod brojem 500 od 17. XII 1980. godine, donio je slijedeću

ODLUKU

1. Odbija se prigovor Salihbegović Melike, kao neosnovan;
2. Potvrđuje se odluka o prestanku radnog odnosa Salihbegović Melike, zbog teže povrede radne obaveze učinjene neopravdanim uzastopnim izostajanjem s posla duže od pet radnih dana, računajući od 22. augusta 1980. godine kad je trebalo da se vrati na posao nakon iskorištenog godišnjeg odmora.

O b r a z l o ž e n j e

Razmatrajući uloženi prigovor, Zbor radnih ljudi Radne zajednice Stručne službe Kulturno-prosvjetne zajednice BiH utvrdio je slijedeće:

Salihbegović Melika je i ranije činila povrede radne obaveze, a posebno neopravdano izostajanje s posla. Tako je, dana 5. III 1979. godine, bez saglasnosti i odobrenja nadležnog organa, napustila posao radi odlaska u Bagdad, da bi se vratila na posao tek 15. III 1979. godine. "Opravdavajući" te svoje teže povrede, nije prezala ni od uvreda pojedinih članova Radne zajednice i iznošenja netačnih i tendencioznih navoda sa ciljem prikazivanja

nezdravih i nesamoupravnih odnosa u Zajednici koji bi joj služili da nastavi sa svojim samovoljnim ponašanjem. Tako, imenovana u toku korištenja odobrenog godišnjeg odmora za 1980. godinu upućuje pismo Predsjedništvu Kulturno-prosvjetne zajednice BiH u kojem ističe: “Obavještavam Predsjedništvo Kulturno-prosvjetne zajednice BiH da se nakon isteka godišnjeg odmora ne mogu vratiti na rad u Stručnu službu Zajednice u dosadašnjim uvjetima”. Nadalje, u tom pismu Salihbegović Melika iznosi razne klevete, neistine i svoje “ocjene”, ne prezajući da omalovažava i osporava rad, djelovanje i rezultate kako društvenih tako i samoupravnih organa u okviru Kulturno-prosvjetne zajednice BiH. Međutim, nakon završenog i iskorištenog godišnjeg odmora tj. dana 22. augusta 1980. godine Salihbegović Melika se nije javila na posao i nastavila je sa neopravdanim izostajanjem sa posla uzastopno više od pet radnih dana, a što Salihbegović Melika u svojim podnescima ne osporava. Zbor radnih ljudi je utvrdio da je Salihbegović Melika bila na bolovanju, tj. nesposobna za rad u vremenu od 23. juna do 3. jula 1980. godine, o čemu je pridonijela doznaku Doma zdravlja “Sarajevo” – ordinacija opšte medicine “Dobrovoljačka”, potpisana i ovjerena od Banjac dr Slavice, u kojoj je navedena dijagnoza Neurozis sa šifrom 300. Zbog toga imenovana je stupila na godišnji odmor 7. jula 1980. godine, a ne 3. jula kako je bilo predviđeno u Rješenju broj 236 od 27. 6. 1980.

Razmatrajući dato mišljenje dra Cerića od 22. 12. 1980. godine, čija je fotokopija priložena uz prigovor, ista se ne može prihvatiti, jer je u izričitoj suprotnosti sa važećim pozitivnim propisima.

(...)

4. Na zakazani pretres radi utvrđivanja teže povrede radne obaveze za koji joj je takodjer dostavljen pismeni poziv pod brojem 483 od 28. XI 1980. godine Salihbegović Melika se ponovo nije odazvala.²²

---

²² Melika je zapravo na taj poziv uputila pismeno saopćenje idućeg sadržaja: Melika Salihbegović, Sarajevo, Albanska 1, Z B O R U R A D N I K A K P Z B i H: “Saslušanja vrše se samo u sudskim i istražno-policijskim postupcima. Obavještavam vas da se neću odazvati vašem pozivu “radi saslušanja”, a da ću što se tiče mog dolaska na rad sačekati odgovor Predsjedništva KPZ BiH. Ovaj organ Zajednice obavijestila sam o svom postupku u dva maha, predstavkom upućenom na

Imenovana je upozorena da će se pretres održati iako se ne odazove na dostavljeni poziv.

Dosljedno svemu izloženom Zbor radnih ljudi je utvrdio da je uloženi prigovor Melike Salihbegović neosnovan, zbog čega je potvrdio izrečenu mjeru prestanka radnog odnosa zbog teže povrede radne obaveze. Protiv ove odluke može se podnijeti zahtjev za zaštitu prava pred sudom udruženog rada u roku od 30 dana.

DOSTAVLJENO:

1. Salihbegović Meliki,
Sarajevo, Albanska 1
2. U spis
3. Arhivi

PREDSJEDNIK

Zbora radnih ljudi
KPZ BiH
Duvnjak Mira

* * *

---

adresu KPZ BiH i na adresu predsjednika Predsjedništva KPZ BiH, druga Muhsina Nalića, dana 5.07.1980.," Sarajevo, 10. 9. 1980, Melika Salihbegović.

In the Name of Allah, The All-compassionate The All-merciful²³

Dear and Honoured Imam Khomeini,

Salam alaykum. I have already been living thirty seven years amidst the Christian and atheistic Europe, in the heart of jahiliyyat, in the middle of a handful of scared muslims, in the atmosphere of untruth and hypocrisy. No wonder then that my youth, just as the youth of thousands of my compatriots,

²³ “U ime Allaha, Svemilosnog, Samilosnog, Poštovani i uvaženi Imame Homeini, Selam alejkum. Živim već trideset i sedam godina usred kršćanske i ateističke Evrope, u srcu džahilijeta, među šaćicom uplašanih muslimana, u atmosferi neistine i licemjerja. Nije čudo što je moja mladost, kao i mladost hiljada mojih sunarodnjaka, zalutala putevima neznanja, niti što se vraćamo Allahu, sve pokorniji što nam je očaj bio veći. Onda ste došli Vi i Islamska revolucija, da nam vratite snagu i nadu da je još uvijek moguće negdje u svijetu živjeti punim islamskim životom. Nije samo gubitak osnovnih životnih uvjeta (zbog mog dosljednog i otvorenog islamskog opredjeljenja u komunističkoj zemlji) i svakodnevna poniženja bila razlog moje odluke da napustim svoj dom i rodnu zemlju i dođem u Iran sa svojim maloljetnim sinom. Strah da moj jedanaestogodišnji sin odrasta u istom neznanju na koje sam ja ovdje bila osuđena i želja da se obrazuje u islamskoj školi i kulturi bili su snažni razlozi kao i moji lični. Zatim sam se susrela s taifskim iskustvom Muhammeda, mir i blagoslovi bili na njemu i njegovoj porodici. Našla sam ljude koji znaju sve o Bobiju Sandsu i Kubanskoj revoluciji, ali ništa o žrtvama i sudbini svoje braće i sestara u vjeri koji opstaju usred svijeta neprijateljskog prema islamu. U Vašoj zemlji sam vidjela ljude koji stvaraju revoluciju, ali i druge ljude koji je uništavaju tvrdeći da joj služe. Toplina bratske islamske ljubavi koju sam pronašla na jugu Teherana, među anonimnim, ali entuzijastičnim ljudima bila je u tolikom kontrastu s neosjetljivošću i brutalnošću ljudi na položaju i institucija koje navodno štite i osiguravaju život Islamske Republike. Nekoliko mjeseci prije mog dolaska u Iran u mojoj zemlji sam se upoznala s gospodinom Muhammedom Hašemijem Rafsandžanijem i dr. Šahidijem, braćom, za koje sam mislila da će mi, kao što su obećali, pomoći pronaći azil za mene i moje dijete, ali i omogućiti moj doprinos revoluciji koja, prema Vašim riječima, nije samo iranska. Dr. Šahidi mi je, na jugu Teherana, pokazao prvu, ljepšu stranu stvarnosti Islamske revolucije. Drugu, brutalnu i surovu stvarnost pokazao mi je g. M. H. Rafsandžani, koji se kasnije sjetio da bih možda mogla biti sumnjiva i opasna za vašu zemlju jer je, po njihovom mišljenju, sumnjiv i opasan profesor koji me njima predstavio, zaboravivši da u ovom bezbožnom svijetu nisam u mogućnosti birati svoje profesore, baš kao što Vaši ljudi nisu mogli birati u vrijeme šaha. Tako je mišljenje jednog čovjeka, bez ikakvog obrazloženja, u zemlji moje hidžre odlučilo o sudbini jedne nemoćne žene i nemoćnog djeteta. Grubo i ponižavajuće ispitivanje kojem sam bila izložena nakon mjesec dana čekanja, u prostorijama Edareh Atbae Biganeh, bilo je samo u funkciji odluke koja je donesena na samom početku, uz pomoć g. Rafsandžanija. Umjesto bratskog lica našla sam grubo lice policijske vlasti, jednako kao i svake druge policije u svijetu. Zar opravdana predostrožnost prema strancima koji dolaze u Iran s različitim, često neprijateljskim namjerama ne bi trebala biti praćena izuzetnom pažnjom prema muslimanskom bratu ili sestri? Kako bi moja borba putem hidžaba, pera, riječi, pripadnosti i života za dosljedan islamski put, koja me kompromitirala pred

strayed the roads of ignorance, and no wonder that we return to Allah, the more submissively the greater was our despair. And then came You and the Islamic Revolution in order to give back the strenght and hope that it is still possible to live somewhere in the world in the fulness of the Islamic life.

It was not only loss (due to my consistent and open Islamic orientation amidst the comunist country) of elementary living conditions and everyday humiliation the reason for my decision to abandon my home and native country and to come to Iran, taking with me my minor son. Fear that my eleven year old son grows up in the same ignorance to which I was here condemned and my wish him to be educated in the Islamic school and culture were strong as my personel reasons.

Then I met with Ta'ifian experience of Muhammad, peace be upon him and his progeny. I found the people that know everything about Bobby Sands and Cuban revolution but nothing about sacrifices and destiny of their brothers and sisters in faith that persist amidst to Islam hostile world. I have seen in your country the people that create revolution and, at the same time, the other people that are destroying it claiming to serve it.²⁴

---

vlastima u mojoj zemlji, mogla ugroziti mene u jednoj islamskoj zemlji? Da, moje iskreno priznanje o mom lutanju i povratku na put Allaha također je bilo protiv mene. Tako sam, nakon četrdeset dana, bila primorana vratiti se sa sinom u svijet iz kojeg smo, kako smo vjerovali, pobjegli zauvijek. Prema vlastitoj odluci, jer nas je ovdje čekao stan u kojem smo mogli naći zaklon nakon što smo ostavili sve što smo imali pohlepnim iranskim stanodavcima. Ali iznad svega, u skladu s njihovom odlukom, jer je neka mračna sila, ni na koji način islamska, odlučila o neprikladnosti mog boravka u Iranu. Moje iransko iskustvo i razočaranje svakako su dio sudbine koja mi je određena i zaslužena, ali to ne isključuje odgovornost i grijeh građana jedine islamske zemlje na svijetu, prema kojoj su s gotovo utopijskom nadom uprte oči svih iskrenih muslimana svijeta. obraćam Vam se iz dva razloga. Iz straha da brutalnost i neosjetljivost kojima sam bila izložena ne postanu praksa koja bi mogla pogoditi mnogu moju braću i sestre koji bi mogli odlučiti napraviti isti korak kao ja. I u nadi da će mi Vaše čisto islamsko srce i pravda pomoći da se vratim tamo, jer moje povjerenje u islamski put, revoluciju i našeg Imama nije slomljeno. U nastojanju da zadobijem zadovoljstvo Allaha, molim se za Vaše zdravlje i pobjedu Islamske revolucije. S poštovanjem, Melika Salihbegović, 2. 8. 1982, M. S., Albanska 1, 71000 Sarajevo, Jugoslavija.” Pismo prevela: Anela Hodžić. MKPU, Zbirka: “Melika Salihbegović”, M. Salihbegović, “Pismo Imamu Homeiniju”, Sarajevo 2. 8. 1982.

²⁴ Jedan pogled na Iransku revoluciju, njene ideje i stvarnost koju je oblikovala vidjeti u dokumentarnom filmu: Jocelyne Saab and Rafic Boustani, *Iran: Utopia in Motion*, 1980, dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=o2dQXIOHr4Y> (pristupljeno: 15. 10. 2024).

The warmth of brotherly Islamic love that I found in the south of Tehran amidst anonymous but enthusiastic people, was in such a great contrast with unfeelingness and brutality of people of rank and institutions allegedly protecting and ensuring the life of the Islamic Republic.

Several months before my coming to Iran I got acquainted in my country with Mr. Muhammad Hashemi Rafsanjani and Dr Shahidi, brothers, I thought, that would help me, as they did promise, to find asylum for myself and my child, but also to give my own contribution to the Revolution which, according to Your own words, is not only Iranian.²⁵ Dr Shahidi, in the south of Tehran, showed me the first, more beautiful side of the reality of the Islamic Revolution. The second one, the brutal and rude reality showed me Mr. M.H. Rafsanjani that afterwards remembered that I might be suspect and dangerous for your country since is also dangerous and suspect the professor who had introduced me to them. Forgetting that in this godless world I am not able to choose my professors exactly as your people were not able to choose them in the time of shah. So the opinion of a single man, without any argumentation, in the country of my Hijra, decided the destiny of a helpless woman and a helpless child. The rude and humiliating interrogation to which I was exposed after a month of waiting, within the premises, of Edareh Atbae Biganeh, was only in function of the decision which had already been taken at the very beginning, with the help of Mr. Rafsanjani. Instead of the brotherly face, I found the rude face of the police authority, equal to any police on the world. Does the justified precaution against foreigners, who with different and often hostile intentions come to Iran, should not also be followed with extreme consideration by representatives of an Islamic country in case of sincere muslim brother or sister? How could my struggle by means of hijab, pen, word, belongings and life for a consistent Islamic path, that had compromised me with the authorities in my own country, how could that struggle imperil (compromise) me in one Islamic country?

---

²⁵ O tome kako, gdje i s kim je dogovoren Melikin odlazak u Iran vidjeti: "Na proslavi iranske revolucije", *Sedam dana*, br. 5, 11. 3. 1990, 6. *Sedam dana* je bio podlistak *Oslobođenja*, koji je izlazio nedjeljom.

Yes, my sincere confession about my wandering and returning to path of Allah also was against me. So, after forty days, I was forced to come back with my son to the world from which, as we believed, we escaped for ever. In accordance with my own decision, because here waited for us our flat where we could find shelter after having left all means we had to greedy Iranian landlords. But above all in accordance with theirs, since some obscure force, in no way Islamic, decided on Insuitability of my staying in Iran. My Iranian experience and disappointment are certainly a part of destiny ordained to and earned by me but it does not exclude responsibility and sin of citizens of the only Islamic country on the world, to which, with almost Utopian hope, the eyes of all sincere muslims of the world are directed.

I have applied to You for two reasons. For fear that brutality and insensibility, to which I was exposed, become a practice that could hit many of my brothers and sisters who might decide to make the same step as I did. And for hope that Your pure Islamic heart and justice would help me to return there, because my trust in Islamic path, Revolution and our Imam has not been cruched. In an effort to gain contentment of Allah, I pray for Your health and triumph of Islamic Revolution.

Yours faithfully

Melika Salihbegović

Th 2. 08. 1982.

M.S. Albanska 1, 71000 Sarajevo

Yugoslavia

* * *

MOŽDA STE BOLESNI, DOKTORE

Otvoreno pismo dr Ahmedu Smajloviću

Bismillahir-Rahmanir-Rahim

Čitamo posljednjih dana u Preporodu, Oslobođenju i Ninu kako se profesor dr Ahmed Smajlović oštro suprotstavlja neistinama i klevetama, kojima obiluje inozemna štampa, o položaju muslimana u Jugoslaviji. I posebno na skupovima međunarodnog značaja na kojima je dr Smajlović u prilici da i usmeno intervenira. Lijepo i dobro, izuzetno dobro od profesora dr što se protivi, i time on izražava raspoloženje svih jugoslavenskih muslimana, notornim neistinama o masovnim progonima i zlostavljanjima islamskih vjernika u ovoj slobodnoj, nesvrstanoj Jugoslaviji. Lijepo za muslimane a lijepo i za njega samoga što izvan kuće (to jest domovine) dokazuje njihovu i svoju lojalnost slobodarskim tekovinama narodnooslobodilačke borbe i poslijeratne izgradnje. No nešto ipak nije lijepo niti dobro, izuzetno nije dobro kad vas druže dr Smajloviću, i to vam evo ovim pismom spočitavamo u istoj dobroj namjeri koju i vi sebi prečesto uzimate da govorite za i u ime muslimana. Odajući vam priznanje za to istupanje izvan kuće, mada ste i tu pretjerano usamljeni a nikako nam nije jasno zašto, da vidimo šta to vi radite u kući. Ko je čitao Preporod ili Nin lahko uočava da je prof. dr Smailović glavni i odgovorni urednik tih islamskih informativnih novina. Ali ne uočava lahko i da je jedini, i ne samo tog glasila muslimana u BiH. Polovicu (iako nebrojene) islamske štampe uredjuje, za nju odgovara i najčešće piše jedino dr Smajlović. (Drugu polovicu drugi jedan jedini glavni i odgovorni, no o tome ne bismo ovom prigodom).

O čemu nam to najčešće pišete dr Smajloviću? Začudo, o onome što je svim muslimanima u Jugoslaviji savršeno poznato. Pišete otprilike, u različitim oblicima i različitim povodima, o pravima muslimana u Jugoslaviji koja su jednaka pravima drugih pripadnika ove socijalističke zajednice, o njihovom ravnopravnom učešću u izgradnji samoupravne i nesvrstane Jugoslavije, o njihovim vjerskim kao i drugim slobodama i slično. Sve notorne činjenice koje zna i živi svaki musliman kao slobodan građanin zemlje

za koju se i sam borio i koju i sam izgradjuje. Ono što ne pišete i o čemu ne govorite i u ime čega ništa ne radite to je niz onih pitanja koja donosi svakodnevnicu u procesu oživotvorenja slova ustava i zakona koji su nam, vjerujte, svima dobro poznati. Zašto prof. dr, ako ste se već stavili u položaj kojim dokazujete da jedini znate i možete da govorite za i u ime muslimana, ne učinite nešto za rješenje onih problema s kojima se naš vjernik, musliman, svakodnevno susreće, osjećajući da mu neko u njihovom rješavanju mora i treba pomoći? Zato ste valjda i izabrani za predsjednika Starješinstva islamske zajednice u BiH, Hrvatske i Slovenije. Ta pitanja odnose se na mogućnost uspostavljanja veze između apstraktnosti proklamiranih sloboda i njihovog praxisa, između unutarnje slobode vjerovanja i njegove vanjske manifestacije. Vi znate, doktor ste napokon, o značaju odnosa i suglasnosti ova dva pola na kojima počiva čitav svijet, svaka vjera, filozofija i ideologija, svaka pojedinačna kao i kolektivna sudbina.

Ostvarivši, sa ostalim građanima ove zemlje, slobodnu Jugoslaviju kao demokratsku zajednicu ateista i teista različitih konfesionalnih pripadnosti, zbratimljeni narodi ove zemlje donijeli su i usvojili ustav i zakon koji je principijelno regulirao temeljna prava i slobode svih. Među ta temeljna prava i slobode pravo i slobode vjeroispovijesti. Reguliranje pojedinačnih problema i oživotvorenje ustavnih i zakonskih normi u domenu je organizacije svakodnevnog života. I tu je mjesto, dr Smajloviću, gdje se osjeća da nešto nije u redu sa vama. Navest ćemo samo nekoliko problema i pitanja koja bi trebalo da se nalaze na stranicama islamske štampe koju uredjete i posebno u drugim vašim djelovanjima kada se već na neki način nalazite na čelu muslimana. Napominjemo unaprijed da ni jedan od problema koje ćemo ovdje izdvojiti ne protivurječi niti slovu ustava i zakona, niti bilo kojem političkom, pravnom ili radnom principu koje je svaki musliman dužan da poštuje i brani. Ta pitanja su slijedeća:

Kako da se muslimanka, izjednačena u svim drugim pravima sa svojim sugrađanima, oblači i ponaša u skladu sa specifičnim zakonima svoje vjere koju je sama odabrala, a da pritom ne naidje na čudjenje, ponekad, na

žalost, i na porugu od strane svojih školskih, studentskih, radnih i drugih kolega i kolegica? Pokrivena muslimanka može i mora, i njena vjera joj to nalaže, biti školovana i obrazovana i odgovorna na svom radnom mjestu, na primjer, ali ne bi smjela i ne mora biti predmet posebnog promatranja i tretiranja. Zakonom, nakon rata ukinuto je u Jugoslaviji nošenje zara. Hvala Bogu, jer pokrivanje lica žene nije propis koji ima svog osnova u Objavi, niti u Haditu. Ono što je tada stvorilo zabunu među muslimankama i što ni danas nije otklonjeno, a za što su, između ostalih, krivi tumači zakona među samim muslimanima, to je pokrivanje glave uopće. Poznato je ko se sve mogao kriti ispod vela koji je skrivao lice. Ali, pokrivanje kose, što Slovo vjere jedino i traži od muslimanke, ne može izazvati ništa veću zabunu od one koju izazivaju danas duge raščupane kose kod naših mladića, kratke muške frizure kod naših djevojaka i unisex moda. Pa ipak, još uvijek samo muslimanka izaziva pozornost i nerijetko porugu ako se na ulici pojavi propisno vjerski obučena. Na žalost, takvu je još ne možemo zamisliti na njenom radnom mjestu, mada nam nije jasno šta bi se to u njenoj pokrivenoj glavi promijenilo i negativno odrazilo na posao koji obavlja.

Ili, kako je moguće praktično živjeti po propisima vjere, koju slobodno ispovijedamo, u pogledu ishrane? Izbjegavanje određene hrane koje Kur'an propisuje također nije u suprotnosti niti sa jednim od pomenutih propisa i principa. Pa ipak, neriješeno je pitanje kako se musliman hrani u vojsci, bolnici, na radnoj akciji, u školskim, izvidjačkim i drugim odmaralištima, kako da za sebe kupuje hranu u prodavnicama potpuno siguran da se neće ogriješiti o propise svoje vjere?

Kako da naša djeca, na provokacije nekih neodgovornih odgajatelja i profesora, bez kompleksa kažu da su vjernici, da poste i klanjaju a da pritom njihovi roditelji ne budu nazivani zatucanim, neobrazovanim primitivcima? Jer, bude među njima, na primjer i djece doktora različitih naučnih disciplina, pa ko onda da riješi zabunu u njihovim malim glavama. Nekoga moraju prestati poštivati. Ili svoje roditelje, ili svoje nastavnike, a ni jedno ni drugo nije dobro po njihov odgoj, niti je u skladu sa interesima

našeg društva. Važno je dr Smajloviću, riješiti dileme kako je moguće odgojiti buduće građane ove zemlje, a da budu i dobri muslimani i podanici slobodne Jugoslavije.

Kako iskorijeniti nasljedjena identificiranja hadžija i muslimana uopće sa primitivizmom i neznanjem, što se tako obilato koristi u različitim “literaturama”, kad mi znamo, a vi ste valjda očit primjer, da među muslimanima ima i profesora, i doktora i umjetnika i radnika koji kvalitetno doprinose općem napretku jugoslavenskoga društva. Kako otkriti javnosti bogatstvo tradicije i kulture islamske provenijencije (minijature, kaligrafija, graditeljstvo, književnost, filozofska misao naših sufija) koja bi muslimane emancipirala od tih pogrešnih uvriježenih shvaćanja, kako kada ni oni sami nemaju, na primjer, prevedenu tu književnost i tu misao autentičnog filozofa? Kako ih dakle emancipirati od vlastitog sebenepoznavanja? Obrazujući je, tu islamsku svijest, dr Smajloviću, što je takodjer u vašoj moći jer vi ste glavni i odgovorni i jedini urednik javnih glasila kojima je to i svrha i funkcija.

Kako i gdje omogućiti omladini koja gaji vjerska osjećanja da se sastaje, na svoj način zabavlja i kolektivno obrazuje ako ona to već neće u disko klubovima, kafanama i na igrankama? I ovdje se upravo, dr Smajloviću, vaš rad za i u ime muslimana počinje naglavačke kotrljati. Vama izgleda smeta što se muslimanska omladina ne želi, primjerice, da drogira već se umjesto toga odgaja na samim izvorima klasike islamske misli koja joj je sve do danas ostala skoro skrivena, vama izgleda smeta što se mlada muslimanka pokriva a da se pri tom ne osjeća ni unižena ni podređena, vama izgleda smeta što muslimani u Jugoslaviji nakon toliko stoljeća svog boravka u ovim prostorima imaju napokon (samo) tri knjige prevedenih hadisa, mada ih svijet poznaje na tisuće, smeta vam što napokon imaju nekoliko prijevoda Kur’ana, makar sa svim prevodilačkim omaškama od kojih boluje i svaka veća literatura a što je dobro poznato svakom iole obrazovanim čovjeku, smeta vam što, kada vi galamite sa mimbere, mnogi ispod mimbere ne vide u vama primjer ahlaka kakav je propisan svim muslimanima Kur’anom i sunnetom, bio neko doktor nauka ili skroman zanatlija. Smeta vam mnogo toga, dr Smajloviću! Da vam sve to smeta ne dokazuju to vaša istupanja izvan kuće. Ali vaša jedinstvenost

u titulama i funkcijama u islamskoj štampi, te vaša jedinstvenost koja se ne da titulirati a koja uključuje skoro jedino vaša učešća na međunarodnim skupovima ili jedino vaša arbitriranja o tim učešćima ukoliko uznedostaje vaša osobna zainteresiranost, vaše jedinstveno procjenjivanje što je to dobro a što ne za muslimane u Jugoslaviji ili u BiH, sve to i još mnogo više govori da nešto sa vašim ponašanjem u kući nije u redu. Da nije u redu to što vi nigdje ne postavljate i ne pokušavate da riješavate pitanja, od kojih smo neka nabrojali, a koja su od vitalnog značaja, već smo vidjeli. Vidjeli smo da ih vi, štoviše, okrećete naopačke. I da ih zatvarate nekim vlastitim ključevima u bravu. No potrebno je i da vi nešto vidite.

Ako muslimani postavljaju navedena i slična pitanja tražeći opravdano njihove odgovore onda oni već znaju da žive u slobodnoj socijalističkoj Jugoslaviji, da su se i oni krvavo borili za njenu sadašnjost i da je u toj velikoj rijeci krvi izmiješana i krv vjernika muslimana koji stoljećima žive na ovom tlu i žele to i u slijedećim stoljećima, i da samo ta zajednička krv može da obrani boje Jugoslavije. I kada postavljaju ove probleme i očekuju njihovo rješenje onda to rade sa punom sviješću da ne čine ništa što bi se protivilo bilo kojem principu na kojem počiva sloboda ove zemlje, a sloboda zemlje na slobodi i ravnopravnosti svih koji u njoj žive. Oni postavljaju ove probleme i traže njihovo rješenje i sa osjećanjem logičnog prava da se izbore za praksu koju im ustav i zakon u principu garantira. Postavljati ove probleme i tražiti najbolje načine za njihovo rješenje ne znači, druže Smajloviću, čin neprijateljstva prema ovoj zemlji i ovoj zajednici. Naprotiv, to znači preduhitriti moguće ili liječiti već nastale frustracije koje se radjaju u vjerniku uslijed neusaglašenosti vjerovanja i vjerskog očitovanja. Da za to nisu krivi ni ustav ni zakon ni principi na kojima počiva politika naše zemlje osvjedočili smo se toliko puta. Ali da su za to krivi pojedinačni uzurpatori vjerskih i drugih sloboda, to je ono što želimo da vam spočitamo ovim pismom, prof. dr Smajloviću.

I ne samo vama. Nije tako davno (tek prije petnaestak godina) kako je tadanji reis-ul-ulema toliko sebe identificirao sa slobodama svih muslimana da je izmedju to dvoje nestala skoro svaka razlika. Primjerice, dogodilo se da je on svojoj bratični i njenim mladim kolegama i kolegicama omogućio

slavljenje Nove godine u službenim prostorijama Vrhovnog islamskog starješinstva. Ti mladci nisu bili krivi što su nenavikli još na alkohol silno povraćali po tepisima, a gospodin reis-ul-ulema, neka mu Allah ispravno sudi, nije se dosjetio da ih upozori da to nije privatan stan i pogotovo da to nije mjesto za besprizorno kršenje jedne od temeljnih zabrana u islamu – upotrebe alkoholnih pića. Bio je to besprimjeran prizor koji nikoga od učesnika te svetkovine privatiziranja tuđjih svetinja, imovine i sloboda nije proslavio. No, stvari se lahko zaboravljaju, ali se rado nastavljaju. Danas, dr profesor Smajlović vrši još odvažnija identificiranja. Jer, on je, ovdje među nama muslimanima, u mnogo čemu jedini: ponovit ćemo, jedini glavni, odgovorni i svaki drugi urednik islamskih glasila, jedini (skoro) zastupnik na međunarodnim skupovima na kojima se raspravlja o položaju i drugim temama muslimana današnjeg svijeta, te sa mimbere jedini ispravan prevodilac i tumač Kur'ana, u službi jedini koji upošljava i razrješava radnih i drugih prava, na izborima jedini (skoro) koji glasa, bira i opoziva, jedini koji omogućuje, zapravo dokida mogućnosti omladinskih sastajanja, sve u svemu jedini koji piše, radi, govori živi “za” i “u ime” muslimana. I, reklo bi se, jedini musliman koji je ispravan i lojalan građanin našeg samoupravnog društva. Ali sve to samo po njegovoj, ne baš skromnoj procjeni.

Ne vjerujemo, družo Smajloviću, u takvu i toliku zabludu naših društveno-političkih organizacija. One se svakodnevno osvjedočuju u ispravnost brojnih vjernika na njihovim radnim mjestima, u školama, na fakultetima, u bolnicama, tvorničkim halama, na svim onim mjestima na kojima se nalaze rame uz rame sa ostalim članovima ovoga društva. Kažemo da ne vjerujemo u tu i toliku zabludu ljudi odgovornih za pravilno funkcioniranje našeg samoupravnog sistema. Vjerujemo u postojanje nekih oblika izigravanja povjerenja i izigravanja samoupravnih i drugih prava koja su u ovoj zemlji neotudjiva. Neotudjiva su, družo Smajloviću, prava muslimana kako vjerska tako i samoupravna, i prava na obranu tih prava. A ona se izražavaju i kroz slobodu mišljenja (drugačijeg od Vašeg, Bogu hvala), i kroz slobodu sastajanja, i kroz slobodu pisanja, uređivanja i štampanja

glasila što je samo jedan manifestan oblik njihovih sloboda. Nema jednog, jedinog i jedinstvenog muslimana u Jugoslaviji, dr.

Jedinstveni su svi muslimani u želji da proklamirano pravo vjerskog ispovjedanja bude njihova svakodnevna zbilja, da sve slobode i naročito sloboda samoupravljanja i odlučivanja unutar jedinstvenog socijalističkog sistema budu za sviju neotudjiva. Bojte se, dr profesore Smajloviću da ne ostanete jedini i jedinstveni – munafik. Jer, izvan kuće vi štitate svoju čeljad, a u kući joj ne date da diše. Ne vjerujemo da vam je to pravo iko dao. Vi ste ga jednostavno uzurpirali na ime i na račun drugih. A na ispravnim i savjesnim građanima ove zemlje je da vas opomenu. Ili ste možda bolesni, dr Smajloviću?

“Znajte da u svakom tijelu ima komad mesa, pa kad je ono zdravo, zdravo je i cijelo tijelo, a kada je ono bolesno, bolesno je cijelo tijelo. To vam je, znajte, srce!” Ovo su riječi našeg Poslanika. Možda ste bolesni, doktore Smajloviću?!

P.S. Nadam se da će ovo pismo biti objavljeno u Preporodu za što je i namijenjeno, a da neću umjesto toga biti pozvana na razgovor u četiri oka. I meni je istina milija od Platona.

U Sarajevu, 29. Džumadel-Uhra 1400.

Melika Salihbegović

* * *

Poštovani druže Foretiću,²⁶

Tekst kojeg Vam šaljem reakcija je na krajnje neznalački, uvredljiv i politikantski intoniran članak kojeg je profesor sarajevskog sveučilišta dr Jovan J. Marjanović objavio u NINu od 29. augusta 1982. pod naslovom

---

²⁶ Dalibor Foretić (1943–2001), “kazališni” kritičar i hrvatski novinar, koji je od 1982. godine radio za hrvatski tjednik *Danas*. “Deset godina od smrti Dalibora Foretića (1943.-2001.): Vjeran novinarstvu do posljednjeg daha”. <https://www.novolist.hr/ostalo/kultura/kazaliste/deset-godina-od-smrti-dalibora-foretica-1943-2001-vjeran-novinarstvu-do-posljednjeg-daha/> /1. 11. 2011. (pristupljeno: 1. 11. 2024).

“Musliman i Islamit”.²⁷ Taj članak uvrstio se u red onih članaka i “literarnih djela” kojima se u posljednje vrijeme sustavno i, reklo bi se možda, organizirano na najbezočniji način vrijeđa nacionalno i vjersko biće Muslimana i muslimana. Ja osobno kao pripadnik te vjere i te nacije, kao intelektualac i kao književnik povjerovat ću u istinsku slobodu i ravnopravnost u granicama ove naše zemlje onda kada mi se da mogućnost da se od ovakvih uvreda obranim. I vjerujem da u toj prirodnoj težnji nisam usamljena. Budući da je redakcija NINa petnaestodnevnom šutnjom dala do znanja da neće objaviti moj tekst obraćam Vam se sa molbom da to vi učinite u svom listu, dajući nam nadu da je, ako ne u okviru jednog duhovnog kruga, a ono bar u okviru jugoslavenske duhovne zajednice moguće vidjeti na djelu demokratičnost pod čijom se zastavom i proklamacijom zbivaju ovdje naši zajednički usudi.

Ljubazno Vas pozdravljam

Melika Salihbegović

Sarajevo, Albanska 1

Sarajevo, 18.09.82.

tel. 25-826

* * *

---

²⁷ “Musliman i islamit”, *Nin*, br. 1652, 29. 8. 1982, 35–36. Marjanović je u svom tekstu ustao protiv poistovjećivanja pojmova *islamski*, *islam*, *islamit* kao vjerskih odrednica s pojmovima *muslimanski*, *muslimanstvo*, *Musliman* budući je, po njegovu mišljenju, takvo poistovjećivanje impliciralo poistovjećivanje vjerskog i nacionalnog, te panislamistički, tj. koncept političkog islama: “Duboko je crno korijenje: Ovo poistovjećivanje pojmova Musliman, muslimani i islam, islamit, islamski inspirisano je: (...) od strane zastupnika velikomuslimanske politike i ideologije, koja na ovom našem prostoru nalazi podsticaj u panislamizmu, u identifikaciji narodnog, nacionalnog i vjerskog, religioznog.” Isto, 36. Uz sve navedeno koncept političkog islama direktno je vezao uz ideologiju fašizma, te potom sugerirao muslimanima da kao svoju vjersku odrednicu mogu koristiti i pojmove *muhamedanac*, *muhamedanski*: “Slično nešto (op. a. koncept političkog islama) su zagovarali pripadnici ilegalne organizacije ‘Mladi Muslimani’ kod nas, podstaknuti idejama i primjerom jerusalimskog muftije El Huseinija, koji je u toku prošlog rata došao u Sarajevo i inspirisao sa Gestapoom organizaciju tzv. Handžar divizija u BiH za borbu protiv NO pokreta – prim. J. M.” Isto, 35.

ISLAM I MUSLIMANI – PRILOG KRITICI SMUTNJE

Arapski glagol esleme znači predati se (Bogu). Islam infinitiv je tog glagola i znači predanost (Bogu). Muslim aktivni je particip i označava onoga koji je prihvatio islam. Musliman perzijski je oblik za množinu iste imenice i, došavši vjerovatno preko turskog, udomaćio se u našim krajevima kao singularni oblik. Ova gramatička nepreciznost nije, međutim, utjecala na semantiku riječi, te ćemo je u tom obliku i mi upotrebljavati. Tako je arapski jezik, savršen kakav jest, isključio svaku mogućnost lingvističke pomutnje. Označivši jednu vjeru i njene pripadnike, on nije mogao ponijeti odgovornost za eventualnu pomutnju koja je, za neke, nastala onoga trenutka kada su jugoslovenski politički autoriteti imenovali istom riječju pripadnike jedne nacije, ne našavši sretnijeg riješenja. Srpskohrvatska gramatička norma razlučila je doduše vjersku i nacionalnu pripadnost različitom upotrebom velikog i malog slova u pisanju nacionalne i vjerske pripadnosti, ali ona eto nije bila dovoljna za otklanjanje smutnji koje će se u nekim glavama proizvesti u nevjerovatnim razmjerama. Nevjerovatnim pogotovo za obrazovanost koju očekujemo naći kod jednog prof. dr i za političku zrelost koju bismo takodjer očekivali od jednog sveučilišnog profesora.

Prof. dr. Jovan Joco Marjanović objavio je u NIN-u broj 1652, od 25 augusta 1982. članak pod naslovom MUSLIMAN I ISLAMIT, navodno s namjerom da otkloni neke, i ne samo lingvističke smicalice, koje se po njegovom sudu predu oko ovih pojmova. Da nema nikakve lingvističke pomutnje (osim kod samozvanih reformatora) može nas poučiti svaki srednjoškolski profesor arapskog jezika. Pomutnja, lingvistička naravno, nastaje onog trenutka kada se glagolu jednog jezika (ovdje arapskog) hoće podmetnuti particip nekog drugog (ovdje bi to po prijedlogu prof. dr Marjanovića trebalo biti nešto nalik participu latinskoga) jezika. Lingvistička pouka, dakle, koju je ovaj profesor htio dati i domaćim i inozemnim (pa i arapskim) novinarima i svima onima koji se laćaju pera, učinila je samo grotesknom figuru profesora koji se pača u ono što ne zna.

Da to nije samo “lingvistički problem” ilustrira nam profesor nekim citatom iz lista KPI “Rinašita”, citatom s odveć aktualnim političkim konotacijama da njegova namjera ne bi bila očita, pa makar bila i u takvoj suprotnosti sa zvaničnim stavom naše zemlje prema Islamskoj republici Iran kao, na čelu sa Imamom Homeinijem, ravnopravnoj članici nesvrstanog pokreta. Ne očekuje valjda sveučilišni profesor da će pisanje jedne novine, pa bila to i “Rišanita”, ubjediti upućene u navodnu heretičnost ši'itskog islamskog specifikuma. Ni ši'iti ni sunniti, među kojima postoji samo onoliko razlika koliko se to sviđjalo nekim političkim pretendentima koji su se ravnali po geslu “Divide et impera”, ni jedni ni drugi, dakle, ne prihvaćaju naziv muhamedanci koji im ovaj profesor natura. Dobro je poznato da je taj pojam nastao u jeku križarskih nastojanja da se ovoj vjeri oduzme svaki atribut božanskoga, zanegira svetost Kur'ana i poslanstvo Muhammeda Alejhisselam. Ovaj termin su muslimani svugdje u svijetu, pa i ovdje u nas, doživljavali uvijek samo kao uvredu, insistirajući na tome da su sljedbenici Svete knjige a ne čovjeka. On se, ima skoro već stoljeće, ne može više naći ni u najjeftinijim listovima. Kad su muslimani već prihvatili ime koje im je njihova Knjiga dala, Vi nemate pravo nazivati ih drugim imenima, kao što nikome ne pada na pamet da Vas zove Vojislav kad se vi već potpisujete imenom koje Vam je dato valjda od rođenja.

Kako su premise netačne tako su netačni i profesorovi zaključci. Pošto, dakle, ne postoji lingvistička pometnja i pošto je pojam islamit samo jezičko-reformistička ambicija dr Marjanovića slična nadobudnosti nekog francuskog “jezikotvorca”, pošto su naši politički autoriteti naglasili differentiu specificu između pojmova musliman i Musliman, pošto je, nadamo se, Handžar divizija stvar prošlosti kao što su i one četničke i ustaške, pošto je pitanje navodne ši'itske “hereze” stvar islamskih teologa, pošto dakle ništa nije tačno što je prof. dr Marjanović o svemu ovome rekao nije tačno niti da iza te navodne lingvističke smutnje stoje: oni koji navodno nisu još prihvatili nacionalnost Muslimana (kao da je nacionalnost nešto što se daje i oduzima) a koji su toliko neosjetljivi da nam se njihovo pominjanje u Marjanovićevom članku čini samo kao ukrasna figura. Drugo, nije tačno da bi iza

te “lingvističke pomutnje” mogla stajati neka velikomuslimanska politika i ideologija, jer muslimansku ideologiju ne može baš radovati činjenica da se istim imenom nazivaju i oni koji štuju i oni koji psuju Boga. Kad je već na red došlo i pominjanje nekog panislamizma iza ledja svega ovoga podsjetili bismo se: karakteristično je da se nikada papsko-rimske veze naših katolika i grčko-ruske veze naših pravoslavaca nisu proglašavale pankatoličanstvom niti panpravoslavljem. Nije li vrijeme da se prestane sa etiketiranjima?

Šta je htio profesor Marjanović sa svojim člankom? Da pomuti ono što je jasno s mutnim da povampiri aveti koje naša književnost, s Lubardom na čelu, već dovoljno povampiruje. I šta su htjeli urednici NIN-a objavljivanjem ovog članka? Da i Muslimani i muslimani zazebu kada se nadju na njegovim stranicama.

Sarajevo, 5.09.1982.

* * *

Melika Salihbegović, književnik

Albanska 1/III

71 000 Sarajevo

SUDIJI MAKAREVIĆ MURISI

U predmetu broj Pii – 1095/82.

Prije više od tri godine uputila sam, preko advokata Žarka Radovanovića, vašem sudu zahtjev za utvrđivanje alimentacije koju bi Knežević Ivan, profesor, iz Sarajeva imao davati za dijete iz zajedničkog braka, malodobnog Amira Kneževića. Pet mjeseci otprilike nakon pokretanja ovog spora, Ivan Knežević uzvraća protutužbom kojom zahtjeva izmjenu odluke o odgoju i izdržavanju djeteta, koja će odigrati vrlo važnu ucjenjivačku ulogu u događajima koji nastupaju. Tim činom počinje perfidna i brutalna igra,

manipulacija sa malodobnim djetetom i majčinskim osjećanjima, koja traje gotovo pune tri godine, za koje vrijeme je malodobni Amir samo deset mjeseci (od 29. novembra 1984 – 27. septembra 1985.) boravio kod svog plemenitog oca. To jest samo posljednjih mjeseci majčinog robijanja u Foči, na koje je osudjena po članu 133 KZ SFRJ, augusta 1983. Ranijeg dvadesetmesečnog boravka kod majčinog brata, bez ikakve očeve pomoći, pogotovo ne u troškovima obilaska majke u zatvorima u Sarajevu, Slavonskoj Požegi i Foči, ne smije se ni sjećati. Jer ga je njegov istinoljubivi otac negira. Bombardirana najbeskrupuloznijim lažima u mnogobrojnim tužbama Ivana Kneževića, koje je Sud prosljedjivao, ne smatrajući da bi trebao zakonski postupiti u pogledu nedavanja alimentacije od strane oca, što povlači za sobom, po mom saznanju, kaznu zatvorom i do šest mjeseci, ja evo na njih odgovaram: pristajem da se malodobni Amir Knežević, rođen u ranijem braku između Melike Salihbegović, književnika i Ivana Kneževića, profesora i društveno-političkog radnika povjeri na izdržavanje ocu, Knežević Ivanu. Pristanak dajem iz slijedećih razloga:

- 1) Kao politički robijaš, a iz razlogâ koji su djelovali u istom smislu još davne 1980. kada sam ostala bez posla, lišena sam zaposlenja, i prema tome osnovnih egzistencijalnih uvjeta, te sam materijalno onemogućena da izdržavam svoje malodobno dijete.
- 2) Vrativši se sa robije kao invalid, uništenog zdravlja, onemogućena sam, ako ne već stručnim, da pokušam fizičkim radom obezbijediti minimalna sredstva za vlastito i za izdržavanje malodobnog sina.
- 3) Za odgoj malodobnog Amira, po općejugoslovenskom policijskom, sudskom, novinarskom consensusu ne posjedujem ni moralnu podobnost. Jer sam po istini tog hajkaškog consensusa kakvim je predstavljeno u javnim glasilima moje hapšenje marta 1983. i sudjenje augusta iste godine, ja između ostalog, a to je u ovom slučaju jedino važno, prepustila moje dijete ulici, drogi ... ostavljala ga radi svojih kriminalnih radnji svakih petnaest dana da bih putovala u Beograd

(sic!), i napokon ga ispisala iz škole. Da ga islamom oprimitivljena, odgajam u nedopustivo religioznom duhu stoji u prvoj očevoj tužbi. I sve je to vjerovatno istina, jer ni jedan društveni pa valjda i moralni faktor nije ni pokušao demantirati u javnosti te glasine koje su se slobodno širile diljem Jugoslavije, odgovarajući na pitanje Ko je Melika Salihbegović? Dok se toj monstruoznoj primitivnoj majci sudilo, Duga na primjer u broju 247, od 3-27 augusta 1983. otkriva: “Dvanaestogodišnji sin je poveren (sic moj!) na čuvanje ocu i ponovo pohadja školu iz koje ga je ispisala majka”. Ovu “istinu”, u gomili njoj sličnih nije demantirala ni Osnovna škola Slaviša Vajner Čiča, čiji je Amir bio u doba hapšenja odličan učenik, ni otac-komunista, pa valjda i moralan Ivan Knežević, ni Socijalna služba općine centar, ni Sud I, ni Okružni sud koji je upravo bravurozno pretvarao časnog čovjeka u kriminalca. Za sud, za javnost, za socijalističku zajednicu humanih opredjeljenja nije bilo dileme o kriminalnoj ličnosti Melike Salihbegović. Ko je u doba te hajke još imao vremena da misli na malodobnog Amira, koji je čitao novine i gledao tv. emisije koje su mu raskrinkavale njegovu majku, a koja je do jučer dobivala čestitanje od pedagoga škole i stručne službe Socijalne službe Centar na odgoju i obrazovanju djeteta. U kakvoj su strašnoj zabludi bili oni. I on, njen sin. Majčinim odlaskom na robiju, siroto dijete je od odličnog učenika postao dobar, vrlodobar, i sa dnevnikom punim jedinica i neopravdanih časova u doba kada je o njemu vodio brigu plemeniti i istinozagriženi otac. On je naučio da su mu otac, policija, novinari i sudovi prijatelji. Zato spasite, hitnom intervencijom, to siročić iz ruku majke-čudovišta.

Sarajevo, 11. XII 1985.

Melika Salihbegović
Sarajevo, 16. II 1986.

* * *

P.E.N. Klubu – Hrvatskom centru

Dragi kolege, Mir na vas.

Prilažući svoj glas hajkaškom zboru koji me je zbog zločina vjerovanja, pa prema tome i mišljenja, ispratio na petogodišnju, to jest trogodišnju robiju, jedan društveno-politički radnik, svojevremeno predsjedavajući Udruženja književnika BiH, spočitao mi je u kontekstu sramnog novinarskog članka da je “bilo (je) tu između nje i stvarnosti neke tragične nesaglašenosti”. No, doista, tragičan li je književnik koji je s njome u skladu. Gotovo da sam zahvalna tom “tragizmu” koji me je i iskustveno uvjerio da su pisci piscu jedini narod. Ne znam od kakve je bolestito obolio “bh” ograna tog planetarnog plemena, ali mi je na duši tuga što on nije ništa učinio protiv pogroma koji nije ni otpočeo sa danom moga hapšenja, niti se ni pošto završio sa trenutkom moga iznošenja iz robijašnice. Dapače! Utoliko potresnije doživljavam ove izraze solidarnosti Hrvatskog centra, odnosno jugoslavenskih centara i P.E.N.-a u cjelini.

S uvjerenjem da su sva vremena nesuglasja plodonosna za Istinu, pa otud i za književnost, mada zacijelo tragična po empirijsku dimenziju naših sudbina, želim da računate na moj glas protiv svih vrsta represije koja povijest čini samo prizorom dijalektičke preobrazbe dojučerašnjih žrtava u krvnike.

Primite izraze moje zahvalnosti i prijateljstva

Melika Salihbegović

* * *

UDRUŽENJU KNJIŽEVNIKA SRBIJE PREDSJEDNIŠTVU

Iz zazora prema riječi molba koju su sredstva represije oduzela od vjere i literature i stavila je u službu najbezobzirnijeg unižavanja čovjeka, neću moliti već predložiti. Moj prijedlog da me primite u članstvo Udruženja književnika Srbije, eventualno od 23. marta 1983. retroaktivno, mogu popratiti s mnogo navođenja razloga, a malo onoga što me preporučuje. Hapšenje, po članu 133. KZ SFRJ, iza kojeg će slijediti dvoipogodišnje nastojanje da bukvalno fizički, a iznad svega duhovno i moralno opstanem u zatvorima Sarajeva, Slavonske Požege i Foče, neke neznane sile u Udruženju književnika BiH iskoristile su da me odmah izbace iz mog književničkog esnafa. Tako sam ujedno izgubila i status slobodnog umjetnika, od kojeg sam u prethodnom periodu nekako životarila. Kako je moje hapšenje bilo dugo pripremano socijalnim i svakim drugim izopćenjem, u mom stolu slagali su se godinama neobjavljivani rukopisi, ili djelomično objavljeni, koji su utoliko nevoljkije prihvaćani ukoliko su dosljednije bili izraz moga duhovnog (i literarnog) zrenja kojem je rodno mjesto islam kao duhovnost, filozofija, kultura, civilizacija ... I ukoliko je na quasi literarne kriterije više utjecao zazor od mog islamskog imagea, napose u kontekstu historijskog kruženja svijetom nove aveti – “aveti islama”. Tako je nadjeno dovoljno prostora za nečije paranoično obračunavanje sa vjerom (možda i čitavom jednom duhovnošću), koristeći vrlo spretno “turski sindrom” koji su baštinile naša povijest i naši mentaliteti. Uz političku maksimu “divide et impera”, časni ljudi preobraćani su u “političke kriminalce”, potvrđujući još jednom apokrifnost historije i nužnost literarnog prosvjeda.

Moja voljnost da budem član Udruženja književnika Srbije i vaša da me primite bili bi najbolji demanti onih stupidnih političkih fabrikacija koje bi bile smiješne, gotovo opscene, kada ne bi bile, ipak, toliko tragične po naše i sudbine naše djece i, rekla bih, naše sveopće sudbine. S nadom da bih u vašim redovima mogla očuvati svoj duhovni i svaki drugi integritet,

i dostojanstvo pisca koje su naročito nastojali skršiti moji tamničari, pozdravljam vas sa željom da u vašem okruženju uspiju one snage čije slobode mišljenja, govora, književnog i svakog drugog djelanja ne pretpostavljaju utamničenje tamo nekih drugih. Pisaca i naroda.

Melika Salihbegović

Sarajevo, 10. III 1986.

Melika Salihbegović
Albanska 1/III, Sarajevo
tel. 25-286

* * *

U IME ALLAHA, MILOSTIVOG, SAMILOSNOG
KRIK JAVNOSTI

Izvjesci “Odbor za odbranu slobode misli i izražavanja” s potpisom Dobrice Ćosića uputio je 9. juna 1986. na brojne adrese “Apel javnosti” u cilju zaštite književnih i intelektualnih sloboda disidenata i političkih zatvorenika, poimenice ističući Vladu Gotovca, Milovana Djilasa, dr Franju Tudjmana, dr Vojislava Šešelja i Gojka Djogu. Veličina tragike s kojom se muslimanski vjernici u ovoj zemlji potiru ne samo kao pisci i intelektualci već uopće kao ljudi, i značaj naučnog i književnog djela ISMETA KASUMAGIĆA, DŽEMALUDINA LATIĆA, ALIJE IZETBEGOVIĆA i MELIKE SALIHBEGOVIĆ, ocijenjeni ne po jugoslavenskim i evropskim već po svjetskim znanstvenim i estetičkim kriterijima, ne dopuštaju im da se nadju samo u parentezi “između ostalih” navedenog apela. Ne vjerujemo u borbu za ljudska prava i slobode kada one zastaju na pragu pojedinaca i čitavih naroda samo ili baš zato što su njihova vjera, filozofija, umjetnost, znanost, politički nazori i možda mentaliteti neke druge, u našem slučaju islamske provenijencije. Podsjećamo, krikom, jugoslavensku i svjetsku javnost da muslimanski disidenti, borci za ljudska prava, politički

zatvorenici izdržavaju petostruko i desetostruko veće zatvorske kazne po istom članu zakona SFRJ o “verbalnom deliktu” od njihove srpske i hrvatske “braće”, dok slovenačka pak “braća” žive potpuno drugačiju političku stvarnost unutar iste zemlje. Drakonske kazne, praćene “preodgojem” koji može otpustiti preživjele samo kao intelektualne i umjetničke invalide, muslimanski književnici, intelektualci i teolozi dijele još samo sa (valjda takodjer “braćom”) Albancima u Jugoslaviji. Njima prethode i posljeduju dugogodišnji perfidni sistemi uništavanja književnog, naučnog i napose vjerskog, muslimanskog identiteta. I dok njihova znanstvena i literarna djela, magistrati i doktorati ostaju u mraku radnih stolova, tavana i podruma, njihova djeca, takodjer ako prežive, rastu okružena mrakom mržnje pothranjivane historijskim i ideološkim sindromima od kojih, nažalost, nisu izliječeni ni najveći jugoslavenski borci za ljudska prava.

ODBOR ZA ZAŠTITU POJMA ČOVJEKA

Sarajevo, 14. juna 1986.

Melika Salihbegović, muslimanska književnica,
Albanska 1/III, Sarajevo

* * *

Poštovani kolega [Veno] Taufer,²⁸

Neka je mir na Vas. Želim (...) izraziti svoju zahvalnost Društvu slovenskih pisateljev i njegovoj Komisiji za zaščito mišljenja in pisanja, potpisanim i drugim kolegama i kolegicama književnicima iz Slovenije, kao i

---

²⁸ O slovenačkom pjesniku, prevodiocu, teatrologu Veni Tauferu, vidjeti: “Taufer, Veno (1933-2023)”. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi684023/> (pristupljeno: 11. 11. 2024); “Veno Taufer”. <https://društvo-dsp.si/pisatelji/veno-taufer/> (pristupljeno: 11. 11. 2024). Taufer je od 1985. do 1989. bio sekretar slovenačkog književnog društva. U drugoj polovini 1980-ih bio je aktivan u procesima podupiranja demokratizacije i jačanja civilnog društva u socijalističkoj Sloveniji, te je 1985. osnovao Komisiju za zaštitu misli i pisanja, a 1988. bio je suosnivač Komiteta za zaštitu ljudskih prava.

Vama osobno na zalaganju, putem vašeg Otvorenog pisma javnosti ... za zaštitu i mojih ljudskih prava i sloboda koje mi se u ovoj zemlji tako nečovječno i brutalno uskraćuju već punih osam godina. Od trenutka kada sam se javno, u skladu sa njenim načelima, očitovala kao pripadnik islamske vjere. Ma kakvi bili rezultati vašeg prosvjeda protiv kršenja ljudskih prava i dostojanstva u Jugoslaviji, u mom i drugim slučajevima, on je već ispunio svrhu kao znak postojanja ljudske sućuti i solidarnosti u svijetu koji sve više prestaje ličiti na ljudsko stanište.

Između našeg kontakta i Vašeg pisma uturilo se vrijeme samo novih programa koji su se sad iz policijskih i zatvorskih prostora neskriveno preselili na ulice, u javne zgrade, u medicinske ustanove čiji radnici polažu zakletve svoje profesionalne humanitarne misije. Sa Stomatološke klinike Medicinskog fakulteta u Sarajevu istjerivana sam najprije psovanjem “muslimanske matere” iz usta zdravstvene radnice, pa onda legitimiranjem prije davanja stomatološke usluge i napokon survavanjem niz stepenice pred ulazom u tu istu kliniku od strane lica zaduženog za njeno obezbjeđenje. Tako sam umjesto zdravstvene usluge dobila povrijeđenu nogu, višetjedno nošenje gipsa, brojne masnice po tijelu, no još modrije masnice duše za koju svaki put povjerujem da na njoj više nema mjesta za nove ožiljke. Za to vrijeme, radnici Službe državne bezbjednosti pozivaju i tragaju za mojim šesnaestogodišnjim sinom radi obavljanja “informativnog razgovora”, odbivši da bilo pismeno bilo usmeno obrazlože njegove razloge. Novopridošle prekršajne presude osigurale su mi daljnjih jedanaest dana boravka u zatvoru, koji će se vjerovatno, po već poznatoj progresiji, umnožavati i dalje. No, više od ovog mog osobnog i od užasa iz čijeg ponora već dvije godine pokušavam izvući moje dijete, ovog našeg koji je postao svakodnevni, ulični i opći (prvi komšija, Srbin, službenik Izvršnog vijeća BiH presreće me na stubištu sa riječima da selim svome Homejniju), na ovo što ću sada reći potakao me je užas koji se radja u svijestima i dušama pripadnika moga naroda gledanjem tv serije, svečarskog hommaga Vuku Karadžiću, junaku godine.

Moja je ljudska potreba, i moralna i intelektualna dužnost da upozorim na opasnu kosovizaciju Bosne koja sigurno ne može ostati bez implikacija po čitavu jugoslovensku političku zajednicu i po one najave slobodnijeg disanja koje dolaze sa vaših slovenačkih strana, protivno zarazi koja se tako neumoljivo brzo širi kroz ove prostore. Ja sam, kao što ste to tako dobro rekli u svom Otvorenom pismu ... “dežurna žrtva”. Dodajem, dežurna žrtva ispred čitavog jednog naroda kojem već četrdeset godina u ovoj jugoslovenskoj komunističkoj viziji slobode, bratstva, jednakosti, ravnopravnosti ... ne daju da se emancipira od umišljene krivnje. Prvo, da se emancipira od neprestanih mu imputiranja nekakve “historijske krivnje” jer je vjerski, kulturni, civilizacijski, psihosocijalni, politički ... navodni relikv navodno vjerski, kulturno, civilizatorski inferiornog naroda, uz to višestoljetnog osvajača i tiranina (kojeg su, začudo, preživjeli toliki manastiri Studenice). I drugo, da se emancipira od imputacija mu tuđih nacionalnih identiteta, a to znači i vjerskih, i kulturnih, i historijskih matica koje je on navodno izdao nakon nekih tragičnih srednjovjekovnih balkanskih poraza, imputacija koje su tim glasnije postale otkada on i formalno smije da identificira (doduše nesretno izabranim imenom) svoje samostalno nacionalno biće. I jedna i druga amputacija vrše mu se milom, metod na koji pristaje jedna njegova manjina raznim oblicima socijalne i političke mimikrije. Ali još više silom, metod čijom je žrtvom postala njegova, na žalost, onijemjela većina. To je onaj dio tog naroda u čijoj se svijesti otvara ponor užasa pred svečarskim tv serijama u kojima mu “ubijaju hodže i hadžije”, “siluju bule” i otimaju Hasanaginice. Rekla sam kosovizacija, jer u ovom pomahnitalom jugoslavenskom političkom trenutku citirane rečenice o ili iz beogradske tv serije o Vuku čine se samo namjerno nevještim skrivanjem aktualnih poruka iza Vukove historijske i političke zbilje. Da sam prije mog kontakta sa Vama gledala posljednju vidjenu epizodu ove tv serije, ja bih vas zamolila da umjesto mene uzmete u zaštitu identitet, pravo, čast i dostojanstvo jednog književnog lika. Plemenite Hasanaginice (iz prelijepa muslimanske balade), moje majke i nane, i majke i nane moga naroda koja ga je zadojila mlijekom nijemog otpora kao jedinog historijskog čina, i umiranja od tuge zbog nepravde kao jedinog oblika borbe.

Upravo u činjenici što sam ja neposlušna Hasanaginicina kći, unuka, i praunuka, čija pobuna, za razliku od njene, podrazumijeva bar pobunjenu riječ, a umjesto umiranja od tuge zbog nepravde kao jedinog oblika borbe, borbu protiv nepravde po cijenu umiranja, molim vas da upravo u toj činjenici potražite prave, skrivene razloge moga dugogodišnjega pogroma, više hapšenja i zatvaranja i najava, kako se čini, i bukvalnog fizičkog uništenja. Ja nisam jedina Hasanaginicina kći (i unuka, i praunuka) koja ima što reći, ali sam, na žalost, za sada jedina koja se usudim glasno to reći. Zato najbolji, najsigurniji i trajan način da se ta zakašnjela Hasanaginicina pobuna protiv slijepa poslušnosti pred još sljepljom vlasti ušuti i time učini nepostojecom jest hapšenje, moralno i političko blamiranje, zatvaranje, intelektualno i umjetničko ubijanje, reduciranje na nivo bezimene i time nepostojeće žrtve jednog pogroma koji se samozvano proglasio, krijući ko zna koje svoje lice, humanizmom, socijalizmom, komunizmom, demokratijom, Jugoslavijom. Da nisam sama s ove strane intelektualno i umjetnički desetkovane vjerske obale jednog ušutkanog naroda svjedoče imena Hasanaginicinih sinova (i unuka, i praunuka) inženjera, pravnika, matematičara, eksperata Ujedinjenih naroda, sveučilišnih profesora, teologa, književnika ... poredanih ispred i pored i poslije mene po osudjeničkim klupama. Natjeranih da se, punih ustiju, guše usirenim mlijekom pradavne nijeme majčine pobune. Osviještenih tek možda na tim klupama u pobuni da njih, suvremenike ovog doba, guraju u idiotizirana privatna geta "vjerske tolerancije" koja ih ne čine drugorazrednim nego vanrazrednim krojačima svjetske i svoje vlastite sudbine.

Može vam se činiti, poštovani kolege, da sam u ovom pismu nevješto pomiješala nivo vjerske i nivo nacionalne kosovizacije Hasanaginicine domovine. No, trebalo mi je i samoj iskustvo sudjenja i robije, i još više trebala su mi ova post-zatvorska potucanja da shvatim da su muslimansko vjersko i muslimansko nacionalno beskućništvo proizvod jedinstvene maćehinske politike. U skladu sa njom, predstavljanje vašeg Otvorenog pisma ... u bh štampi ni malo slučajno ne ispušta pominjanje gotovo trećine njegovog sadržaja u kojem se spominje moje stradanje. Nedavno smo na sarajevskoj tv, u udarnoj emisiji Dnevnika, čuli nešto što je zvučalo kao izvinjenje Vojislavu

Šešelju a u vezi sa skidanjem zabrane sa njegovog pisma burazeru-panislamisti za vrijeme čije vladavine (begovske, spahijske, pašinske, kako je već ne zovu) toliko muslimanskih vjernika ode na dugogodišnje robije. A u ovogodišnjoj produkciji sarajevskog izdavača Veselin Masleša nadjosmo i knjigu Rajka Petrova Noge. Istoga onog Noge koji je uz svoje djoge, i drugu braću i vukobraću, još koliko lani uputio pismo najvišim organima u BiH na temu navodnih progona Srba iz Bosne. U jednoj nedavnoj “književnoj” polemici imenovala ih svijju (odavna sam to očekivala) iseljenicima pod pritiskom iz njihove i Hasanagicine domovine. Protjeraše ih, kažu, u njihovu širu domovinu, u Srbiju, i čini se, dobro im je tamo, u Beogradu. A i ovdje, u užoj domaji ih katkad tiskaju, ili bar ruže, reklamirajući masovno njihove prosvjede. Jer, negativnog lahko je, kad dodje vrijeme, učiniti pozitivnim junakom. Možda su to iste one junačine koje su sakrile u ladice srpske i jugoslavenske književničke organizacije moje jadikovke takodje zbog protjerivanja iz rodne Bosne. I tako me protjerali iz neke moje šire, bar jugoslavenske domovine. Pa kada me hapšenjima i zatvorima, ili, u nježnijoj varijanti, sahranjivanjima u ladice, izbrišu iz historije umjetnosti ali i iz umjetne historije, kada moju intelektualnu i književnu riječ amputiraju od jugoslavenskog kulturnog kruga kojem je i duh islamske provenijencije stoljećima gradio temelje, a ostavi me samo u sjećanju iz sramne 1983 godine kao lik jedne fanatizirane vjerske muslimanske nakaze, kad me se protjera iz nacionalne, jezičke, iz geografske domaje, gdje da se djenem ja, kći (i unuka, i prounuka) plemenite Hasanaginice? Gdje da se sklone njeni sinovi, i unuci, i prounuci kad nam zaniječu širu, i jugoslavensku i evropsku domovinu, a u ovoj užoj preostanu nam samo kule i kazamati, zindani sarajevske, zeničke i fočanske robijašnice, gdje nas se puste crkavati (ni to kad mi to hoćemo) jer nismo htjeli, kao naša majka i pramajka, dostojanstveno nijemo umrijeti od tuge. Pred licem nepravde, padati nice.

Poštovani kolege i kolegice, slovenački pisci. Ne sumnjam da ćete teško razumjeti moj jezik i da ćete, ako budete htjeli, morati uložiti nešto više napora da razumijete nehistoričnu tugu bosanske verzije moje vjere i tugu moje nesretno imenovane nacije usred ove naše europske, jugoslavenske,

bosanske otete domovine. No, ako postoji iskorištavanje, onda postoji i sloboda čovjeka po čovjeku. Ostajem vjerna svom uvjerenju da je čitav svijet nedjeljiva sjenka iste Metafizičke Zbilje, a osobna, nacionalna, svjetska, kozmička historija (ako hoćete, književna) artikulacija jedinstvene metahistorije. Nema tog pojedinačnog, tog glasa jedne nacije, ni jedne zemlje, niti tog glasa neke strane svijeta, niti rase, koji se ne sustiže i ne ponavlja isti motiv jedne jedine fuge. Ovakvo pismo vam i pišem sa uvjerenjem da posjedujete dovoljno nacionalnog iskustva, osobnog ljudskog poštenja svaki pojedinačno i dovoljno historijom poučene razložnosti za priznanje da je identitet, ljudsko pravo, dostojanstvo i sloboda Hasanaginice dio, rezultat ali i uvjet identiteta, ljudskog prava, dostojanstva i slobode i svake vaše Ane.

Sretna sam, napokon, što mogu otvoreno čestitati nastupajuće božićne praznike onim članovima Društva slovenskih pisateljev koji žele da im takve čestitke budu upućene. I novogodišnje i njima i drugima, posebice onima koje iz stare u novu godinu uvode nove nade.

Pišući Vama, poštovani kolega Taufer, ja sam osjetila potrebu da pišem odmah i drugima, pa stoga, molim Vas, shvatite ovo pismo i kao osobno i kao kolektivno, upućeno onima kojima ponovno izražavam moju zahvalnost i šaljem najprijateljskije pozdrave.

Melika Salihbegović

P.S. Rado bih i sama ovo pismo uputila kao otvoreno pismo javnosti, no ja do sada sa javnošću nisam imala sreće. Zato Vas molim da ga bar učinite dostupnim članovima vaše komisije, pa možda i Društva kao cjeline.

* * *

Melika Salihbegović
Albanska 1/III, Sarajevo

SKUPŠTINI SR BiH

Sve mjere službi sigurnosti koje su pratile moj dolazak, prisustvovanje i odlazak sa sastanka kod druga Selaka, predsjednika komisije kojoj ste

prosljedili moj dopis, insistiranje na nepotrebnosti pasoša (to jest osnovne ljudske slobode, slobode kretanja) u sadašnjoj egzistencijalnoj situaciji, kao i insistiranje na primanju socijalne pomoći do nekog trajnijeg (neizvjesnog) rješenja, nisu me uvjerali u stvarnost perspektive života u slobodi i dostojnog čovjeka. Budući da je, dakle, čitava atmosfera, mada diskretno, sugerirala moj tretman kao tretman jedne kriminalne ličnosti nastavila sam sa prinudnim gladovanjem sve do trenutka dok ne dobijem produženu putnu ispravu. Kako je to najbrži mogući dokaz povraćaja uskraćenih temeljnih ljudskih sloboda, a značajan, on bi mi dao uvjeravanje da će i slijedeće pravo, pravo na rad biti u najhitnijem roku vraćeno. On (pasoš) bio bi i dokaz jedne zablude po kojoj se kriminogena ličnost tražila u mojoj osobi, čiju su kriminalnost morali na sudu da dokazuju svjedoci navodnim svojim šaputanjima sa mnom u četiri oka i u mojoj kući, umjesto da se hajka usmjerila u pravcu djurdjevića i kalajića čiji su zločini nad mojim nedužnim djetetom, mojim moralnim integritetom pred jugoslavenskom javnošću i nad čitavim jednim narodom samoeksplicitni u njihovim javno objavljenim tekstovima, obojenim svim “duginim” bojama nacionalizma, rasizma, erotsko-koljačkog atavizma, fobizma ... I u onim nacionalističkim i inim kuloarima koji vladaju nad izvozom vijesti stranih dopisništava iz Jugoslavije u čijoj začudnoj (možda nekoj rasnoj) selekciji umiranje od gladi usljed uskraćenih elementarnih prava predstavlja ništavnu vijest u usporedbi sa šamarom koji je maloljetnik jedne nacije dao maloljetniku druge. Da li im je oduzeta putna isprava, ili su lišeni posla, ili su poslani na dugogodišnje robije, i jesu li im službenici državne bezbjednosti prilikom pretresa zaplijenili pretenciozne kolonijalne naslonjače u kojima su se slikali za jedne islamske novine dajući u tim novinama umne lekcije tom quasi narodu protiv kojeg evo pozivaju u nove križarske vojne? Budući da nema demokratske novine u kojoj bih ja u ovom trenutku mogla da iskažem svoje (kriminalno?) mišljenje, napisala sam ovo u kontekstu jedne službene prepiske, energično odbijajući da se moj slučaj reducira na socijalni slučaj čiju problematiku ima da rješavaju općinske socijalne službe.

Ukoliko dužina moga prinudnog gladovanja bude tolika da zaprijeti trajnim oštećenjem moga iovako načetog zdravlja, odbit ću sva naknadno povraćena prava, smatrajući ih cinizmom ukoliko bih u njima mogla da uživam kao invalidna osoba.

Sarajevo, 20.09.1987.

* * *

MELIKA SALIH-BEG (ović)

Albanska 1, Sarajevo

REDAKCIJI VALTERA

Upravo u to su me počeli pretvarati još '79 vaši mame i tate (moji bivši prijatelji i kolege): u avet bez imena i prezimena. Osim '83, kada sam identificirana u rubrikama iz sudskih klupa, i u tv emisijama, en face, desni, pa lijevi profil. Zar ste vi samo njihova nestašna djeca?

Tekst NE MOGU BITI REHABILITIRANA sam, dakle, prepoznala, moj je. Pojma nemam ko je potpisnik, Meliha S. Tako mi je ljudska sloboda političkog izražavanja, koju ste mi ponudili između margina, pod tuđim i nepotpunim imenom, i uz ilustraciju, umjesto koje bi više odgovarao grupni portrait Jugoslavije i njene krvavo-crvene partije, samo izazvala mučninu. Kao i sloboda umjetničkog izražavanja, kakvu ste očitovali ispod donje margine.²⁹ (Baš sam nazadna!).

Melika Salih-beg(ović)

---

²⁹ Melikino pismo predstavljalo je reakciju na tekst koji je, čini se, bez njenog znanja, pod pogrešnim imenom objavljen u *Valteru*, omladinskom časopisu, početkom 1990. Njena poruka bila je da ne može biti rehabilitirana kao politička zatvorenica iz razloga što islamska uvjerenja zbog kojih je osuđena nisu društveno rehabilitirana. "Ne mogu biti rehabilitirana", *Valter*, br. 22, 12. 1. 1990, 18, 19. Tekst ispod donje margine stranica bio je lascivnog, šovinističkog sadržaja koji je bio uobičajen "ures" omladinske štampe u Bosni i Hercegovini potkraj 1980-ih: "Diko, nego, ja bi s tobom leg'o! Srce, nego, nisi lepo leg'o. Ustan' gore da namestim bolje! Ova seka do meneka Ište mesa od meneka Ja imado pa joj dado!"

P.S. Jedino vam je demokratija nešto originalnija. Dopustite drugačije mišljenje, ali progutate njegovog mislioca

* * *

UIGRAVANJE MRŽNJE³⁰

Nisam, na žalost, u stanju poslati uz ovaj tekst broj moje osobne karte (kako to, izričito, zahtijeva Redakcija Oslobođenja). Razlog: SUP - Centar Sarajevo odbija mi izdati tu ispravu, jer prilažem fotografije koje vjerno odražavaju moj islamski izgled. Taj postupak policije, dostojan jedne Securitate, ne bi smio proizvesti smetnju za objavljivanje moga teksta. Tim prije što on, na uzorku nekih pisanja u “novini godine”, hoće upozoriti na sve rašireniju tendenciju uigravanja mržnje protiv islama, i islamskih vjernika diljem Planete. Mogući rezultat koji je već dobro znan iz dugovjeke, ljudske, historije.

Da za uzorak uzimam broj Oslobođenja od 30. januara 1990. razlog je što mi je upravo on dao više neposrednih poticaja za ovo javljanje. Ako je tekst iz tribine **Zašto obilazimo Izrael?** potpisnika Andjelka Vuletića,³¹ najjači “emotivni faktor”, ne mogu reći da je on najuzorniji za moju tezu. O tom prosvjedu skupštinskog savjetnika (možda već bivšeg, jer je neopozivo bivši i nesudjeni predsjednik federalne države kojeg je svojevremeno, vidimo nedostavno, savjetovao) rekla bih Jugoslavija nema ama baš nikakvog valjanog razloga da ne uspostavi diplomatske odnose sa državom nacije, koja, po Vuletiću “mora konačno imati svoje vlastito ognjište, i mora ga braniti”.

Jugoslavija, naime, već ima na Kosovu svoju vlastitu Palestinu, Palestince, specijalne jedinice, dječiju krv, i ostale rekvizite, potrebne da se nečija nacional(istička) žudnja za historijskim ognjištem zadovolji pretvaranjem tudjeg u zgarište. Na tlu, koje i tom drugom takodjer povijesno pripada. Problem, čini se, nastaje u onom trenu historije kad autori vladajuće nacije

---

³⁰ “Uigravanje mržnje”, *Oslobođenje*, br. 14961, 13. 2. 1990, 15.

³¹ “Zašto zaobilazimo Izrael?”, *Oslobođenje*, br. 14947, 30. 1. 1990, 15.

hoće od nje načiniti (kobajagi) znanost. Prema toj znanosti, ali i izvještajima službenog izvještaja Oslobođenja o kosovskim zbivanjima, Nenada Novakovića, jugoslavenski Albanci su opasni teroristi, separatisti, nepošteni građani poštene nam domovine. Vijesti o čijem nagonu za silovanjem su deset godina punile uši Jugoslavije i svijeta. Da su i Palestinci i kosovski Albanci narodi većinskog muslimanskog porijekla, a da srpsko-jevrejska društva i njihov američki lobby mijenjaju – demokratsko – mišljenje američkog kongresa, podatak je koji treba imati na umu u toku daljnjeg čitanja.

Zatim. Stalni dopisnik Oslobođenja iz Moskve, Mirko Šagolj, ne žali truda da onu istu ždrebicu – mržnju – uigra u svojim izvještajima o nacionalnim sukobima između “islamskog” naroda Azerbajdžana i “pravoslavnog” naroda Armenije. (Za koje bih ja osobno rekla da im je prije svega preko glave živi ležati u “grobnici naroda”). Još od prošlogodišnjeg početka, pa sve do ovih krvavih događaja posljednjih dana, saznajemo iz ovog pera sve više nego istinu. Ova ocjena gotovo da proizlazi i iz samog članka **Glasnost u zagrljaju armije**.³² U kojem, potpisan inicijalima, dopisnik piše o više zvaničnih priznanja centralne sovjetske televizije “da je netačno obavještavala svoje gledaoce o stanju u Azerbejdžanu”. Te da je obmanjivala javnost, prešućujući da su, pri ulasku Gorbieve armije u Baku, “ginuli i žene i djeca”.

Toliko nama oslobođenjev novinar o zvaničnim sovjetskim priznanjima zvaničnih sovjetskih (i TASS-ovih) laži. No, dotični dopisnik propušta reći da li je on na istim lažnim izvorima zasnivao svo vrijeme svoje izvještaje. Od kojih je poneki bio isto toliko “stravično” neobjektivan, i ličan, koliko su i “stravične” bile pojedinačne vijesti iz njih koje nam je servirao. Uzorit je u oba smisla Šagoljev članak na dvije stranice, od 28. januara, u kojem podacima o azerbajdžanskim žrtvama (1.500 mrtvih) posvećuje jedva koji redak.

Sav ostali dio teksta, valjda objektivno novinarski, kako je to red i zakon, obavještava o historijskom stradanju Armena od krvoločnih muslimana. Uključujući i tako stravičnu najnoviju “objektivnu činjenicu” da su 32 (muslimanska) Azerbajdžanca silovala, a zatim živu spalila, u Nagorno Karabah,

³² “Glasnost u ‘zagrljaju armije’”, *Oslobođenje*, br. 14947, 30. 1. 1990, 1.

jednu (pravoslavnu) Armenku. Izvor: kasna noćna emisija sovjetske tv. koja se, vidjeli smo, naknadno posula pepelom. Ali ne i naš dopisnik. Iz njegovog pera takodjer se ne može pročitati da je Gorbačov, pucajući u narod, postao “čudovište sa Kavkaza”. Niti se trгови i ulice Bakua sa gomilama mrtvih porrede sa temišvarskim i pekinškim. I ovaj put treba imati na umu, da prvima teče muslimanska krv.

Zatim. Stalni dopisnik Oslobođenja iz Pariza, Momo Pudar, čini se, revnije nego iko, daje sebi zadatak objesnog uigravanja mržnje, kojoj su prvi na udaru Allâh, i njegov Hizbu'llâh (onaj iz Qur'âna, a ne iz Libana). Naime, ni najmaštovitiji nečiji emotivni faktori ne mogu objasniti kako su se u (Pudarovu) “Allahovu partiju”, “pokret islamskih fanatika”, mogli učlaniti svi oni “teroristi”, koje on nabraja u svom članku **Komandosi smrti pred sudom**.³³ Riječ je, po njemu, o **islamskim fanaticima**, koji su prije četiri godine sijali smrt po francuskoj metropoli, ostavljajući svaki put potpis: “Komitet solidarnosti sa **arapskim** političkim zatočenicima”.

Da rečena Pudarova uobraziljna “Allahova partija”, koja se navodno krije iza maske, nije arapsko-nacionalistička, odmah ćemo vidjet. Jer, “komandosi-satane” tražili su, prema istom izvještaču, oslobađanje **trojice** zatočenika. **Prvi** je Iranac, prema tome, ne-Arap, ali musliman. **Drugi** Armenac, ne-Arap i ne-musliman, uz to šef armenske armije ASALA. (Šta li je ona radila pri rečenom silovanju na sovjetskoj tv?). **Treći** je Libanac Žorž, (napokon) Arap, ali ne-musliman, i uz to vodja libanske revolucionarne armije FARL. (Šta li ova radi za vrijeme čestih pokolja muslimanskog življa sa juga Libana, od strane genocidirane izraelske nacije, koja na taj način štiti svoje ognjište?).

Ali, ista “Allahova partija” iz Pudarove uobrazilje zasigurno je rasistička. Jer, iz istog članka saznajemo da je “terorist” Fuad Ali Salah (napokon i Arap i musliman) uzviknuo na sudu: “Unišćemo bijelu rasu.” Dakle, čitatelji Oslobođenja, muslimani, i uz to pripadnici bijele rase, saznaju, od istog dopisnika, da i njih (Momina) “Allahova partija” ima na spisku. I da

---

³³ “Komandosi smrti’ pred sudom”, *Oslobođenje*, br. 14947, 30. 1. 1990, 7.

njih, prema tome, njihov Bog, Allâh (uzvišeno je Njegovo ime) ne priznaje za svoje vjernike. Treba se sjetiti da je tih potencijalnih muslimanskih bijelih čitatelja Oslobođenja na milione, U zemlji, i u inozemstvu.

Tako se uigrava ždrebica – mržnja – prema islamu i muslimanima, koji su, začudo, u svim spominjanim okršajima najbrojnije žrtve. Da li su njeni jahači jedna partija, ili (tobož) demokratija, to je po objekte mržnje svejedno. No, sigurna sam da svijet mogu spasiti samo istinite vijesti.

Jer:

Naravno, SUP – Centar Sarajevo zna da je on još jedini takav općinski organ koji prakticira protuzakoniti propis o osobnim ispravama. I to isključivo u slučajevima muslimanskih vjernica.

Naravno, predsjednica frontovske organizacije, koje je Oslobođenje list, zna da je autor ovog protesta protiv **uigravanja mržnje** još i danas, (i) njenom zaslugom, lišen prava na život, to jest zaposlenje. Mada me je ista novodemokratkinja '83 poslala na robiju, navodeći u svojoj Optužnici, i ovu (bezumnu) inkriminaciju: da sam ja navodno **verbalno** (propagirajući među muslimankama da nije dostojno da one rade) “oduzimala na taj način ustavno pravo” svojim suvjernicama. (Za bolje razumijevanje ove fantazije pogledati spomenutu Optužnicu iz pera frontovske predsjednice Rešidović).

Naravno, i Oslobođenje zna, da bi mojim upošljavanjem, u ime demokratije, kao dopisnika sa Indijskog potkontinenta, njegova čitalačka publika napokon dobila šansu saznati nešto o stravičnim pokoljima koji se istih ovih dana vrše nad muslimanskim stanovništvom u Kašmiru.

Naravno, dirigenti javnog mnijenja u BiH, pa i Novaković, novinar Oslobođenja, znaju da su čitateljima ovog lista dostupne i drugačije informacije o Kosovu. Tragedija čijeg albanskog življa nipošto nije počela proteklom desetljećem. Svako zna da je decenijama čitava (komunistička) Jugoslavija, a ne samo (pravoslavna) Srbija, imala za (muslimanske) Šokove samo izraze prezira. I kozlič za pilanje drva, kao njihovo jedino ljudsko pravo?

Naravno, i drug Vuletić zna da jedan narod ne smije svoje rane od **europskog** genocida liječiti genocidom nad drugim, **azijskim**, muslimanskim, narodom.

Dabome, i novinar “novine godine”, Šagolj, zna da će svako razuman postaviti pitanje: koji je to kameraman sovjetske tv. mogao, nepometen stravom, snimati manijakalno izživljavanje grupe “muslimana” nad jednom “pravoslavnom” ženom? Ili je snimatelj mislio da je samo riječ o sceni iz umjetničkog filma? Zna, takodjer, da i svi muslimani znaju da je Gorbieva i Bushova **Malta ipak bila Yalta**. Inače bi nahičevanska i druge granice između Azara bile isto što i njemački Berlinski zid.

Zna, dabome! dabome! i stalni dopisnik Pudar da će **islamski fanatici** (prevazidjeni naziv za islamske borce za ljudska prava i slobode), kao i svi oni ne-muslimani koje je on učlanio u svoju “Allahovu partiju”, izgubiti razlog za vježbanje svoga “satanizma” kad Europa (i Francuska) i Amerika prestanu u Palestini, Libanu, Zaljevu, Hong-Kongu itd. štititi interese svojih tisućama kilometara udaljenih nacija.

Zna, naravno, i Europa i čitav zapadni svijet da, kad neki demos, grupe, ili pojedinci traže islam, po cijenu života, oni onda isto tako izražavaju svoje nekriminalno – demokratsko – pravo, kao i tražitelji drugih društvenih sistema i svjetonazora. Ko bira bolje, pokazat će vrijeme. A dotle, pesimistični autor ovih redova skorašnju budućnost muslimana vidi u sudbini **Ashaba Kahf**, stanovnika Pećine. (Za bolje razumijevanje pogroma nad vjericima vidjeti istoimenu sūru iz Qur’ana, poglavlje XVIII).

MELIKA SALIH-BEG(ović)

* * *

ALI JA SAM IZNENADJENA

Mir! To je moj prvi i Qur’anom mi propisani odgovor gospodinu Mirku Šagolju, na njegov tekst NISAM IZNENADJEN, Tribina čitalaca “Oslobodjenja”, 27.02.1990.³⁴ Ostale odgovore koje mu dugujem pokušat ću izložiti što je moguće kraće, budući da sam svjesna broja onih koji bi da, nakon decenijskog muka, takodjer jeknu na ovoj stranici.

---

³⁴ “Nisam iznenađen”, *Oslobodjenje*, br. 14975, 27. 2. 1990, 12.

Pitanje je časti da li suditi o mojim “idejnim i drugim okvirima” na osnovu rubrika IZ SUDSKIH KLUPA, “Duginih” žutih eseja, i sličnih “autentičnih” i “nepobitnih” izvora. Ako bi mi “Oslobodjenje” i drugi mediji za oživotvorenje ljudskih prava i sloboda građana prvoga reda napokon ponudili suradnju, tek tad bi gospodin Šagolj imao časnog osnova za odluku da li da zažali ili ne zbog nezadovoljenja mojih “idejnih i drugih pogleda i potreba”.

Ozbiljno čitanje moga teksta UIGRAVANJE MRŽNJE otkriva da mi nije bila namjera raspravljati quasi-biblijsku “teoriju krvi i tla”, inauguriranu u međunarodnu politiku od strane “izabrane nacije”, niti brojati njene žrtve od Palestine, preko Nagornjo Karabah, do Kosova. Moja sasvim jasna namjera bila je, pomoću “činjenica” zdravog razuma i logike, podvrći principijelnoj kritici jedan stil izvještavanja (i sudjenja), koji u posljednjem desetljeću ima centralnu žrtvu: “avet” islama. Bila ta “avet” dominantna u vjerskom, civilizacijskom, kulturnom, historijskom ili političkom biću nekog naroda, grupe, ili pojedinca.

Nisam se bavila istraživanjem da li je gospodin Šagolj “srpski nacionalista”, niti danas znam koje je nacije sin. A drug Mladjo Oljača, bivši metaforom mržnje, nikada nije bio izvor mojih informacija. Za pretpostavku da je dopisnik iz Moskve “ortodokсни ateist” dovoljan je opet samo zdrav razum, jer drugačiji, sve do jučer, nisu ni mogli biti novinari i dopisnici u ovoj, kažu, već 45 godina slobodnoj, državi.

Da li sam u okviru jedne načelne kritike “Oslobodjenja” citirala gospodina Šagolja, ili Tanjug (Decenija stradanja Jermena, 23. januara '90), govoreći o “muslimanskom” narodu Azerbejdžana, i “pravoslavnom” narodu Armenije, nije naročito važno. Bili Armeni kršćani-pravoslavci, ili kršćani-monofiziti, konotacija medijskih mini portraita zavadjenih naroda ostaje ista. Navodni znaci u mom tekstu upućuju da atribucija nije nipošto bila moja, kao što nije ni moja promocija rečenog sukoba u vjerski. Čemu bi onda služila rečenica iz spornog teksta: Za oba naroda bih ja osobno rekla da im je prije svega preko glave živi ležati u “grobnici narodâ”?

Kao što gospodin Šagolj ne pravi razliku između svojih moskovskih prijatelja, Armenca i Azerbejdžanca, i dva sina od majki različitog vjerskog porijekla, tako ni ja ne pravim razliku između dvije polovice moga jedinog sina. Samo volim ili ne volim ona njegova djela koja su u skladu sa Božijim zakonom, ili su protiv njega.

Nadalje, uprkos Historiji kao kobajagiznanosti i mass-medijima kao tobož objektivnim čulima stvarnosti, ja ne vjerujem da postoje narodi ovce, i narodi vuci. Vjerujem samo da postoje narodni (vlastodržački) vukodlaci, koji ljudsku historiju pretvaraju u krvavi karneval. U skladu s tim ne vjerujem da je moguće izvagati kojeg je naroda tragedija teža, bilo da je rezultat plesa “vanjskih”, bilo “unutarnjih” vampira. Fanfare koje stradanja jedne nacije uzdižu na nivo mita i legende, začepljujući usta drugim žrtvama, glazba je koja je samo u mom bezazlenom djetinjstvu mogla iz mog čula sluha i suznih kanala nekritično prijeći u centar mišljenja.

Kako rekoh, nisam ja rečeni sukob uskrslih mrtvaca iz “grobnice naroda” proglasila vjerskim. Ali kad sam već upitana u tom povodu o ratu između Irana i Iraka, ponudit ću gospodinu Šagolju, na njegovo traženje, nekoliko činjenica:

1. Ako je riječ o muslimanima, onda su to oni vjernici čije je fundamentalno načelo iskazano prisegom da “nema boga osim Allâha, a Muhammad (da) je Njegov rob i Poslanik”. Ličnost Imâma ‘Alia (A), objubljenog od strane svih muslimana, sporna je samo utoliko što jedna škola mišljenja, ši’itska, vjeruje u njegov, i u imamat njegovih odabranih potomaka (A), kao u Božiju i Muhammadovu (S) investituru. Dok druga, sunnitska, vjeruje da je vjersko-političko vodjstvo stvar historijskog izbora.
2. Atribut muslimana spojiv je sa graditeljem “Nove el Kadisije” i njegovih doglavnika onoliko koliko su silovanja malodobnih djevojčica po zatvorima, na oči roditeljâ, “domaćih izdajnika” Saddam(udonosora), spojiva sa praksom Božijeg Poslanika, neka je blagoslov i mir na njegov i na njegov čisti rod. I daleko je on od ove usporedbe.

3. Iranci i Iračani su narodi koji u većinskom postotku pripadaju ši'itskoj džaferijskoj pravnoj školi, te je svaka manipulacija tim ratom kao sektaškim sukobom unutar islama odveć providna.
4. Tanjugova vijest iz istog broja "Oslobodjenja" u kojem je objavljen i gospodin Šagoljev prilog kaže da se u Islamskoj Republici Iranu, koja je "domaćin jedne od najvećih izbjegličkih kolonija u svijetu", "živi trenutno ... oko milion Kurda i Arapa iz Iraka". Ima li boljeg dokaza da Iračko-Iranski rat nije bio nacionalni, to jest Arapsko-Iranski? Misao koja poštuje činjenice mora zaključiti da on uopće i nije bio rat između naroda. Već agresija jedne bezbožne vlastodržačke mafije, sa plaćeničkom vojskom, protiv Islamske revolucije, za koju su živote davali tzv. islamski fundamentalisti. (Trebalo reći da su činjenice o silovanju i sl. postale dostupne posredstvom BBC i drugih svjetskih medija tek nakon iranskog prihvatanja rezolucije UN o primirju.)

Gospo'n Šagoljovu činjenicu da u Iranu, slobodno, i neometani u svom vjerovanju, žive toliki Armeni objašnjavam ovako: da sam tu i druge slične istine ja znala (i to znanje skupo plaćala) svih ovih godina. Za vrijeme kojih je žurnalistika, onog tipa koji sam podvrgla kritici, a što moje je naljutilo dopisnika iz Moskve, obavještavala domaću i svjetsku javnost o istoj zemlji kao stratištu ljudskih prava i sloboda.

Glede preporuke da čitam i druge jugoslavenske listove moram reći da za to nemam materijalnih uvjeta, te sam samo "Oslobodjenje" izabrala za svoju stalnu novinu. Ali zato slušam radio-vijesti na maternjem, bosanskom, i drugim jugoslavenskim i svjetskim jezicima, te mi ne nedostaje uvid u moral ratnikâ mass-medijskog rata, koji nikako nije lokalni, već međunarodni fenomen.

Na kraju, zahvaljujem se gospodinu Šagolju na izrazima poštovanja prema mojim mrtvim roditeljima (R). Žao mi je da nisu otvorili pred njim svoja plemenita srca i otkrili mu svu patnju i poniženja koja su kao neprikladni klasni, plemenitaški, neprijatelji, begovi, trpjeli od ujedinjenih

(k'o fol) proletera. Gurnuti na najnižu socijalnu ljestvicu i skoro prosjački štap, e da bi se crveni drugovi šepurili po "narodnim" feudima, od Dedinja, preko Briona, Neuma i Bugojna, do "Muzeja ZOI '83".

Ali, moram reći, ja sam iznenadjena što gospodin Šagolj, saznavajući o mojim "idejnim i drugim pogledima i potrebama" iz pera Rešidovićeve, tj. pisaca iz Francuske 7, i drugih "legalnih" autora jugoslovenskog beznadja, nikada nije pomislio na onu narodnu poslovicu da plod ne pada daleko od stabla. I što bar nije imao samilosti prema unuku onih "koji su mu ostali u najljepšoj uspomeni" (originalno Hadži Salih-beg, tj. Proho). Njegova patnja i tragedija čeka svog historičara, novinara, i pokajnika. Pa bujrum, gospodine Šagolj! Vjerujem da su Vas i moji roditelji dočekivali sa istim izrazom dobrodošlice.

MELIKA SALIH-BEG

* * *

Sarajevo, 19. 03. 90.

Gospodinu Muhammedu Filipoviću,

Salam alaykum. Učinili ste mi čast sa Vašim pismom kojim me pozivate na suradnju u Forumu građana³⁵ ... što ga kanite osnovati. Dakako, kao čovjeku kojemu je Islâm jedina definicija opstojanja, i jedini zavičaj, moja prva reakcija je bila da se odmah pridružim Vašim težnjama organizirane zaštite muslimûna i njihovih religijskih, kulturnih, civilizacijskih, i političkih entiteta. Koji su do te mjere ugroženi, i ovdje i u svijetu, da prijete ukidanjem povijesnog islâmskog entiteta uopće. No, jedan me je jutrošnji događaj sklonio od te prvotne namjere.

Krađa mog poštanskog sandučeta ovog ranog jutra sama po sebi mogla bi se shvatiti kao prosti banditizam svijeta u kojem živim, da ona nije samo

---

³⁵ Naposljetku je utemeljen *Forum za zaštitu individualnih i duhovno-tradicijskih prava muslimana i Muslimana*, čija je osnivačka skupština održana u Amfiteatru Doma mladih u Skenderiji 14. maja 1990. Predsjednik Foruma bio je inicijator osnivanja – prof. dr. Muhamed Filipović. "Prvi korak za ravnopravnost Muslimana u Jugoslaviji", *Preporod*, br. 10/474, 15. 5. 1990, 1.

jedan u nizu oblika najbrutalnijih progona kojima sam godinama izložena, sa vrlo kratkim polugodišnjim, zatišjem od mog povratka iz svijeta. Pakao je ponovno počeo otkad sam u Tribini čitalaca Oslobođenja objavila dva moja teksta, koja su me opet nepobitno portretirala kao islamskog fundamentalistu, uz to osobu koja suosjeća i bori se protiv patnji albanskog življa na Kosovu. Nije potrebno Vama govoriti koliko to predstavlja samoubojiti čin, no, na žalost, potrebno je da i Vama kažem slijedeće.

Jedanaest punih godina moj sin (startao je u ovom džehennemu u svojoj sedmoj godini) i ja trpimo najgori zamislivi svakdašnji teror od vlasti i njihovih sudskih i policijskih organa. Ali, Bože! Ako nevjernička vlast ima narav i lice čudovišta, pitala sam se svih ovih godina, kakva je narav i lice čovjeka, pogotovu onog, vjernika u Tebe, koji još tvrdi da si ga Ti učinio Svojim namjesnikom na zemlji?

Neću Vas opterećivati pričom o našoj agoniji. Samo ću reći: ako sam ja dio jedne nacije, onda je ta nacija pokazala svu svoju bijedu i inferiornost dozvolivši da joj se desetkuju njeni intelektualci i umjetnici, među kojima ja, bez lažne i nepotrebne skromnosti, zauzimam visoko mjesto. Ako sam ja dio jedne Islâmske zajednice, onda je ta zajednica pokazala svu svoju mizeriju i hipokriziju pljujući po tako iskrenom vjerniku kao što sam ja, čiji ponovno intelektualni i umjetnički kvaliteti su rijetko blago u njenim redovima. Ako sam ja bila prijatelj, kolega, rođak i suvjernik, onda su moji prijatelji, kolege, rođaci, suvjernici pokazali svu svoju kukavnost i kuka-vičluk, okrenuvši mi leđa onog trenutka kada sam postala meta političkih i drugih progona. Ako ... napokon, čemu uopće više govoriti?

Htjela sam samo reći da se pred ravnodušnim, ili strahom paraliziranim, očima svih gore nabrojanih, a oba su stanja jednako nedostojna čovjeka, više od jednu deceniju zbiva pogrom nada mnogim i mojim sinom. Ako sam ja imala snagu izdržati dosad, moj sin je bio odveć mlad a da se ne smrvi njegova psiha, i vjera. U stanovitom trenutku naša je patnja našla tobož zaštitnike s krinkama demokrata. U stvari nacionaliste najprostijeg tipa, od Slovenije, preko podle hrvatske sipe, do jednogumne višeglave srpske

aždahe. Ništa časnije ciljeve sa našom mukom nisu imali ni nitkovi kao onaj Bošnjak iz Švicarske, a da ne spominjem one koje sam sretala po svijetu.

Nemam prava, gospodine Filipoviću, optuživati Vas za ljudsku izdaju koju mi je nanio Vaš sin. Njegova moralna ekscentričnost (vrlo slična njegovoj intelektualnoj) učinila je da izgubim nekad dragog prijatelja. Niti ka-
nim Vas osobno optuživat(i) za bilo šta, samo teško odolijevam upitati Vas ovom zgodom: ako je sve prije bilo kako je bilo, osim onog Vašeg časnog i hrabrog postupka u Galeriji *artisticum*, i ako nije moglo biti drugačije, a šta je sa ovim danas? Jeste li, učestvujući na okruglim stolovima u organizaciji zvaničnih islamskih institucija, ikada javno upitali gdje je Melika Salihbeg? Jeste li, dajući svoje interviewe onim plaćenim demokratskim nitkovima iz Naših dana pitali te momke, švicarske pladnje za serviranje, gdje su Melikini S. tekstovi na vašim stranicama? I njene suze, dečki, koje ste čuli preko telefona, kada je molila da nešto učinite za njeno dijete da ga napokon uvrste u ljude u školi? Jeste li mi na ulici uputili pozdrav, i jeste li ikad, jedući, upitali šta jede neko ko deset godina nema zaposlenje, a nije ničiji plaćenik, niti prima sadaqu? Jeste li mi, napokon, osobno donijeli svoju ponudu, kao što čujem da ste učinili sa nekim nitkovima koji za svu svoju patnju i tragediju moga sina imaju samo jednu podlu, nisku, mizernu, prljavu misao: da ja eto nešto radim za policiju? Ili onim damama kojima njihov sveznani guru nikako da šapne na uši: hej, neko strada (...) eto pred tvojim očima. Ili onim tobož vjernicima koji se klanjaju, ne Bogu, već svojim strastima i svom samobogu. I koji nešto kobajagi rade za Islâm, e da bi našli svoje ime među vječnicima, upisano u tobož znanosti Historiji.

Gospodine Filipoviću, moje riječi nipošto ne znače da nemam stanovitog osjećanja poštovanja prema Vama i Vašoj inicijativi. Pogotovu prema onom što nazirem iza Vaših najnovijih riječi i dijela, i što pripada razlozima koji me još uvijek drže na životu, i uspravnu. No ono što zasad mogu, to je reći Vam: ja moje preostale snage mogu ujedinit samo sa "onima koji se mnogo kaju, i koji se mnogo čiste" (Qur'an).

Primate moje najbolje želje za Vaš rad u kojem ću surađivati ukoliko me Vi ovakvu možete sresti u Vašim zamislama. Salam alaykum

Melika Salihbeg

IZVORI I LITERATURA

Neobjavljeni izvori

Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti Bosne i Hercegovine
Zbirka "Melika Salihbegović"

Presuda, OKRUŽNI SUD U SARAJEVU, broj K: 212/83, Sarajevo, 20. 8. 1983. godine.

Štampa

Nin, Beograd, 1982.

Oslobođenje, Sarajevo, 1990.

Preporod, Sarajevo, 1990.

Valter, Sarajevo, 1990.

Literatura

Knjige

Adorno, Theodor W., Max Horkheimer, *Sociološke studije*, Zagreb: Školska knjiga, 1980.

Bilandžić, Dušan, *Jugoslavija poslije Tita (1980-1985)*, Zagreb: Globus, 1986.

Dizdarević, Raif, *Od smrti Tita do smrti Jugoslavije, Svjedočenja*, Sarajevo: Svjetlost, 2000.

- Filandra, Šaćir, *Bošnjačka politika u XX. stoljeću*, Sarajevo: Sejtarija, 1998.
- Fuko, Mišel i Džudit Batler, *Šta je kritika?*, Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2018.
- Jović, Dejan, *Jugoslavija država koja je odumrla. Uspon, kriza i pad Karde-ljeve Jugoslavije (1974-1990)*, Zagreb: Prometej, 2003.
- Salihbegović, Melika, *Nebeska deva, pjesme*, Zürich: Bosnisches Institut Zürich, 1986.
- Salihbeg Bosnâwî, Melika, *Katarzični snovi Yâ Filistîn*, Sarajevo: Biblioteka 313, 1411/1991.
- Soso Dragović, Jasna, 'Spasioci nacije'. *Intelektualna opozicija Srbije i oživ-ljavanje nacionalizma*, Beograd: Edicija Reč, 2004.
- Tompson, Mark, *Proizvodnja rata: Mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (II dopunjeno izdanje)*, Beograd: Medija centar, Free B92, 2000.

Članci

- Veladžić, Sabina, "Destabilizacija Bosne i Hercegovine krajem osamdesetih godina 20. stoljeća – 'stvaranje preduslova' za tronacionalnu dezintegraciju", u: *Historijska traganja*, Sarajevo: Institut za istoriju, 2011, br. 7, 201–229.
- Veladžić, Sabina, "Kultiviranje sociokulturnoga identiteta Bosne i Hercegovine kroz jezičnu politiku 1965.-1973.", u: *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2021, br. 3, 989–1021.
- Veladžić, Sabina, "Diskurzivne prakse srpske kulturne inteligencije i proizvodnja društveno-političke krize kroz i unutar Saveza književnika Jugoslavije tokom 1985. godine, u: *Historijski pogledi*, Tuzla: Centar za istraživanje moderne i savremene historije, 2024, br. 11, 214–257.

Neobjavljeni rukopisi

- Budding, Audrey Helfant, *Serb Intellectuals and the National Questions 1961-1991*, Dissertation, Cambridge, Massachusetts: Harvard University, 1998.

Veladžić, Sabina, *Bošnjaci u Bosni i Hercegovini od 1990. do 1992. godine: Uzroci i sredstva nacionalne homogenizacije*, Magistarski rad, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 2011.

Veladžić, Denis, *Bosna i Hercegovina u srbijanskim sredstvima javnog informiranja i izdavačko-publicističkoj djelatnosti od 1980. do 1984. godine*, Magistarski rad, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 2015.

Internet

“Aida Kalender”. <https://www.analitika.ba/people/aida-kalender> (pristupljeno: 29. 10. 2024).

“Anatomija jedne revolucije, 1. dio – Al Jazeera Balkans”. <https://www.youtube.com/watch?v=Z4F1T96VhVs> / 17. 10. 2012. (pristupljeno: 11. 11. 2024).

“Kasno se pale lampe u mraku predrasuda”. http://www.bosnawi.ba/en/inter-vju/download/57_bf9ca42bdf69775c176f2519543534d2 / 23. 3. 2013. (pristupljeno: 10. 11. 2024).

“Deset godina od smrti Dalibora Foretića (1943.-2001.): Vjeran novinarstvu do posljednjeg daha”. <https://www.novolist.hr/ostalo/kultura/kazaliste/deset-godina-od-smrti-dalibora-foretica-1943-2001-vjeran-novinarstvu-do-posljednjeg-daha/> / 1. 11. 2011. (pristupljeno: 1. 11. 2024).

“Naslijeđe jedne revolucije, 1. dio – Al Jazeera Balkans”. <https://www.youtube.com/watch?v=c15fvrIdFJg> / 10. 8. 2012. (pristupljeno: 11. 11. 2024).

“Melika, žena koje nikad i nije bilo”. <https://analiziraj.ba/melika-zena-koje-nikad-i-nije-bilo/> / 25. 12. 2023. (pristupljeno: 5. 11. 2024).

“Iran: Utopia in Motion”, 1980, <https://www.youtube.com/watch?v=o2dQXIO-Hr4Y> (pristupljeno: 15. 10. 2024).

“Taufer, Veno (1933-2023)”, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi684023/> (pristupljeno: 11. 11. 2024).

“Veno Taufer”, <https://drustvo-dsp.si/pisatelji/veno-taufer/> (pristupljeno: 11. 11. 2024).

ONE FEMALE REMEMBRANCE OF BOSNIAN SOCIALISM 1980s AND ITS END: MELIKA SALIHBEGOV(IĆ)

Summary

In this paper, the author presents selected sources from the “Melika Salihbegović” collection, housed in the Museum of Literature and Performing Arts of Bosnia and Herzegovina. These sources pertain to the period of late socialism in Bosnia and Herzegovina in the 1980s and shed light on the life and character of writer and intellectual Melika Salihbegović, who was detained in March 1983 and subsequently sentenced in August of the same year to a five-year prison term, within the Sarajevo Process and based on Article 133 of the Criminal Code of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. The sources highlight the tribulations she had in her workplace in the late 1970s, as well as attacks, social isolation and persecution that Salihbegović faced from the moment she began publicly expressing her Islamic religious beliefs, left the Party, and wore the hijab – consciously departing from ideologically defined social norms. In this context, the sources vividly portray her political and ideological activism, her unrest and rebellion against the system, its protagonists, institutions, and proclaimed values, which, as she asserted, were never truly realized in the socio-political reality of Bosnian socialism. Finally, her painful fate, which also deeply affected those closest to her, is illustrated. Presented sources are the testimony to an extraordinary woman existence, her tremendous energy, radical nonconformism, and her exceptionally sharp and relentless intellectual criticism, woman who fearlessly, with strong self-awareness, fought for the right to speak publicly and the right to live in accordance with her own beliefs.

